

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R.P. Valerii Reginaldi Bvrgvndi Seqvani E Societ: Iesv,
Praxis Fori Poenitentialis**

Ad Directionem Confessarii, In Vsv Sacri sui muneris ...

Regnault, Valère

Mogvntiæ, 1617

Libri XVII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78332](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78332)

LIBER SECVNDVS, ET TO- TIVS OPERIS DECIMVS SEPTIMVS.

DE RATIONE SPECIALI IVDICANDI DE PEC- catis, in ordine ad primum Decalogi præceptum.

Prænotanda de eodem præcepto.

S Y M M A R I V M.

- 1 Exordium primi præcepti Decalogi.
- 2 Substantia eiusdem.
- 3 Eiusdem quoque appendix.
- 4 Primum Decalogi præceptum negatiuum est, includens affirmatiuum de cultu veri Dei.
- 5 In quo consistat cultus Dei internus.
- 6 In quo externus.
- 7 Huius præcepto non aduersatur cultus, qui Sanctis, & imaginibus ipsorum deferretur in Ecclesia.
- 8 Quis imaginum cultus prohibeatur primo præcepto.

N°. 7.

RIMVM Decalogi præceptum habetur Exodi 20. & Deut. 5. in quo tria distinguuntur: exordium; substantia præcepti, & appendix. Exordium continet illa verba: Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis: indicantia maximos titulos quibus adstruimur ad diligentem obseruationem huius ac cæterorum diuinorum præceptorum. Dicens enim Ego sum Dominus Deus tuus, ostendit se esse hominum factorem & conseruatorem: adeo ut vocem illius audire, nutumque sequi in omnibus debeamus tanquam populus eius & oues pascuæ eius ex Plal. 94. Itemque se habere summam præcipiendi potestatem, cum infinita bonitate coniunctam: qua non in suum, *ut pote qui bonorum nostrorum non eget, ex Plal. 13.* sed in nostrum commodum vtitur: ita ut præcepta ab ipso data, desiderabilia sint super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauim, in quibus custodiendis est retributio multa, ex Plal. 18. Subiungens deinde, *Qui eduxi te de terra Ægypti,* significat se liberatorem redemptoremque nostrum esse. Et si enim verba ea literaliter intelliguntur de liberatione Iudæorum à seruitute Ægyptiaca: spiritaliter tamen, siue secundum mysticum sensum, intelliguntur de vera liberatione Christianorū à seruitute peccati, & diaboli: de qua D. Paulus ad Coloss. 1. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfuit in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum. Addens demum, *De domo seruitutis,* indicat se glorificatorem nostrum esse in caelis, ubi ab omni seruitute corruptionis, cui hic subiicimur, liberabimur; iuxta illud in cap. 8. epistolæ ad Romanos. Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.]

Vnde patet quod si iustum est vsibus dominici seruire domum, quam sibi ædificauit: quam & inique venditam, pretio redemit: quamq; adhuc mercede sufficienti conduxit: sane iustissimum omnium esse, ut homo præcepta seruet Dei, qui creauit ipsum ex nihilo; quemque suâ nequitiâ diabolo vendidit, redemit sanguine vnigeniti filii sui: ac etiam ad talem obseruationem conduxit mercede ineffabilis æternæq; gloriæ. Imo quamuis hæc non essent, nemo non videt quam rationabile sit seruire ei qui

solus est altissimus super omnem terram, ex Plal. 82. Cuius mandatum sanctum, iustum, & bonum est ad Rom. 7. & obseruatum iucundum & facile, dicente Christo Domino Matth. 23. Iugum meum suauis est, & onus meum leue.]

Substantiam vero præcepti continent verba, Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile & omnem similitudinem, &c. Non adorabis ea neq; eoles. Quibus prohibetur falorum Deorum cultus sub forma triplicis negationis. Cuius rationem D. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 2. ad 2. reddit, quod olim falorum Deorum cultus in vsu esset dupliciter. Quidam enim creaturas quasdam colebant absque institutione imaginum: alii institutis quibusdam imaginibus, quibus diuinos honores deferabant: quæ vtraque impietas Iudæis hoc præcepto prohibetur. Prior quidem per primam negationem: posterior vero, per duas reliquas.

Appendicem denique continent verba illa, Ego Dominus Deus tuus, fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me; & faciens misericordiam in millia, his qui diligunt me, & custodiunt mandata mea. Quibus verbis redditur ratio propositi præcepti cum commemoratione pœnæ constitutæ illud, aliaque diuina transgredientibus: & præmii constituti seruantibus. Indicantur quoque septem præcipuæ virtutes quas ad eiusdem obseruationem exigi censetur: nempe cum dicitur *Ego sum Dominus Deus tuus,* indicatur fides: cum dicitur *Fortis,* humilitas: cum dicitur *zelotes,* sincera religio: cum dicitur, *visitans iniquitates,* timor Dei: cum dicitur *faciens misericordiam,* spes: cum dicitur *diligentibus me,* charitas: cum denique dicitur, *custodiens præcepta mea,* obedientia. In quarum virtutum, & vitiorum contrariorum explicatione, versandum nobis est tanquam in ea in qua consistit ratio nobis proposita iudicandi de peccatis in ordine ad primum Decalogi præceptum.

Præmittendum est autem, id ipsum præceptum, negatiuum quidem esse, ut patet ex forma verborum, quibus conceptum est: sed includere in se affirmatiuum de cultu vnius veri Dei, expressum Deut. cap. 4. vers. 13. & cap. 10. vers. 20. & Matth. 4. vers. 10. per ea verba Domini Deum tuum adorabis & illi soli seruias: ita ut comprehendat cum falsi & impii superstitiosi que cultus prohibitionem, præceptionem veri cultus vnius Dei. Qui cultus duplex est, vnus interior & plane spiritalis: de quo Ioan. 4. Spiritus Deus est, & eos qui adorant eum, oportet in spiritu & veritate adorare.]

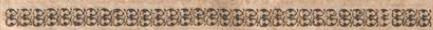
Isque consistit ex parte quidem intellectus, in eo ut cognoscamus maiestatem & excellentiam Dei: nempe quod sit rerum omnium primum principium & vltimus finis, summe sapiens, potens, bonus. Quæ ex parte talis cultus fidem requirit, ad hoc saltem, ut is Deo gratus sit: cum impossibile sit sine fide placere Deo ad Hebr. 11. Ex parte voluntatis vero, in eo consistit ut velimus Deo in omnibus subiici, nos totos nostrasq; vires omnes, ipsius honori & obsequio dicatas esse; ipsum omni animi summmissione reuereri, ipsi nos totos committere; ipsum præ omnibus amare; & in omnibus ei obtemperare. Quo fit

vt cum fide requirat virtutes eas quarum antea meminimus, humilitatem inquam, sinceram religionem, timorem Dei, spem, charitatem & obedientiam. Neque refert quod idem cultus, prout de illo datur primum præceptum, tantum sit actus sinceræ religionis; quia huic virtuti, præsertim in Christiana religione, illæ aliæ annexæ sunt tanquam requisitæ ad talis actus usum.

6. Alter cultus est exterior, consistens in cæremoniis, actionibusve externis quibus declaramus ac profiteamur prædictum cultum internum. Cuiusmodi actiones sunt duplices: quædam velut communes; utpote visitatæ non tantum ad declarandum cultum soli Deo debitum; sed etiam eum, qui hominibus debetur; ut genu flexio apertio capitis, & inclinatio coram aliquo, ac cætera; quibus non tantum Deo, sed etiam hominibus honor exterius impèditur. Quædam vero solus cultus Dei sunt propria, id est, quæ declarant solum cultum eum qui Deo debetur: vt oblatio sacrificii. Solum enim Deo sacrificium offerri docet D. August. in 10. De ciuit. Dei cap. 4. Item protesta- tio, qua quis voce exprimit se agnoscere vel fateri aliquem esse suum creatorem, redemptorem seruatorem, summe bonum & huiusmodi, quæ soli Deo sunt propria.

7. Vnde intelligitur cultum quem Christiani Sanctis in se aut in suis imaginibus deserunt, non aduersari huic præcepto: quia is non est proxime descriptus, soli Deo debitus, qui communi Ecclesiæ vsu dicitur *λατρεία*: sed longe inferior, qui eodem vsu dicitur aut *δωλεια*. Sancti- que ipsi exhibetur, nõ tanquam veris diis; sed tanquam seruis veri Dei, qui cum illis aliquam suæ excellentiæ particulam dignatus est communicare: aut *ὀπισθολογία*, id est, excellens quædam *δωλεια* quatenus alicui exhibetur tanquam particulari quadam affinitate coniuncto cum Deo: vt beatissimæ Virgini, tanquam Dei matri. Intelligitur etiam eidem præcepto non aduersari usum imaginum quem videmus in Ecclesia Catholica: quandoquidem non prohibetur in eo absolute omnis talis vsus: Nam alioqui nullam omnino imaginem liceret pingere, cum expresse prohibeatur fieri omnis similitudo rei, quæ est in celo deluper: & quæ in terra deorsum; & quæ in aquis sub terra.

8. Id quod falsum esse constat: sed prohibetur is imaginum abusus, quo apud Gentiles eæ pro Deo adorabantur, iuxta illud quod ad Rom. 1. iidem Gentiles dicuntur transfuisse gloriam Dei, in imagines serpentum, voluerum; & quadrupedum: & illud Psal. 105. quo Israelitæ dicuntur mutasse gloriam suam in similitudinem vituli eomedentis fœnum; facta allusione ad illud quod Exod. 32. conflatu aureo vitulo dixerunt, Hi sunt dii tui Israel, quos duxerunt te de terra Ægypti. Istudenim iuri nature seu rectæ rationi aperte repugnat: non autem illud: cum potius recta ipsa ratio ex aduerso dicter: sicut pium est Christi & Sanctorum imagines in mente formare, vt per has & in his, illos cognitos debito cultu ac veneratione prosequamur: ita etiam pium esse extra mentem easdem effingere, non vt ipsas tanquam Deos colamus: sed vt prototypa quæ representant in ipsis veneremur eaque tanquam nobis ante oculos proposita considerantes, inflammemur ad amandum ardentius, ac colendum Deum: atque ad illorum vitam & mores imitandos excitemur. De quibus plura dicere quia non videretur nostri instituti esse: sufficit volentem plenius de illis instrui ob hereticorum importunitatem, remittere ad Bellarm. in 7. generali controuersia tomo 1.

TRACTATUS I.

De fide & ei contrariis.

IN tradenda ratione indicandi de peccatis ex primo præcepto Decalogi, merito initium sumitur ab his quæ ad illum ex parte fidei spectant: cum fides vt D. Aug. in serm. 38. De tempore dicitur, sit bonorum operum funda-

mentum & salutis initium: siue vt habet Concil. Trident. sess. 6. cap. 8. humanæ salutis initium & fundamentum, ac radix omnis iustificacionis. Id quod patet per illud Apost. ad Rom. 5. Per quem & habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei: & illud ad Hebr. 11. Impossibile est sine fide placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Ratioq; confirmat: quia prius est cognoscere Deum vt Superiorem, cui in omnibus obsequi debeas, quam vt ipsi debitum obsequium præstes: ad illamque cognitionem, fides intellectum redditabilem, sicut ad hoc obsequium, reliquæ virtutes voluntatem reddunt propensam. Dicemus autem primo de ipsa fide, tum de ipsius præcepto: tum, demum de vitiis ei oppositis.

C A P. I.

De ipsa fide.

S V M M A R I V M.

- 9 Fides multiplex.
- 10 Definitio fidei infusa de qua sola est hic sermo.
- 11 Dubium in fide duplex, & ex quo censetur quis infidelis.
- 12 Quæ ad materiam seu obiectum fidei pertineant.
- 13 Actus fidei est necessarius ad salutem.

9. FIDES alia est humana, qua aliquid creditur propter auctoritatem hominum illud affirmantium: de qua non est in præsentia sermo. Alia diuina qua creditur aliquid propter auctoritatem Dei illud reuelantis: quæ dupliciter sumitur vno modo actiue, pro ea auctoritate quæ in Deo est, ob quam à nobis merito ei creditur: altero modo passiue, pro ea mentis nostræ affectione, qua Deo aliquid ad salutem nostram proponenti ac promittenti credimus. Atque ab actiua illa acceptione, Deum fidelem: & ab hac passiuâ, homines fideles dici exprimit D. August. in Psal. 32. his verbis: Habemus Deum fidelem, distinguamus ab infideli homine: homo fidelis est promittenti Deo credens, Deus fidelis est exhibens quod promissit homini.

10. Hic autem de sola fide passiuè sumpta, diuinitus menti infusa agitur: quæ est illa cuius necessitatem ad salutem sacræ literæ inculcant, & potest familiariter sic definiti. Donum Dei quo firmiter assentimur his omnibus, quæ à Deo reuelata sunt per Ecclesiam, quatenus ita reuelata sint. Cuius definitionis prima pars (Donum Dei) indicat fidem esse habitum sup̄ naturalem, quem habere non possumus nostris viribus per solum liberum arbitrium, sed singulari Dei dono, vt ex D. August. refertur in cap. Gratia, de Consecr. dist 4. & probari potest per illud quod ad Rom. 5. Deus dicitur vnicuique diuinsse mensuram fidei. Secunda pars (quo firmiter assentimur) significat fidem, cum nitatur diuina auctoritate cui falsum subesse non potest, nullam admittere dubitationem, ita vt ex D. August. in lib. 8. de Trinitate cap. 5. in rebus fidei nemo possit salua fide dicere (forte) & pro communi axiomate receptum sit illud cap. 1. de Hæreticis. Dubius in fide infidelis est.

11. Aduerte tamen duplex esse dubium in fide; vnum voluntarium, quando quis sciens & volens dubitat de rebus fidei: alterum inuoluntarium, quale multi ex suggestionem diaboli, vel aliqua ratione humana fallaci, patiuntur contra suam voluntatem, ita vt illud semper repellant. Ac de priore tantum (quod est ex suo genere graue peccatum mortale) intelliguntur supradicta: non item de posteriore; qui scrupulus dici debet potius, quam dubium; & meritoria est illius repulsio, quia cum tentatio superatur, Deus facit cum tentatione prouentum ex cap. 10. prioris ad Corinth.

Tertia pars (his omnibus) indicat fidem veram seu non fictam (vt ab Apostolo vocatur in priori ad Timoth.

cap. i. vers. 5.) require assensum non aliorum tantum, sed omnium omnino articulorum fidei, ita ut ille qui vnum eorum reiecit, etiam si omnes alios admittat, non sit censendus credere vera fide: quæ à Deo mentibus infusa, proclives facit ad assentiendum ex æquo omnibus ab ipso per Ecclesiam reuelatis, quatenus reuelata sunt.

Quarta pars (à Deo reuelata sunt) ostendit fidem esse earum veritatum quæ Dei reuelatione manifestatae sunt; non earum quæ ex humana disciplina aut propria experientia habentur. Quinta pars (per Ecclesiam) indicat illa sola habere rationem rerum de fide, quæ Deus toti Ecclesiae manifestat: qualia sunt quæ per sacras Scripturas habentur, & per Apostolicas traditiones, ac per generalium Conciliorum, summorumque Pontificum determinationes. Vnde si quid alicui Deus reuelaret (vt S. Brigida multa reuelasse dicitur) id non haberet rationem rei de fide nisi approbaretur, & pro tali admitteretur ab Ecclesia: cuius est de huiusmodi rebus statueret. Adeo vt D. August. contra Epistolam Fundamenti cap. 5. dixerit; Ego Euangelio non crederem, nisi me commoueret Ecclesiae auctoritas. Et D. Paulus (ex cap. 2. ad Galat.) etiam si Euangelium didicisset à Christo Ierosolymam tamen iuit communicatum suam doctrinam iis de Ecclesia, qui videbantur esse aliqui, ne in vanum curreret aut eucurrisset.

Ex quo constat quam turpiter Caluiniani errent, fingentes se spiritum particularem habere: cuius suggestionibus tanquam rebus fidei assentiri debeant, nihil de Ecclesiae approbatione aut reprobatione solliciti: quod non modo error est: sed etiam errorum omnium seminarium: cum inde pateat aditus illusionibus diaboli transfigurantis se in angelum lucis ex 2. ad Corinth. cap. 11. vers. 14. & excitetur audacia iactandi propria delicta pro diuinis reuelationibus.

Vltima pars (quatenus ita reuelata sunt) significat, cum multa cause esse possint assentiendi iis quæ à Deo reuelata sunt per Ecclesiam: vt ratio aliqua probabilis, miraculum aliquod factum ad eorum confirmationem, auctoritas concionantis, vel alia eiusmodi: solum eum assensum esse fidei diuinitus infusæ, qui propterea illis adhibetur, quod sint à Deo reuelata per Ecclesiam; vt cum credimus Deum esse trinum & vnum, esseque omnium Creatorem, quia ipse ita dicit per Ecclesiam: non autem quia ratio aliqua ita esse conuincit, vel quia communiter ita dicitur.

12. Atque ex dictis licet intelligere materiam siue obiectum circa quod fides versatur, esse omnia quæ à Deo reuelata sunt per Ecclesiam. In quorum numero ponuntur omnia quæ in scripturis canonicis continentur, & quæ per Apostolicas traditiones vniuersales confirmantur, & quæ in Conciliis suis generalibus siue particularibus à Sede Apostolica confirmatis determinantur, & quæ à Romano Pontifice vt est vniuersalis Ecclesiae caput definitur, & quæ ab omnibus sanctis Doctoribus vniuersi consensu de rebus ad Christianam religionem pertinentibus dicuntur, & demum omnia quæ infallibili consequentia ex aliquo prædictorum deducuntur: ista enim veritatum genera, tanquam à Deo variis licet modis, reuelata, recipiuntur ab Ecclesia.

13. Actus vero proprius fidei qui circa illa exercentur, interior quidem est credere seu firmissime sibi persuadere: exterior vero tum eorundem confessio ore facta, tum professio facta opere, signisque externis. Necessaria autem est omni homini iam definita fides, non tantum ad finem, id est, beatitudinem suam consequendam, iuxta illud Marci vltimo, Qui non crediderit condemnabitur] & illud Ioan. 3. Exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipsum non pereat sed habeat vitam æternam (quod d. Athan. expressit initio sui symboli) verum etiam ad media, id est, ad opera meritoria beatitudinis exercenda, iuxta illud ad Hebr. 11. Impossibile est sine fide placere Deo] adeo vt nemo saluetur extra Ecclesiam Catholicam, in qua sola inuenitur vera fides. Quod tamen non est ita intelligendum quasi sola fides ad meritum & beatitudinem sufficiat. Nam sine charitate eam nihil prodesse, patet ex ca. 13. prioris ad Corinth. & ex definitione

Concil. Trid. sess. 6. De iustificatio ne cap. 7. sed sicut emissio sanguinis, potest sic necessaria esse ad sanitatem, vt tamen sufficiens non sit, nisi adiungantur alia remedia.

CAPVT II.

De præcepto fidei.

S V M M A R I V M.

14. *Haberi præceptum de fide, datum expresse de actibus, ipsius, qui sunt: interius quidem credere, exterius vero, confessio, & professio eiusdem fidei.*
15. *Præcepta de confitenda, & profitenda fide.*
16. *Obligatio credendi, communis infidelibus, cum fidelibus, & quatenus.*
17. *Quæ Christianus discere, ac quæ credere reneatur.*
18. *De articulis fidei, & eorum ignorantia excusata.*
19. *De præceptis & de Sacramentis deque reliquis discendis à Christianis.*
20. *Obligatio confitendi & defendendi fidem implenda est in duobus casibus sub pœna peccati mortalis.*
21. *Explicatio difficultatis num liceat de fide disputare.*
22. *Tres casus in quibus licet de fide disputare.*
23. *Quatuor actus oppositi confessioni fidei quorum primus est, ore negare Christum, seu se Christianum esse.*
24. *Secundus, ore profiteri falsam religionem.*
25. *Tertius, occultare, dissimulare, vel tacere fidem in casibus, in quibus obligatio est illam confitendi.*
26. *Quartus, declinare fidei confessionem in casibus, in quibus est confitenda.*
27. *Obligatio profitendi fidem secundum Caietanum.*
28. *Illius sententia rigidior reiecta, tenendum est talem obligationem tantum vigere in casu necessitatis.*
29. *Rationes Caietani in contrarium, cum earum refutatione.*
30. *Quando talis casus censeri debeat contingere.*
31. *Quatuor genera principia signorum, quibus quis censeri potest aliquam religionem profiteri.*
32. *Quatuor casus, in quibus nullum talium assumere licet, cum fuerit signum falsæ religionis.*
33. *Quomodo talibus vti liceat extra eosdem casus.*

14. **C**V M ex antedictis habeatur, fidem necessariam esse ad salutem, dubium non est, quin sit in præcepto: quandoquidem de medijs ad æternam salutem consequendam necessarijs, præcepta in primis dantur. Quo nomine Matth. 19. dicitur. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Intellige vero esse in præcepto, non quidem secundum se: sed secundum actum suum proprium.

Præcipitur autem actus fidei: interior quidem, per illud Marci 16. Pœnitentiam & credite Euangelio: & per illud ibidem cap. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, qui vero non crediderit condemnabitur. Quæ verba præceptum continent perinde ac alia similia, quibus media consequendæ salutis proponuntur sub comminatione mortis æternæ: vt illud Ioan. cap. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei] & illud in 2. q. cap. 6. Nisi manducaueritis carnem filii hominis, non habebitis vitam in vobis] & illud Luca 13. nisi pœnitentiam habueritis omnes similiter peribitis] Item ad Rom. 1. Qui talia agunt digni sunt morte] & ad Galat. 5. Qui talia agunt regnum Dei non consequentur.]

15. Exterior vero actus fidei, qui est confessio, præcipitur per illud Matth. 10. & Luc. 12. Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui in cælis est: qui autem negauerit me coram hominibus negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est] & illud ad Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem] & illud 2. ad Timoth. 2. Si negauerimus, & ille negabit nos.

Alter vero, qui est professio fidei, præcipitur per illud Mar. 8. & Luc. 9. Qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate

sua & Patris & sanctorum angelorum.] De quorum trium actuum obligatione sigillatim dicendum est, quantum sufficit ad iudicandum de peccatis penitentis, & ad examinandum ipsum circa fidem.

De obligatione credendi.

SECTIO I.

16.

Tenentur credere ij etiam infideles, qui nondum susceperunt baptismum, cum sufficienter promulgatum fuerit illis Euangelium. Quando autem id contingere censendum sit, varias sententias refert Thomas Sanchez in opere morali lib. 2. cap. primo à num. 4. Cum quo in numero 6. contenti erimus id breuiter dicere, quod sufficit ad nostrum institutum. Res fidei tunc infidelibus ita sufficienter proponi, vt iure diuino ipsi credere teneantur; cum eos rationibus, viri sanctitate, contrariorum errorum confutatione, atque signis ita confirmatur, vt naturale dictamen incipiat prudenter præferbere eas credendas esse: contrariamque eisdem sectam, esse falsam. Eo ipso enim, quod infideles videntes res fidei esse credendas, eæ merito censentur, illis propositæ.

Vnde idem author duo deducit notata digna pro praxi. Alterum est sumptum ex Caiet. 2. 2. quest. 1. art. 4. quod vt rationes, quæ reddunt rem probabilem respectu vnus intellectus, non sufficiunt ad id respectu alterius intellectus: ita nec quæ rem fidei reddunt credibilem respectu vnus, sufficiunt ad reddendam respectu alterius: prout patet cum vnus aliquid dicentem existimat esse fide dignum, non item alter; quorum prior facile iudicatur tale dictum credible esse: posterior non item. Alterum est sumptum ex Alphon. à Castro, De iusta hæret. punit. lib. 1. cap. 8. dub. 2. Idem quod dictum est de infidelibus, esse pari ratione dicendum de baptizatis nutritis inter infideles, vel Hæreticos; nimirum ipsos non teneri statim credere nec Hæreticos debere reputari, donec fidem sibi sufficienter propositam respuant; alias enim quia sola fides in baptismo infusa, sine exteriori docentis voce, non sufficit ad credendum: ignorantia illos à pertinacia ad hæresim necessaria, excusabit. Bene autem idem Sanchez addit propositionem sufficientem non contingere illis ex eo, quod à Magistris, à quibus in hæresi educantur, audiunt aliqua de fide, qualia traduntur à veris Catholicis: quoniam ea proponuntur ipsis præpostere, ac peruerse: blasphemando nimirum, irridendo, animoseque impugando; adeo vt ab agnoscenda vera fide tam sint alieni, quam nutriti inter pure infideles; ideoque ad deponendum errorem, in quo enutriti sunt, non minus quam iidem pure infideles, indigeant ante memoratâ sufficienti propositione, vt censeantur peccare contra præceptum fidei.

17.

Iam quoad cæteros, qui habitum fidei in baptismo susceperunt, & inter Catholicos educantur; notandum est pro praxi nobis proposita: illos ipso fidei præcepto adstringi ad credendum, vbi peruenerint ad perfectum rationis usum. Et quia nequeunt ea credere, quæ non didicerunt (dicente Apostolo ad Rom. 10. Quomodo credent ei, quem non audierunt, aut quomodo audient sine prædicante) fieri, vt sicut sunt quædam, quæ omnes credere, ita & esse, quæ omnes discere teneantur; consideranda Confessario interroganti suum Penitentem.

Primum ergo iure Ecclesiastico per cap. Vos ante omnia, De consecr. dist. 4. quilibet Christianus debet memoria tenere Symbolum Apostolorum, & orationem Dominicam siue Latinâ, siue aliâ linguâ, ex Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 18. Qui simul admonet eorum culpabilem ignorantiam esse graue peccatum veniale. Et ratio esse potest, quod quamuis Symbolum Apostolorum, & orationem Dominicam quoad verba tenere, non sit necessarium ad salutem, dummodo teneantur res verbis ipsis expressæ: nihilominus tamen valde indignum sit, & à comuni priorum Catholicorum sensu alienum, talia verba non tenere: tanquam ea, quibus aptissima ratione proponuntur fidei credenda, & oratione petenda à Deo; indeque est, quod sollicitudine tanta, tantoque studio pa-

rentes curant ea ipsa verba suis liberis ab infantia inculcare memoria. Est id non sit illis satis, sed debeant de rebus per eadem significatis, eruditi.

Item iure diuino quilibet Christianus tenetur credere, primo, vera esse omnia, quæ credit Catholica Ecclesia, in qua Romanus Pontifex est caput, tanquam Christi in terris Vicarius: itemque eandem Ecclesiam non posse errare in fide; quippe quam omnes iubentur audire, Matth. 18. & quæ columna est, firmamentumque veritatis, ex prioribus ad Timoth. cap. 3. habens perpetuo assistentem sibi Spiritum sanctum, qui eam doceat omnem veritatē, ex Ioan. cap. 14. 15. 16. Ita vt aliquid illorum, quæ proponit tanquam de fide, non velle credere, aut velle non credere, aut de eo voluntarie dubitare, sit peccatum mortale; propter notabilem Dei iniuriam, quam tale quid continere merito censetur: maiore ratione, quam notabilem iniuriam hominis honorari contineat, illi aliquid vere dicenti, reculare credere.

Tenetur secundo Christianus credere explicite, saltem in consilio, crasso modo, sanctissimæ Trinitatis mysterium, hoc est, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, esse tres personas inter se distinctas, non item esse tres Deos; sed vnicum verum rectum omnium Creatorem. Confessariorem, ac Rectorem: neque est necesse, vt respondere possit nonnullis quæstionibus quæ habentur in Catechismo puerorum: quoniam eæ pertinent ad tanti Mysteriorum aliquam declarationem, quæ non est vulgi, sed Doctorum propria. Pro quo faciunt, quæ Thomas Sanchez habet in opere morali lib. 2. cap. 3. numero 17. & 18.

Tenetur tertio, simili modo credere mysterium Incarnationis Dominicæ, hoc est, Filium Dei Patris, factum esse hominem propter nostram salutem (qui & pro ea mortem passus sit) ita vt vnus idemque sit verus Deus, & verus homo. Quod mysterium quia totius Euangelicæ doctrinæ, nostræque salutis fundamentum est, illud credere, itemque mysterium Trinitatis ob illius ab hoc dependentiam, censetur necessarium necessitate, vt vocant, medij: seu sic vt salus eo actu omnino excludi, obtineri nequeat ab iis, qui peruenerint ad perfectum usum rationis. De qua re Sanchez in præced. cap. 2. In ea non immeritabimur, quia ad institutum nostrum sufficere potest, monere Confessarium, quod debeat Penitentes rudes super eo interrogare, sique inueniat ipsos talium mysteriorum ignaros esse, eosdem erudire sufficienter ad credendum explicite, crasso saltem modo, suum Creatorem esse vnum Deum in tribus personis distinctis, quas indicant verba à Christianis vsurpari solita, cum dicunt: In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Et suum Redemptorem, vnum eundemque esse, & verum Deum, & verum hominem, pro sua salute mortem crucis passum, vitamque redditum, regnare in cælo.

Tenetur quarto similiter credere alia fidei nostræ mysteria, præcipue Symbolo Apostolorum comprehensa: præsertim autem ea, quæ Ecclesia solemnizat festorum institutione: vt Natiuitatem Christi ex Virgine: Passionem, & mortem in cruce: Resurrectionem ex mortuis: Ascensionem in cælum, nonnullaque alia. Rationem de iis instruendi rudes, à quibus ignorantur cum ad confessionem accedunt, habes breuiter, ac familiariter traditam in præced. lib. 2. cap. 13. In iisdem vero posse interdum esse locum excusationi à peccato (quod alias est de se mortale, tanquam commissum in materia valde graui) per ignorantiam inculpabilem, aut per impotentiam; bene docet Sanchez in memorato cap. 3. numero 20. citatis alijs in eadem sententiam. Vnde vt in sequenti numero 21. idem addit ex Azotio tomo 1. Moral. institut. lib. 8. cap. 8. quæst. vltima: Rustici valde rudes, ac hebetes, qui prædicta ignorant, non sunt à confessione repellendi, vt pote quorum ignorantia vacat culpa; & prout supponimus, accedat ostendendo se paratos esse ad diligentiam quamcumque poterunt adhibendam in addiscendis, quæ scire tenentur. Quod si postea inueniantur neglexisse discere, cum poterint, procedendum est cum illis, sicut in alijs peccatis cum reciduis procedendum esse habitum

est lib.

18.

est lib. 2. num. 101. & 102. Fatillimum autem esse, prædictorum ignorantiam in hac re cõpã vacare ex eo intelligitur, prout idem author habet in præced. num. 20. quod frequentissime contingat nihil ipsos de vi, & auctoritate præcepti credendi audiuisse; aut si audierint nihil percepisse, aut si per ceperint; aliis negotiis distentos suæ obligationis esse prorsus oblitos, aut quo tempore addiscere potuerunt, caruisse Doctore, à quo instruerentur.

19. Tenetur quinto, scire quæ necessaria sunt ad Christianam, sanctamque vitam ducendam, vt præcepta Decalogi, & præcepta Ecclesiæ omnibus Christianis imposita, quæ seruati nequeunt, nisi sciatur. Quamquam necessarium non est, etiam si rationabile sit, tenere ordinem, & verba, quibus sunt concepta; pro quo plures auctores Sanchez refert in eod. cap. 3. num. 16. Sed sufficit quæmque de singulis, si interrogetur, respondere posse; prout iam attingimus in præced. lib. 16. num. 43. & fule tractat Suarez in 2. tomo de Relig. lib. 3. cap. 6. num. 6. & aliquor sequentibus.

Tenetur sexto, scire ac credere sacramenta baptismi, pœnitentiæ, & Eucharistiæ, de quibus recipiendis data sunt præcepta pro omnibus: atque baptismum tantum semel recipi in remissionem peccatorum, iuxta illud Symboli quod in Missa recitatur: Confiteor vnum Baptisma in remissionem peccatorum: & in Eucharistia Christum sub accidentibus panis & vini esse; nec quod in ea proponitur esse amplius pro pane & vino habendum: sed pro vero corpore & sanguine Christi veri Dei & veri hominis. Ac demum Pœnitentiæ sacramentum requirere vt accedens ad illud suscipiendum, confiteatur omnia sua peccata, prius conscientia diligenter discussa: ac de eis super omnia doleat proponatque firmiter numquam in illa recidere Deo iuuante, ac credat Ecclesiæ ministrum, potestatem habere, ipsum ab eisdem absoluendi. De cæteris Sacramentis, qui vult ea suscipere, tenetur scire quod ea sint Sacramenta, neque in peccato mortali suscipienda esse.

Adhuc illi qui inter hæreticos versantur, tenentur scire quod falsa sint illa quæ ab illis communiter obruduntur populo, cõtra Catholicam doctrinam: vt Romanam Ecclesiam non esse veram Ecclesiam, & alia multa expressa in professione fidei quam habet Bulla Pij 4. quæ incipit Inuincitum; & circumfertur cum Concil. Trident. Adde (in quo omnes Theologos in 3. sentent. distinct. 25. consentiunt) notat Bannes ad D. Thomam 2. 2. quæst. 2. art. 8. dub. 3. concl. 3. & 4.) Parochos, Confessarios, Prædicatores & Doctores debere sic explicare supradicta scire, vt possint circa ea alios erudire & corrigere; cum id pertineat ad ipsorum officium. Episcopus autem teneri scire mysteria maiora nostræ fidei ita sufficienter, vt possint contradicentes arguere iuxta illud, quod ad Tit. 1. dicitur, oportere Episcopum amplecti eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere.

De obligatione confitendi fidem.

SECTIO II.

20. **Q**UOD olim ab Elcesaitis dictum est, nullam esse obligationem confitendi fidem, si ea corde retineatur firma, ostenditur ex variis Scripturæ locis hæresim esse: vt videre est apud Alphons. à Castro lib. 10. aduersus hæreses. verbo Martyrium hæresis 1. Inter quos apertissimus est ille ad Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Quæ verba ostendunt clarissime sub mortali esse obligationem confitendi fidem.

Ex qua obligatione, vt apte iudicetur de peccatis. Notandum est primo, præceptum quo ea imponitur, esse affirmatiuum, ideoque non obligare pro omnitempore, sicut si negatiuum esset: sed solum pro eo in quo necessitas vrget illud impleri: vt (ex recepta D. Thomæ sententia in 2. 2. quæst. 3. art. 2. censetur) vrgeret in duobus casibus, in quibus omnis Christianus tenetur fidem suam confiteri, etiam non interrogatus: & in quibus si interrogaretur non debet eam tacere, nec verborum ambiguitate celare, sed clare & aperte illam ore profiteri. Prior est, quando ho-

nor & gloriã Dei id requirit: vt censetur cum si quis taceat, fides putabitur falsa: vel ipse eam deseruisse, vel Deus blasphemabitur, aut religio vera afficietur ignominia: Posterior est cum vtilitas, & emolumentum spirituale proximi tale quid postulat, vt quando tacente aliquo, alij auerterentur, à suscipiendâ fide: vel versarentur in periculo deficiendi à iam suscepta. Cum autem duo sint, quæ maxime possunt fidei confessionem impedire: nimirum pudor humanus, & timor persecutionis; vtrumque Dominus excludit inquitens Matth. 10. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis prædicare super tecta: & nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Quem locum in eam sententiam vsurpatam habes ex D. Chryso. 11. quæst. 3. cap. Nolite timere.

Notandum est 2. eandem esse rationem defensionis fidei, quæ est confessionis: hoc est, in iisdem casibus omnes teneri fidem voce defendere, in quibus tenentur eam confiteri: ita vt non defendentes censentur fidei proditores; iuxta illud quod sub finem citati canonis dicitur. Sicut Sacerdos debitor est, vt veritatem quam audiuit à Deo prædicet: sic laicus debitor est, vt veritatem quam audiuit à sacerdotibus, probatam quidem Scripturis, defendat fiducialiter: quod si non fecerit prodit veritatem. Corde enim creditur ad iustitiam & ore fit confessio ad salutem.]

21. Circa quod difficultas mouetur num licitum sit de fide disputare. Ad cuius explicationem D. Thomas 2. 2. quæst. 10. art. 7. ponit quatuor: quorum primum est peccare tanquam infidelem eum, qui de fide disputat dubitando, cum dubius in fide, infidelis sit. Secundum est, licitum esse de fide disputare ad confutandos errores contrarios, vel exercitij gratia; præsertim coram doctis & firmis in fide. Tertium est cum rudes peruersi fuerint ab hæreticis. scientes illorum errores & rationes; non modo esse licitum, sed etiam necessarium coram illis de fide disputare: dummodo inueniantur, qui ad id præstandum sint idonei. Quartum est, non esse bonum atque ad eo ex Caiet. in summa verba Disputare, peccatum esse imprudentiæ, de fide disputare coram simplicibus Catholicis; nisi forte res esset valde clara aut clare explicaretur; quia periculum est ne auditis rationibus contrariis, incipiant dubitare; cum sint alioqui firmi.

Post D. ipsum Thomam vero, editus est Canon Quicumque de hæreticis in 6. quo sub pœna excommunicationis prohibetur, ne quis laicus publice aut priuatim audeat de fide disputare. De quo Caiet. & Bannes ad cit. art. 7. notant excommunicationem eam non esse sententiæ lætæ à iure, sed ferendæ à iudice; ideoque non incurri ipso facto. Quamuis (quod etiam habet Caiet. in citato verb. Disputare) peccatum sit mortale, si laicus sciens sub tali tantaque censura sibi redditam esse illicitam disputationem huiusmodi, nihilominus præsumeret eam instituire.

22. Verumtamen ex iisdem authoribus tres sunt casus in quibus eo canone non obstante, laici possunt de fide disputare. Primus est, quando disputatur exercitij gratia apud doctos: sic enim ad publicas disputationes Theologicas admitti solent Iuris vel Medicinæ doctores, qui sunt laici. Secundus est, quando laicus fuerit valde doctus & exercitatus in rebus Theologicis: quia ratio & scopus dictæ legis est, vt laici indocti prohibeantur de fide disputare. Nec refert quod ea generaliter loquatur: quia esse cum hac restrictione intelligendam, vsus ostendit, quo constat aliquos laicos: vt Albertum Pyghium, Henricum 8. Angliæ regem aduersus Lutheranos, Balduinum & Villegagnon aduersus Caluinianos nostri temporis hæreticos, non tantum verbis sed etiam scriptis disputasse, quod non fuit improbatum. Quod autem in contrarium habet in opere morali lib. 2. cap. 6. Thomæ Sanchez suadere videtur eandem restrictionem, ordinarie locum habere tantum cum multum vrserit necessitas: quod & vsus receptus confirmat.

Tertius casus quando vel honor Dei, vel vtilitas proximi exigat vt laicus disputet de fide, seu defendat fidem: tunc enim is non solum licite potest, sed etiam tenetur

disputare defendendo fidem: iuxta illud 1. Petri 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem, de ea qua in vobis est spe & fide.]

23. Notandum est 3. confessioni fidei opponi quatuor actus, qui rationem habent peccati mortalis tanquam valde iniuriosi veræ fidei & Christianæ religioni. Primus est, ore negare Christi fidem, qui nunquam licere potest, dicente Domino Matth. 10. Qui me negaverit coram hominibus, & ego negabo eum coram Patre meo qui in cælis est. & Apostolo in 2. ad Timoth. cap. 2. Si negabimus, & ille negabit nos. Quæ verba continent præceptum negatium de re ita mala, ut per nullum metum possit sine peccato mortali fieri, iuxta illud quod 11. quæst. 2. cap. Non solum 2. ex D. August. habetur Timendo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ: quanta enim vita est confiteri Christum, tanta mors est negare. Quo etiam loco notatur, quod non solum ille Christum negat, qui eum negat esse Christum: sed etiam ille qui cum sit, negat se esse Christianum. Et probatur exemplo D. Petri qui negavit Christum negando se esse ipsius discipulum. Vnde illi prædictum est à Domino, non quidem te discipulum meum esse negabis, sed me negabis. Probari inde quoque potest: neque priuatim coram vnicuique, negari Christum sine gravi peccato: quandoquidem graviter peccavit Petrus negando Christum coram vna ancilla. Probationes alias habet Bannes 2. 2. quæst. 3. artic. 2. dub. 1. conclus. 2.

Ex quo in seq. concl. 4. adverte istud tantum procedere cum quis in odium fidei, siue priuata, siue publica auctoritate interrogatur, An sit Christianus: quia interdum sub nomine Christiani, is qui interrogat, inquirere vult conditionem aliquam nihil pertinentem ad religionem: ut si quis explorator capiatur à Turcis dum bellum gerunt cum Christianis, interrogetur An sit Christianus, non quidem ut sciatur ipsum Christi religionem profiteri, sed ut sciatur esse de exercitu hostium: respondens se non esse Christianum, non peccat contra confessionem fidei tanquam eam negans, quia responder tantum ad mentem interrogantis, & non iuxta propriam nominis significationem. Illud non obscure indicat D. Thomas lect. 2. ad cap. 10. epistolæ ad Rom. dicens confessionem fidei esse in præcepto, quando exigitur à tyranno persequente fidem; non si exigitur ab eo qui malefactorem vel inimicum persequitur. Vbi adverte obiter falso negantem se Sacerdotem esse aut religiosum, non peccare hoc peccati genere, quia tantum negat suum statum, non vero suam fidem, sicut negando se Christianum aut Catholicum esse. Id quod ex Caiet. & Azorio, Sanchez habet in opere morali lib. 2. cap. 4. num. 10.

24. Secundus actus confessioni fidei contrarius, est ore profiteri falsam religionem: ut si quis verbis asserat se Iudæum esse aut Mahometanum aut Calvinianum. Quo actu ostendit se existimare religionem nostræ contrariam, esse veram; & ex consequenti ipsam nostram esse falsam. Id quod multo magis iudicandum est facere, si diserte fateretur talium sectarum dogmata esse vera. Tale peccatum vero, gravissimum est, ut pote quo & vera fides negatur, & per mendacium in religione, diabolo seruitur: ita ut nulla conditione ad illud, quisquam adduci debeat prout ex D. August. habetur 22. quæst. 2. cap. Primum est. Nec tamen excommunicatio lata in hæreticos, propter illud (saltem in foro conscientie) incurritur ab eo, qui interea in animo suo veram fidem retinens; ore tantum non corde, illam negaret aut falsam profiteretur: quem ad. cum Sylu. & Tabien. aduersus Caiet. notat. Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 25.

25. Tertius actus eidem confessioni contrarius, est occultare, dissimulare, vel tacere fidem in duobus casibus in quibus supra diximus nos obligari ad illius confessionem. Cui obligationi satisfacere non possumus tali actu interueniente; quo proinde mortaliter peccatur, cum ut ante diximus illa ipsa obligatio sit sub mortali. Extra eosdem casus vero, licitum est occultare, dissimulare & tacere fidem, sicut & non confiteri: quia inde nec subtrahitur Deo honor tunc temporis exhibendus: nec damnum proxi-

mo inferitur. Quæ ratio, quia locum plerumque habet cum quis interrogatur priuata auctoritate (quod discernere ex circumstantiis loci, temporis, & personarum relinquitur arbitrio prudentis) tunc licet tacendo, vel v-tendo amphibologia; vel dicendo quid tui interest: aut aliud simile licet inquam interrogatione eludere, ex cap. In mandatis distinct. 43. dummodo id non fiat ex verecundia vel ex timore, quod Christus prohibet: sed ex prudentia Christiana, ne vel irrideatur fides, vel patiamur aliquod grande detrimentum sine utilitate: iuxta illud Matth. 7. Neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conuersi disrumpant vos.] Habenda est tamen ratio in ea re, quantum fieri potest, ne ex taciturnitate graue detrimentum proximi sequatur.

26. Quartus, & vltimus eiusdem generis actus, est declinare confessionem fidei fugiendo persecutionem; quod quidem peccatum mortaliter in duobus illis casibus, in quibus tenemur fidem ipsam confiteri; quia in illis talis confessio est ad salutem necessaria, quæ fieri non potest interueniente prædicta declinatione. Extra eosdem vero casus licet persecutionem fugere, ut D. Athanasius in apologia pro sua fuga probauit ex verbis Domini Matth. 10. Cum vos persequerentur in ciuitate ista, fugite in aliam. Quanquam tamen alia est ratio P. alatorum quam cætorum, quando persecutio non est priuata personarum, sed populi ipsius commissi; ad quem protegendum & conseruandum in fide, tenentur de mortis periculo exponere, dicente Domino Ioannis 10. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, &c. Attamen si ei necessitati per alium satisfaciant, excusantur ex D. Thom. 2. 2. quæst. 185. art. 5. aut si vitam ipsorum maiori bono communi seruari necessarium esse, Christiana prudentia dicat: latitare seu fugere possunt exemplo aliquorum Sanctorum. Quod Bannes expresse 2. 2. quæst. 33. ad artic. 3. dub. 4. concl. 4. & consentaneum est doctrinam quam tradit Caiet. ad prius citatum D. Thomæ art. quintum.

De obligatione profitendi fidem.

SECTIO III.

27. Sicut fidei confessio fit verbis, ita professio fit factis rebus: ut vestibus vel aliis similibus in signum illius assumptis. Ac de obligatione profitendi fidem duo traduntur à Caiet. 2. 2. quæst. 3. art. 2. & in summula verbo Habitus mutatio. Alterum est, quando vestis, vel quid aliud, signum est ad veræ fidei vel religionis professionem immediate institutum siue ex lege, etiam tyranni, siue ex consuetudine, quæ ab omnibus seruatur; nunquam licere tale signum occultare.

Alterum est, nunquam licere, ne quidem ad mortem euitandam, assumere habitum vel aliud signum infidelium: siue illud sit immediate institutum ad professionem falsæ religionis, siue tantum ad finem ciuilem: ut ad distinctionem aliquorum ab aliis: quale est caruleum illud aut flauum, quod Iudæi portare coguntur, ut à Christianis discernantur. Ratio est, quia, inquit idem, istud esset profiteri falsam fidem, quod nunquam licet.

28. Verum nimis rigida videtur esse ea doctrina. Vnde prius illud, (quod Bannes & Greg. à Valent. ad eundem art. 2. referunt,) restringendum est ad casum in quo ex occultatione proprii signi, aliquid sequitur contra honorem Dei seu fidei, vel contra proximi utilitatem. Nam tunc quidem Christianus, ut fidem suam ore confiteri, sic externis signis eam profiteri tenetur: attamen alias, nempe cum nec vigeat in contrarium utilitas proximi, nec apparet iniuria Dei seu fidei, ipse potest occultare quodcumque signum propriæ fidei ob aliquem bonum finem: qualis censetur vitam suam vel alienam conseruare. Ratio est: quia præceptum profitendi fidem est affirmatiuum: & ideo obligat tantum pro eo tempore quo illius implendi vigeat necessitas: prout censetur in illis duobus tantum casibus, quos ex D. Thomæ in cit. artic. 2. antea num. 20. proposuimus.

29. Adfert autem pro se Caietanus: tum quod per legem

aut

aut consuetudinem communem præscribentem aliquod certum fidei signum, singuli à publica potestate interrogentur de propria fide: tum quod semper sit contra Dei honorem occultare prædictum signum, seu omittere fidei professionem, sic vt alij putent omittentem, non esse fidelem, vel esse infidelem. Sed illud prius hinc reicitur, quod talis lex vel consuetudo nihil interroget, sed solum præscribat modum profitendi fidem; ad eum seruandum obligando tantum regulariter, seu vt plurimum; ac quando non subest iusta & rationalis causa illum omitendi: prout Caiet. ipse lateat vsuuenire in vniuersum, legibus humanis iustis.

Posterius vero ex eo refellitur, quod ipsius quoque Caiet. confessione, non sit semper contra honorem Dei, quod Christianus permittat se ab alijs existimari non fidelem aut infidelem. Nam multi ita existimant de S. Sebastiano: cuius fides in aula Diocletiani sensissimè Christianorum persecutoris, diu latuit, eo quod vteretur eadem qua prius clamyde militari.

30. Non ergo tenetur quis semper fidem profiteri, ne existimetur fidem non habere: sed ne ex ea existimatione, subtrahatur Deo notabilis gloria vel proximo vtilitas: vt censeri potest vsuuenire. Primo quando à Iudice quis in odium fidei & religionis interrogatur. Secundo, cum quis per suam fidei professionem potest impedire blasphemiam Dei vel religionis: vt si quis esset vir magnæ autoritatis, quem si alij scirent Catholicum esse, desinerent ob illius autoritatem & reuerentiam Deum & religionem blasphemare: tunc ille tenetur suam fidem confiteri & profiteri. Tertio, cum notum est aliquem habuisse veram fidem, quam si non profiteatur, putabitur eam deseruisse vt falsam. Quarto, cum etiam signoretur nunc, quod veram fidem habuerit, scietur tamen paulo post, sequetur que inde iniuria fidei. Quod tamè non procedit quando quis ad modicum tempus omittet veram fidem profiteri: non quidem animo eam deserendi, sed decipiendi alios, vt liberius postea eandem profiteatur. Quo modo Christiani in bello erigunt vexilla Turcarum, vt illos ad se alliciant & decipiant. Postremo, cum ex occultatione fidei, valde probabiliter videtur sequi scandalum proximi, aut aliud notabile detrimentum, cui lex charitatis obuiandum esse præscribat.

31. Posterius autem dictum Caietani, quo modo restringendum sit intelligitur, si prius obserauerimus esse quatuor præcipua & magis vilitata genera signorum: Primum est, illorum quæ vocari possunt ciuilia: vt ipse quæ ex sua prima origine instituta non sunt ad discernendam religionem, sed potius ad distinguendam vnã nationem ab alia: quamuis per accidens postea eueniret, vt vnã religionem ab alia distinguant, eo quod in vna natione sit vna religio: & in alia, sit alia. Sic Turcicus habitus signum esse censetur Mahometanæ superstitionis: & habitus Saxonicus præsertim militaris, vulgo videtur signum Lutheranae perfidiae. Secundum genus est, illorum signorum quæ à prima quidem sua origine sunt instituta ad distinguendam vnã religionem ab altera: nullum tamen illius cultum continent: cuiusmodi sunt pilei quos Turcæ gerunt cum certo colore: itemque certi habitus quos hæretici nostri temporis vsurparunt in signum, quo discernentur à Catholicis. Tertium genus est eorum, quæ præter distinctionem vnus religionis ab alijs, includunt aliquem cultum, sed generalem ac indifferentem, qui potest exhiberi etiam hominibus: vt aperire caput, flectere genua, &c. Quartum est eorum, quæ includunt peculiarem cultum, vel soli Deo vero: vel falso Deo & idolo exhiberi solitum, vt sacrificare, adolere thus, osculari idolum communicare cum Calvinianis in cantu suorum psalmorum & in sumptione cænæ, subscibere ipsorum hæresi propria manu, vel in eam iurare.

32. Quæ cum ita sint, de difficultate, An aliquando liceat necne, falsæ religionis signum assumere: tenendum est ex communi sententia nullum antedictorum signorum licitum esse assumere in quatuor casibus. Primum est, quando honor Dei vel vtilitas proximi exigit vt aliquis profiteatur suam veram fidem quam occultat assumptione

signi alieni. Secundus est, quando præbetur scandalum alijs: tunc enim moriendum esse potius, quam aliquod tale signum assumere, constat ex facto Eleazari 2 Machab. cap. 6. & ex eo quod D. Paulus in priori ad Corinth. 8. prohibet vici idolothytis, quando id sit cum scandalo. Sicque intelligendum est illud quod ex D. August. habetur in cap. Sicut, 32. quæst. 4. Satius est fame mori, quam vici idolothytis: nempe cum scandalo. Tertius est, quando non est finis bonus, nec subest causa rationalis cur tale signum assumatur. Quamquam in hoc casu assumere signum ciuile, nisi finis sit mortalis, non est de se peccatum plus quam veniale: cum in eo non cernatur notabilis Dei iniuria, aut grauis sui, vel proximi læsio. Quartus est, quando talia signa assumuntur ad significandum illud ad quod principaliter sunt ab alijs instituta. Tunc enim mendacium facti committitur. Namque mendacium, vt in verbis, sic & in alijs signis externis quibus decipitur animus, consistere posse patet ex doctrina D. Thomæ 2. 2. quæst. 110. & 111.

33. Extra hos casus autem existimandum est non esse peccatum tria priora signorum genera assumere, si adsint sequentes conditiones præcedentibus contrariæ. Primo si ad Dei gloriam vel proximi vtilitatem non tenetur quis fidem tunc profiteri. Secundo, si ab sit scandalum. Tertio, si subest rationalis causa assumendi: idque fiat ob bonum aliquem finem. Quarto, si assumantur ad aliquid significandum quod in se verum est. Hoc quoad signa primi generis constat ex facto S. Sebastiani prout notat Syluest. in verbo Fides quæst. 5. Ille enim cum Christianus esset militari clamyde seu ciuili signo Cæsarei militis vsus est.

Quoad signa vero secundi generis: patet ex eo, quod Apoll. in priori ad Corinth. cap. 8. & 10. permittat Christianis, edere ex idolothytis, dummodo id facerent sine scandalo: qui tamen eius, signum fuit infidelitatis apud Gentiles. At cum Christiani ipsi illum non vsurparent in eum finem quo iudicem Gentiles, excusabantur non modo ab idololatria: sed etiam à mendacio: etiam si alij ea de causa deciperentur, existimantes ipsos esse idololatrias, quandoquidem eius rei non dabant signum: quia facta non habent vim significandi ex parte facientis, nisi ab eo fiat significandi animo: vt ipse Caiet. 2. 2. quæst. 111. art. 1. recte docet. Inde excusans à mendacio Dauidem qui eorum Rege Achis simulauit se insanum esse 1. Regum 21. Et certe quando recta ratio patitur, licet vti vt verbis, sic & factis ambiguus.

Quoad signa porro 3. generis: constat ex eo quod lib. 4. Regum cap. 5. Eliseus Propheta permisit Naaman Syro, vt in templo idoli Remmon aperiret caput & adoraret, hoc est, se in terram prosterneret genua flecteret non quidem idolo, sed Regi Syriæ. Vnde colliges aliquem propter metum mortis, si non sit scandalum, vt quando ille esset omnibus ignotus, posse in templo vel Mahometi vel hæreticorum aperire caput vel flectere genua: dummodo talia faciat, non quidem falso Deo, sed hominibus presentibus: quibus eiusmodi honoris signa, cum de se sint ambiguus, possunt de se sine peccato deferri. Quamquam si contingeret tale aliquod signum ad falsum Deum immediate dirigi: quia tunc desineret esse ambiguus, peccatum esset illo vti: Quomodo bene ait Rosella verbo Hæreticus n. 4. peccatum esse mortale osculari sepulchrum Mahometi: quandoquidem ea veneratio referri non potest, nisi ad Mahometem.

Quod autem attinet ad signa quarti generis, existimandum est nulli licere ea assumere ob quemcumque mortis metum: illudque esse peccatum grauissimum: quia sicut eodem præcepto affirmatio quo imperatur assensus interius veræ fidei, imperatur etiam externa veræ fidei professio: ita eodem præcepto negatio, quo prohibetur interius falsæ fidei assensus, prohibetur etiam externa falsæ fidei professio: quæ intrinsece mala est, vt ipse mendacium facti perniciosum, ideoque peccatum grauissimum, tanquam in materia maximi momenti, qualis est veræ fidei, commissum.

C A P. III.

De vitio fidei contrariis, & specialiter de pura infidelitate.

S V M M A R I V M.

- 34 Infidelitatis diuisio in puram, & mixtam: quodque infidelitas trifariam accipi possit, negatiue, priuatiue, & contrarie.
- 35 Infidelitatis tum pure tum mixte diuisio.
- 36 De Gentilismo, & Iudaismo.
- 37 In quibus prohibeantur Christiani communicare cum infidelibus.
- 38 De mercimonio cum infidelibus prohibito fidelibus.
- 39 De communicatione cum islem in bello gerendo.

34. **O**MNIA vitia fidei contraria generali infidelitatis nomine comprehenduntur, quæ duplex est: vna pura, eorum qui fidei carent, quia nunquam illam susceperunt: altera mixta, eorum qui fidem antea susceptam deseruerunt. Atque pura infidelitas (de qua late disserunt D. Thom. & ipsius interpretes Caiet. Banes & Gregor. à Valentia 2. 2. quæst. 10. & Summularij in verbo Infidelitas, trifariam sumitur: primo pure negatiue, pro carentia fidei in eo qui nihil vnquam de illa audiuit: siue sit puer siue adultus: quo modo non est peccatum, vt D. Thom. loco cit. art. 1. expressit: & aduersus Adrianum confirmat Gregorius à Valent. disputat. 1. quæstion. 10. puncto primo: sed est pœna peccati originalis: & in adultis plerumque, peccati etiam actualis. Quæ tamen à regno cœlorum excludit hoc nomine quod ingressus ad illud non pateat sine fide in Christum: vt luculenter ostendunt quæ idem Gregorius habet in præced. quæst. 2. puncto 4. Nobis sufficit impossibile esse sine fide placere Deo] ad Hebr. 11. ea que in Christum: quia non est in alio aliquo salus, &c. Act. cap. 4.

Secundo infidelitas sumitur priuatiue pro carentia fidei in eo qui cum possit hanc habere audiendo prædicationem Euangelij, id negligit. Quo modo locum habere potest tantum in adultis, estque græte peccatum, de quo Dominus Ioan. 15. Si non venissem & locutus non fuisset, peccatum non haberent] nempe infidelitatis commissum non credendo, vt D. August. tract. 89. in Ioan. interpretatur.

Tertio, sumitur contrarie pro vitiosa quadam qualitate in eo qui caret fide, iam satis sibi manifestata: quia illam suscipere non vult: eamve contemnit ac respuit. Quod etiam peccatum graue esse, patet per illud Ioan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est, [& illud Mar. vii. Qui vero non crediderit condemnabitur.] Est autem in intellectu tanquam in subiecto quemadmodum ipsa fides: sed tamen dependenter à voluntate hoc nomine, quod ea recusat intellectum in obsequium Christi captiuare ad asserendum interiori instinctui diuino, & externæ prædicationi Euangelij: prout necessarium est ad credendum supernaturaliter, religionis Christianæ mysteria. Cuius reculationis propria radix, causaque est superbia.

35. Porro duæ distinguuntur species pure infidelitatis Gentilismus & Iudaismus. Gentilismi nomine autem comprehenduntur superstitiones veræ fidei contrariæ, in iis qui fidem ipsam nulla vnquam ratione susceperunt: quales sunt nostro tempore superstitiones Mahometanorum, & idololatrarum, qui adhuc apud Indos visuntur. Nominem vero Iudaismi significatur infidelitas Iudeorum: qui cum fidem Christi susceperint in figura, eam in veritate, neque ipsa suscipere contemnunt ac renuunt. Duæ autem constituuntur species infidelitatis mixtæ: nempe hæresis, qua quis fidem semel susceptam partim retinet, partim reuicit: & apostasia, qua quis totam fidem semel susceptam, penitus reuicit ac deserit. De quibus omnibus sigillatim dicendum est: in reliqua quidem parte huius capituli, de Gentilismo, & Iudaismo: de cæteris in duobus sequentibus capitulis.

De Gentilismo & Iudaismo.

S E C T I O V N I C A.

36. **H**ic pro iudicio de peccatis nobis proposito vnum tantum occurrit tractandum; quatenus scilicet conuersatio cum infidelibus sit vel non sit Christianis licita: nam cætera non faciunt ad Penitentis examen in foro penitentiali. Igitur conuersationem cum infidelibus generaliter prohibetur Christianis, per illud 2. ad Corinth. c. 6. Nolite iugum ducere cum infidelibus] itemque illud: Quæ pars fidelis cum infidelibus?

37. In particulari vero prohibetur primo communicatio fidelium cum infidelibus in iis que spectant ad falsum ipsorum cultum & religionem: vt donationem vel venditionem vel commodationem eorum quibus vtantur in suis sacrificiis: vel adificationem fauorum, vbi suos ritus exerceant. Patet ex eo, quod tale quid sit cooperari infidelitati ipsorum, ideoque sit plane illicitum: nisi absit omnis intentio mala, & ad rationabilis causa ob aliquam necessitatem ex parte fidelis: qui tunc in re alias indifferenti excusabitur: iuxta Syluestri doctrinam in verbo Infidelitas quæst. 4. Cui Gregorius à Valen. subscribit 2. 2. disput. 1. quæst. 10. puncto 5. Et confirmatur à pari exceptione licita mutui ab viturario: de qua postea libr. 23. num. 100. & aliorum sequet.

Prohibetur secundo, matrimonium fidelis cum infidelis: cap. Caut. 28. quæst. 1. Prohibetur tertio subiectio aut ritmia familiaritas fidelium cum infidelibus: cap. Nulla, distinct. 54. Quod similiter dicendum est de omni conuersatione, etiam humana fidelium cum infidelibus ex qua derogetur fidei, vel nascatur periculum subuersionis ipsorum fidelium, aut scandalum pufillorum: quandoquidem iure diuino talia sunt euitanda. Secus est, si fideles qui firmi sunt in fide, conuersentur cum infidelibus propter eorum bonum: nempe vt eos ad fidem conuertant prout docet D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 9.

38. Prohibetur demum mercimonium cum infidelibus: idque sub pœna excommunicationis: si mercimonium sit armorum quibus oppugnent Christianos, quorum sunt hostes, & cum quibus bellum gerunt, vt solent Turcæ & Saraceni: quod habetur ex cap. Ita quorumdam, cap. Significauit, cap. Quod olim, & cap. Ad liberandam De Iudæis: atque ex Extrauaganti Ioann. 22. eod. tit. & ex Extrauaganti prima inter communes, eodem quoque titulo. Quæ excommunicatio hodie reseruata est Summo Pontifici in Bulla Cœnæ Domini: quam suo loco in præcedenti lib. 9. c. 18. exposuimus.

39. Aduerte vero, quod etsi in eam tantum incurrant ferentes arma ad Turcas & Saracenos, qui cum Christianis bellum gerunt: grauius tamen peccare illos qui in eadem quoque modo auxilium ferunt in bellis contra Christianos: non vero si in bellis iustis contra alios infideles. Nam licitum esse in illis auxilium ferre ipsis, habetur ex cap. Si dominus, & cap. Iulianus 11. quæst. 3. vt & licitum esse auxilio ipsorum vri in bello iusto (nisi obster scandalum) colligitur ex libr. 1. Machab. cap. 8. vbi Machabei iniierunt fœdus cum Romanis gentilibus, promittentes se illis auxiliarios in bello: idem ab illis vicissim postulantes. Alia quæ de infidelibus traduntur tanquam remota ab instituto nostro, relinquemus scholasticis Theologis: vt quod non sint armis ad fidem compellendi, sed tantum prædicatione: nec eis inuitis filij ipsorum quando sunt adhuc sub eorum cura, sint baptizandi: quod ritus illorum si legi nature non repugnent possint tolerari, vt facilius ea Christianorum tolerantia, ad fidem complectendam inducantur: quodque possint eadem de causa habitare inter Christianos, nec facile expelli debeant, nisi alios subuertere nitantur: nec offendendi sint à

Christianis in persona aut rebus suis, abque Iudicis sententia.

CAP. IV.

De heresi.

SUMMARIUM.

- 40 Tractantes de heresi, & ratio illius nominis.
 41 Definitio heresis.
 42 Error ad conditionem heresis requisitus.
 43 Pertinacia quam debet habere contumacia.
 44 Distinctio heresis a reliquis infidelitatibus, & modus in eam labendi.
 45 Obiectum circa quod errando heresis incurritur.
 46 Propositionum quae certo sunt Catholicae, duo genera.
 47 In quo consistat pertinacia constituens heresim.
 48 Quo modo ignorantia, in re fidei errantem excuset ab heresi.
 49 Dubius in fide, aut cobibens assensum circumde fide, quando indicandus sit hereticus.
 50 Hereticus dicitur, tum improprie, & materialiter: tum proprie, & formaliter.
 51 Nondum baptizatus censeri potest hereticus, ex sententia Alphonsi a Castro, si in fide errat, sufficienter de ea instructus: non item is, qui licet infans baptizatus fuerit, non est tamen postea in fide instructus.
 52 De eo qui inuitus fidem Catholicam profiteatur, & is qui alterius dictis perinde firmiter credunt, ac crederent articulis fidei.
 53 De eo qui credit aliquid tanquam dogma fidei, cum non sit tale dogma.
 54 Quid sit propositio heretica, quid non Catholica, quid erronea, & quid suspecta de heresi.
 55 Quid sit sapiens heresim, quid temeraria, quid scandalosa.
 56 Quid male sonans, quid schismatica, quid iniuriosa.
 57 Sex gradus hereticorum.
 58 Qui heretici sunt tantum animo, incurrunnt solas penas a Deo impositas: qui autem heresim signo externo prodiderunt, Ecclesiasticas quoque incurrunnt: & quas illi qui sunt occulti, quasque illi qui manifesti sunt.
 59 Quatenus illi qui aliquo debito sunt adstricti heretico, liberentur ab eo propter ipsius heresim.
 60 De debito fidelitatis.
 61 De debito dominij, & obsequij.
 62 Pena a iure imposita hereticis quarum executio requirit sententiam iudicis: quarum alia retrahuntur post dictam sententiam.
 63 Alia vero valent ad exceptionem adversus hereticum, etiam ante latam eandem sententiam.
 64 Pena hereticorum, quae tantum habent locum post iudicis sententiam.
 65 Alia quae locum non habent, nisi cum sententia executioni mandatur.
 66 Duodecim genera personarum, quae praeter hereticos in excommunicationem incurrunnt inuitu hereticos.
 67 Quinque personarum genera quae eodem inuitu incurrunnt alias penas non omnino spirituales, sed quasi temporales.
 68 Sex alia genera earum, quae etiam si non puniantur a iure, sunt tamen respectu hereticos penas digna.
 69 Recipiendi sunt heretici respicientes.
 70 Quomodo recipiendi.
 71 Requisita ad modum recipiendi in foro interiori.

40. **D**e heresi in iure Canonico agitur 23. quaest. 7. & 24. quaest. 3. apud Gratianum: & in titulo de hereticis quem habent reliquae partes eiusdem iuris. Agitur item a D. Thoma ac interpretibus ipsius 2. 2. quaest. 11. itemque in verbo Heresis vel hereticus a Summularijs: vtque alios omittam ab Alphonsio a Castro in libris De iusta heretico punitione, & a Melch. Cano in lib. 12. De locis Theologicis cap. 7. 8. 9. 10. & latius a Turrecremata in summa de Ecclesia lib. 4. part. 2. itemque nouissime a Thoma Sanchez in opere moralib. 2. cap. 7: & sequentibus magno numero. Quae vero ad Confessarij institu-

tionem necessaria videntur, complectemur aliquot quaestionum explicatione.

QUESTIO I.

Quid sit heresis.

Heresis est *τὸ αἰρετικόν* id est, ab eligendo Graece dicitur, Latine sonans electionem, vt in cap. Heresis, 24. quaest. 3. ex D. Hieron. notatur. Quod nomen ad significandam opinionem fidei Catholicae contrariam (quam quis sibi eligendo naufragium in ipsa fide facit, etiam si Christo adhaerescere intendat) ideo hic usurpatur, quod cum electio sit mediour ad finem conducentium: tali opinione imbutus adhaerescens Christo, recedit a medijs ad salutem conducentibus, quae ille tradidit: eligitque ea quae propria mens & opinio suggerit. Ita habetur ex D. Tho. in cit. quaest. 1. art. 1.

Definiri autem potest heresis, quod sit error pertinax, in eo qui fidem profiteatur, manifeste contrarius illi veritati quae certo Catholica est. Cuius definitionis prima pars, hoc est error, loco generis ponitur potius, quam infidelitas, vel peccatum; vel etiam opus carnis (vt posset congruenter Apostolo ad Galat. 5. *vt inter opera carnis numerat scelus, & ecce heresis*) vel opus Diaboli (iuxta illud quod idem Apost. prioris ad Timoth. 3. hereses vocat doctrinas daemoniorum) quia melius per errorem, quam per aliquid ceterorum heresis natura exprimitur.

Duo vero talis error includit: nempe falsam credulitatem in intellectu, in quo inest etiam quam ipsius vitium, sicut *contra, fides inest tanquam virtus*: & peruersum affectum in voluntate: a quo, sicut fides ab affectu pio, incipit & habet vt actus sit liber, constituens peccatum commissum contra preceptum diuinum de credendo, & de non inferenda fidei iniuria. Colliges autem ex hac parte: quod etiam si adit peruersitas voluntatis, si ab intellectu absit incredulitas, abesse quoque heresim. Neque enim censendus est hereticus qui mœchatur, aut qui consulit vel adorat demonem, vel corpus Christi conculcat pedibus, aliudve horrendum peccatum committit contra dictamen veritatis fidei, nisi in intellectu sit error, quo talia licita esse credantur: vt ex D. Thoma P. lud. & D. Anton. recte admonet Iacobus a Graphijs lib. 2. decis. aur. cap. 8. num. 2.

Colliges similiter quantumuis sit error in mente, non esse heresim, si absit (a quo ille incipit) voluntatis affectus contra ecclesiam Romanam, nitendo ei contradicere: aut etiam si id non intendat, velit tamen sequi eam opinionem quam scit contrariam esse determinationi ecclesiae Romanae: quae Christi institutione est regula doctrinae fidei, & iudex contrariorum errorum. Quo affectu, quia is caret, qui inuincibiliter ignorat, aliquid ex determinatione ecclesiae, continere primam & infallibilis veritatis reuelationem: quantumuis erret circa illud, et si res sit fidei, excusabitur ab heresi. Id quod censeri potest vsuente quibusdam rudibus inter Graecos qui ducti maiorum suorum autoritate, putant apud suam ecclesiam esse Dei reuelationem.

Secunda pars, hoc est pertinax, indicat illud quod formalem rationem heresis constituit ac complet: vt enim occiso hominis materialiter tantum est peccatum homicidij, si non sit iniusta: & concubitus soluti cum soluta materialiter tantum est fornicatio, si interueniat inuincibilis facti ignorantia, vt in Iacob respectu Lie Genes. 29. & acceptio rei alienae, materialiter tantum est furtum, si non fiat inuito iuste domino. Ita & error circa res fidei, materialiter tantum est heresis, si non sit pertinax: adeo vt heresis formaliter esse nequeat absque pertinacia. Quod confirmatur, quia vt a candore candidus, sic ab heresi denominatur hereticus. Ad rationem autem heretici, vt hereticus est, pertinaciam requirit patet ex cap. Dixit Apostolus & ex cap. Qui in ecclesia 24. q. 3. Vnde in cap. Damnamus De Summa Trinitate sub finem, heretici esse declarantur qui praesumpserint defendere errorem Abbatis Ioachim de essentia diuina: non autem Abbas ipse: quia suum iudicium S. Romanae ecclesiae iudicio submisit, ideoque pertinax in suo errore minime fuit.

Tertia

44. Tertia pars definitionis, in eo qui Christi fidem profitemur, indicat subiectum hæreseos, cumve qui ab illa hæreticus dicitur; separatque illam ab alijs infidelitatis speciebus: quæ ab eo in quo insunt, excludunt omnem professionem veræ fidei: siue nunquam suscepta, vt puta infidelitas, siue post susceptam repudiata omni ex parte; vt Apostasia: Aduerte autem, quod etsi quis ceteros omnes fidei articulos profiteatur: si vnicum pertinaciter neget, ipsum a fide excidere, & in hæresim incurtere: tum quia deserit propriam rationem fidei: quandoquidem cæteris articulis quos retinet non credit quia propositi sunt ab ecclesia; sed quia illi ita videtur: Alioqui enim propter eandem rationem, illum quem negat, sibi perinde ac illos persuaderet. Tum quia talis necessario credit ecclesiam; in fide errare posse: neque enim aliter negare, seu falsum esse sibi persuadere potest, quod ea proponit tanquam verissimum.

45. Reliqua pars definitionis indicat obiectum circa quod errando incurritur hæresis; quod est falsitas manifeste contraria illi veritati, quæ certo Catholica est: ita vt hæresis iudicari non debeat error, etiam pertinax in homine Christiano; manifeste contrarius veritati physica, aut alteri quæ non est Catholica: vt quod Sol sit bipedalis: quod nullus sit ignis elementaris. Neque item error de quo non constat an sit Catholica fidei contrarius: vt quod ignis inferni licet verissimè torquat, non sit tamen verus ignis sed metaphoricus. Nec demum error manifeste contrarius veritati fidei quam non constat certo Catholicam esse: seu definitam esse ab ecclesia Romana tanquam de fide tenendam ab omnibus: ita vt hæreticus non sit censendus persistens in tali errore, quantumuis de eo admoneatur à viris grauissimis (etiam si peccet peccato temeritatis) dummodo puter suam opinionem non esse contra Ecclesiæ Romanæ determinationem. Errorem enim in materia fidei priusquam ea definita sit ab ecclesia, non esse hæresim Canus in lib. 12. de locis Theologicis c. 7. D. Th. & Caiet. securus offendit. Tum quia Concilium Const. sess. 8. distinguit propositiones hæreticas à non Catholicis; sed erroneis, sapientibusve hæresim: cuius distinctionis ratio vix afferri poterit, si omnis error in materia fidei hæresis esset, etiam antequam ab ecclesia definiatur. Tum quia omnis propositio quæ modo hæretica est, semper fuisse hæretica: nec possent hæreses distingui in veteres & nouas: cuius contrarium patet ex cap. Achatus 24. quæst. 1.

46. Porro propositio quæ certo Catholicè sunt prout ex D. Aug. Bannes refert 2. 2. q. 11. art. 2. in expositione 2. conclusionis, quadam ad fidem directe & immediate pertinent: id est, sine consequentiâ rationis cadunt sub fidem: vt articuli fidei, atque adeo omnia quæ sunt in sacra Scriptura: ac traditiones Apostolicæ & definitiones Conciliorum ab Apostolica Sede approbatorum: Quædam vero pertinent indirectè & mediate: nempe ea ex quarum negatione, necessario per bonam consequentiam inferretur falsum esse aliquid, quod ad fidem immediate pertinet: vt si quis neget Christum esse visibilem, indirectè & consequenter errat in fide: quoniam per consequentiam naturali lumine manifestam: inde inferretur quod Christus non sit homo perfectus.

QVÆSTIO II.

In quo consistat pertinacia ad rationem hæreseos necessaria.

47. PRO responsione dicendum videtur talem pertinaciam consistere in eo, quod error cui aduenit, sit scienter contra ecclesiam Romanam: ita vt per eum, huic quæ est fidei regula, contradicens, sibi ea ratione auferat principium correctionis eiusdem sui erroris. Quod vero Sylu. Hæresis 1. nu. 5. vult ad pertinaciam requiri temporis diuturnitatem & perseverantiam aliquam Bannes ad ante citatum locum D. Thomæ in expositione 1. particula definitionis, merito reiecit: dicendo in eodem momento quo aliquis auctoritatem ecclesiæ, sibi contrariam esse sciens, assentit alicui propositioni, statim ipsum in suo assensu pertinacem esse sufficienter ad hæresim: quia in momento potest haberi consensus sufficiens ad peccatum adulterij vel

homicidij: quidni etiam poterit in momento haberi assensus sufficiens ad crimen hæreseos?

Addit idem author (quod continet restrictionem eius quod paulo prius dictum est) cum non esse hæreticum censendum qui etiam si perseueret in aliquo errore, fidei contratio: ignorat tamen ipsum contrarium esse definitioni ecclesiæ (nisi haberet animum vt quantumcumque talis error eidem definitioni contrarius esset, de sua nihilominus opinione dimoueret nolle, nec per Ecclesiæ auctoritatem corrigi: quia in ipso fidei ratio formalis inde destrueretur. Quod quidè procedit, non modo cum ignorantia fuerit inuincibilis vel probabilis, vt solet esse in multis rusticis, qui propterea excusantur à peccato, quod nequiterint veritatem fidei errori suo contrariam addicere: sed etiam cum fuerit vincibilis atque culpabilis: vt est in ijs qui fidei veritatem suo errori contrariam addicere poterant & neglexerunt: hi enim quantumuis grauius peccent tali negligentia: non sunt tamen censendi hæretici, quia non peccant infidelitate, tanquam ijs qui propositionem contrariam fidei eligant in illius iniuriam: sed peccato omissionis & negligentia discendi quod debuerunt & potuerunt: sicut discipulus qui ex ignorantia & studendi negligentia errat, non offendit magistrum tanquam iniurius in illius doctrinam, sed tanquam negligens in studendo. Veruntamen si ignorantia fuerit procurata & affectata, etsi non debeat censeri communè cum hæresi: si tantum sit ex tadio discendi: tamen si sit ex intentione errandi in rebus fidei contra ecclesiam Romanam, non excusat ab hæresi: quia talis intentio tantum est in eo qui ecclesiæ Romanæ definitionem ideo ignorare vult, quod eandem in dictis rebus falli posse putet. Quod quidem sufficit ad hæresim, etiam si quis nullum alium errorem habeat contra speciem ecclesiæ definitionem: quoniam ea ratione tollit sibi principium correctionis, dependens ex eiusdem ecclesiæ auctoritate.

De dubitatione quæ media est inter scientiam & ignorantiam, habetur in cap. 1. De hæreticis: quod dubius in fide infidelis sit. Id autem intelligendum est cum distinctione. Nam dubitatio quædam est habens animi pertinaciam, quæ quis scienter aduenterque dubitat in ijs quæ nouit esse de fide Catholica, vt. An sit vita æterna: contra illum symboli articulum. Credo vitam æternam: talisque dubitatio inducit hæresim. Quædam vero est quæ procedit à serupulo conscientia, aut à primis moribus, quibus dubitans non consentit, sed resistit auerfando quidquid est contrarium fidei traditæ ab ecclesia Romana, cui optat se in omnibus conformare: & talis dubitatio non inducit hæresim, cum sit potius pœna quam culpa (quandoquidem contra voluntatem contingit) immo sit materia meriti in eo, qui se firmans in re fidei, talibus moribus resistit, perinde atque is qui inuitus patitur prauas cogitationes, ex cap. Sed pensandum est, distinct. 6. Signum moraliter certissimum quod dubitatio tantum sit huius posterioris generis. Bannes ex Cano refert, quod quis in ipso conflictu magna molestia afficiatur, tanquam odio habes errorem, & diligens veritatem. Atque hoc quod de dubitatione dicitur, similiter intelligendum est de cohibitione assensus; quæ quis vitat circa ea quæ nouit esse de fide: si enim vitatur delibere; quia renuit assentiri veritati, quæ scit esse Catholicam, hæreticus est: non item si ea vitatur ex scrupulo vel alio motu quem inuitus patitur.

QVÆSTIO III.

Quisnam censendus sit hæreticus.

48. Hæreticus sicut & hæresis dicitur dupliciter: vno improprie & materialiter de eo, qui quomodocumque tenet errorem fidei Catholicæ contrarium: altero modo proprie & formaliter de eo solo, qui vere habet hæresim superius definitam. Ita vt is hæreticus proprie sit, qui semel Christi fidem professus est, & nihilominus sub nomine Chultiano resistit doctrinæ Christi, ab aliqua eius parte recedendo pertinaciter. Atque si talis aliquis nouam hæresim excogitauerit, aut multorum hæreticorum princeps & antesignanus fuerit, hæresiarcha dicitur: cap. Quialiorum 24. quæst. 3. vt Arius, Lutherus, Caluinus

& eius.

& eiusmodialij. Colliguntur vero, quaedam ex ea definitione.

51. Primum est illud, quod Alphonsus à Castro adfert in lib. 1. de iusta hæreticorum punitione cap. 8. Catechumenum plene instructum in fide Catholica, & postea ab ea pertinaciter recedentem, merito esse hæreticum dicendum: quia hæresim habet etiam si non subiciatur pœnis & iudicio ecclesiæ, nondum tinctus Baptismo. Nihil est autem, quod in eo immoremur, vtpote remoto à praxi nobis propolita.

Secundum, de quo in præcedenti dubit. 2. idem author: Baptizatum in infantia, postea inter Turcas aut hæreticos aliove infidelis educatum in eorum perfidia, non esse dicendum hæreticum: etiam si quando pervenit ad vsum rationis, teneat aliquem errorem veritatis Catholicæ manifeste contrarium: nisi postquam fuerit de fide sufficienter instructus, eundem errorem pertinaciter retineat. Ratio est: quia ignorantia talem excusat à pertinacia requisita ad hæresim. Deinde quia ad hæresim committendam, non sufficit accepisse virtutem fidei in baptismo, sicut neque ad credendum: sed adhuc requiritur fuisse à Doctore sufficienter instructum de rebus fidei, iuxta illud ad Rom. 10. Quomodo credent ei quem non audierunt? Vide antecedentia, num. 16.

52. Tertium est: Eum non esse hæreticum dicendum, qui non ex animi sententia, sed metu & aliquo modo coactus; atque inuitus profiteretur fidem hæreticam, vel hæreticorum articulis subscribit. Quod absolute verum est quoad forum conscientie: quoad forum externum vero, tunc solum, cum talis probare potest se id fecisse coactum & non sponte, 15. quæst. 6. c. 1. Quamquam eiusmodi siue professio siue subscriptio metu vel inuite facta graue peccatum est, vti ibidem glosa annotat ad verbum *Erroris*: & patet ex dictis in præced. cap. 2.

Quartum est, de quo adhuc Alphons. à Castro in sequen. dubit. 4. Eos non esse dicendos proprie hæreticos, qui dictis alicuius particularis hominis ita firmiter credunt, ac credent articulis fidei. Nam hoc dupliciter contingere potest, vno modo, vt quis propterea taliter credat, quod putet illum alium nihil velle certo affirmare, nisi quod certo est fidei dogma: qua ratione tantum abest, vt credere sit hæreticum: quin potius sit pium, præsertim in inferioribus, rudibus & ineruditis, qui dictis suorum pastorum & pios ac eruditiorum Theologorum, eo modo credunt. Altero modo contingere potest, vt quis credat, vel paratus sit credere alicuius dictis siue dogma fidei contineant siue non: perinde ac crederet ipsis rebus fidei: qua ratione credere, non est quidem hæreticum proprie: est tamen temerarium & magnæ leuitatis, iuxta illud Ecclesiastici 19. Qui cito credit, leuis est corde. Et ita fere solent suis hæresiarchis credere illi qui ab eis seducuntur, peccantes contra fidem per excessum credulitatemve nimiam prouenientem ex leuitate cordis.

53. Similiter potest bifariam contingere, vt aliquis illud quod non est de fide, perinde certo credat ac si esset dogma aliquod fidei: vno modo, ex affectu aliquo pio & bono, quem in se sentit: vt si quis ex affectu pietatis erga beatam Virginem certo eam conceptam esse sine peccato originali crederet, perinde ac dogma aliquod fidei, quamuis sciat non esse dogma fidei: sicque credere non est hæreticum sed potius pium. Altero modo ex errore, quo credit illud vere esse dogma fidei quod vere non est: sicque vitium est nimie credulitatis, contrarium fidei per excessum, non autem hæresis: vt si quis ita credat B. Virginem esse conceptam sine peccato originali, vt credat quoque hæreticos esse eos qui contra sentiunt, tanquam negantes dogma fidei, mortaliter peccat nimia credulitate, quæ si manifestata sit externo signo, in excommunicationem quoque incurrit per Extraneag. communem Graue nimis, & Reliquiis & veneratione Sanctorum: innouatam in Conc. Trident. sess. quinta in decreto De peccato originali, §. ultimo: & à Pio quinto in bulla qua incipit, *Super specula*, edita anno Domini

1570.

QVÆSTIO IV.

Quomodo distinguantur propositiones hæreticæ, non Catholicæ, et vanae, suspectæ de hæresi, & aliæ similes notæ, propositiones.

54. Via nonnullæ propositiones quæ non sunt hæreticæ, aliquam similitudinem gerunt hæreticarum, ad harum distinctionem ab illis, breuiter docendum est, quid quæque earum sit.

Propositio igitur hæretica vt mente formatur, coincidit cum hæresi superius explicata: vt vero formatur voce, vel scripto, tantum est signum hæreseos; eam in mente latentem; exterius enuncians. Propositio vero non Catholica, est quæ fidei Catholicæ aduersatur, à quocumque profertur, ita vt materialiter nihil differat ab hæretica.

Propositio erronea (vt & sequentes fere omnes) accipi potest: tum generaliter, vt sit quid superius hæretica, & alijs similis nota: tum specialiter, siue vt species ab hæresi & alijs similibus condistincta. Quæ tres habet gradus, vt tradit Canus in lib. 12. de locis Theolog. cap. 10. quorum primum tenent propositiones repugnantes quidem veritati Catholicæ: non tamen pertinenti ad fidem. Vbi aduerte duplices esse veritates Catholicas, seu quæ ab vniuersali Ecclesia tenentur: quædam spectantes ad fidem, quibus sublatis fidem tolli necesse sit: vt Deum trinum esse & vnum, hisque opponitur hæresis: quædam vero, quibus sublatis infirmatur quidem fides, sed non perit omnino: vt Religiosos posse mendicare, nec obligari victum labore manuum quaerere: & propositiones talibus oppositæ, dicuntur erroneæ. In secundo gradu sunt ex propositionibus quæ manifeste repugnant illis: quas Doctores communiter dicunt esse diuinitus reuelatas, etiam si non sint expresse ab ecclesia definitæ: quo modo erronea censeri potest propositio. Quod B. Virgo sic concepta in peccato originali: errore scilicet Theologico, vt Doctorem quemdam appellare voluisse Alphonsi. à Castro meminit in lib. 1. de iusta hæreticorum punitione cap. 3. In tertio gradu censentur esse propositiones eæ, quæ etiam non sint aperte contrariæ veritati Catholicæ: à doctis tamen probabiliter putantur esse contrariæ: vt quod gn. sin. terni non sit verus ignis, sed metaphoricus.

Propositio suspecta de hæresi est, quæ cum habere possit vnum sensum Catholicum, & alterum hæreticum, ratione personæ à qua profertur, hæretica censetur, vt hæc, Pater est maior filio si profertur ab Ariano, qui filium non tantum vt homin. m. sed etiam vt Deum, Patre minorem esse credit: quod hæreticum est.

Propositio sapiens hæresim est, in qua sagaci quasi odoratu virorum prudentum, præsertim Theologorum peritorum, aliquid rectæ fidei contrarium includi deprehenditur: vt in hac Calvinistarum, Ridiculum est gestare per viros Sacramentum Eucharistiæ in supplicationibus: in qua sagax Theologus subolfacit latere hæresim: quod Christus non sit reipsa in Eucharistia. Videri potest Canus loco citato.

Propositio temeraria specialiter sumpta in materia fidei, est quæ de spectantibus ad fidem aliquid enunciat, quod nulla ratione, nullaque autoritate probari potest: quales sunt hæc. Dies iudicii erit infra annum. Ioannes Euangelista fuit sanctificatus in matris utero: & id genus aliæ. At tamen vt in cit. cap. 3. monet Alphonsus, ab hac temeritatis nota liberatur propositio, quæ quamuis authoritate & ratione careat, habet tamen aliquam verisimilitudinem; præsertim si ex illius assertione aliquid utilitatis oriri potest: vt ex multis enunciatiuis quæ viri contemplatiui verosimiliter imaginantur, quæque populo narratæ, optimi inde affectus suscitari possunt.

Propositio scandalosa est, quæ præbet occasionem ruerandi, errandi ve in fide: siue hæretica sit: vt illa: Quod quilibet tyrannus potest licite à quocumque subdito occidi: damnata in Concil. Constant. sess. 13. tanquam hæretica & scandalosa: siue hæresis in ea notari non possit. Cuiusmodi sunt plurimæ in commentitijs illis Erasmi colloquijs,

& in

& in Apologia Herodoti per Henricum Stephanum: quibus vel occulta Monachorum vitia perstringuntur: vel falsa profus finguntur. Santitem enumerationes incommo-
dorum confessionis auricularis: vel abusu qui in Eccle-
siam irreperunt, aut aliorum quae fidelibus proposita, pre-
stant infirmis causam ruinae: quorum aliqua sub finem ci-
tati cap. decimi commemorat Canus.

56.

Propositio male sonans, & piarum aurium offensiva, il-
la est, quae quamvis nihil contineat fidei manifeste contra-
rium, continet tamen aliquid quod pias aures merito offen-
dere possit. De qua plenius in eodem cap. 10. Canus; ad-
monens hanc non esse spectandam ex vulgi & plebeculae
auribus, cuius iudicium crassum est: sed ex auribus viri peri-
ti, prudentis ac Theologi: in exemplumque adferens tum
hanc, Quod graduationes & magistreria vniuersitatum sint
vana gentilitate introducta: & tantum profint quantum
diabolus: tum alias à Concil. Constant. notatas, in quibus
recensendis nihil est cur inuicemur.

Propositio schismatica & seditiosa est, quae vni-
onem membrorum Ecclesiae; aut vniuersaliter aut particulariter
quomodolibet tollit. Quales sunt haec. Papa non est supe-
rior Episcopo, nec Episcopus simplici Sacerdote, Malo
Praelato non est obediendum, & alia similes.

Propositio deum iniuriosa est, quae Christi fidelium sta-
tuti, vel alicui illustri personae detrahit: quales sunt haec: Om-
nes de ordine Mendicantium sunt haeretici. Papa est An-
tichristus, Cardinales sunt ministri Antichristi, & aliae quas
notatas à Concil. Constant. commemorat Alphonsus à
Castro sub finem citati cap. tertij. Vbi & admonet haec
memoratas propositionum species non esse ita distinctas,
quin coincidunt: vnaque & eadem propositio possit si-
mul esse haeretica, scandalosa, temeraria, schismatica & in-
iuriosa: vtili Ioann. Wicel. Religiosi viuentes in religio-
nibus priuatis, non sunt de religione Christiana. Haeretica
enim est tanquam contraria vniuersalis ecclesiae definitio-
ni: scandalosa vero, quia professis suadet vt vota Deo nun-
cupata violenter. Temeraria, quia nulla profus ratione aut
authoritate fulcitur. Schismatica, quia Ecclesiae vnitatem
violat separando ab ea Religiosos; & denique iniuriosa,
quia detrahit statuti religiosi.

QVÆSTIO V.

Quos & quae sint poenae haereticorum.

Huius & sequentis quaestionis explicatio eo pertinet,
vt ad illius peculiare odium & detestationem; pateat
quam enorme, quamque perniciosum sit crimen haere-
seos.

57.

Prænotandum est autem sex haereticorum gradus dis-
tingui. Primus est eorum, qui animo tantum sunt haeretici,
nec vllum externum signum haereseos ediderunt. Secun-
dus eorum qui haeresim animo conceptam, opere quidem
externo prodiderunt, sed etiam & occulte tantum. Tertius
eorum qui animo conceptam haeresim palam & manife-
ste, opere exteriori prodiderunt. Quartus eorum quorum
haereses ad Ecclesiae tribunal externumve forum delata
iam sunt, & examinatur, vel breui examinabuntur. Quin-
tus eorum qui iam de haeresi conuicti sunt, & per Iudicis
sententiam condemnati. Sextus eorum in quos prolata
Iudicis sententia, est executioni mandata. Iuxta quos sex
gradus, sex sunt genera poenarum haereticis ipsis decreta,
singulis singula: de quibus dicendum nobis est, & copio-
se tractat Thom. Sanchez loco memorato in huius cap.
initio.

58.

Primum igitur genus poenarum quas incurunt qui so-
la mente, seu interius tantum sunt haeretici, comprehen-
dit duas à Deo inflictas: prior est reatus peccati moralis,
& quidem grauisissimus, in hac vita; posterior est aeterna dam-
natio, in vita futura, ex cap. Firmissime, De haeretico. Quod
confirmatur per illud cap. II. ad Heb. Sine fide impossibile
est placere Deo. Non dantur ab Ecclesia inflictae, quo-
niam ea non iudicat de occultis, in mente latentibus om-
nino.

Secundi generis poenae, quas scilicet incurunt haeretici, qui
haeresim animo conceptam signo quidem externo prodiderunt, sed

tantummodo occulto, sunt tres. Prima excommunicatio, per
cap. Excommunicamus 1. & 2. De haeretico. & Bullam ce-
nae Domini; ad exemplum scilicet D. Pauli, qui ex prioribus
ad Timotheum, cap. 1. Alexandrum & Hymenaeum tradidit
Satanæ, eo quod naufragium in fide fecissent. Secunda
est, irregularitas ex cap. 2. De haeretico. in 6. & ex 1. quaest. 7.
per multos Canones. Tertia est, inhabilitas ad omne be-
neficium vel officium ecclesiasticum, ita vt haeretico non
possit esse Iudex Ecclesiasticus, aduocatus, notarius, &c.
ex eodem cap. 2. §. Haeretici; & ex cap. Statutum 2. eodem
titulo & libro. de quibus dicendi alias dabitur locus ac-
commodatior.

Tertij generis poenarum: nempe earum quas vitra antedi-
ctas haeretici manifesti & aperti incurunt ipsi iure, tam in foro in-
teriori, quam in exteriori, tres sunt formae. Prima est, quod
illi omnino prohibeantur consortio fidelium: id quod est
quidem commune ipsis cum omnibus excommunicatis
maiore excommunicatione: sed peculiare est in hoc, quod
privilegium Concilij Constantiensis (de quo in lit. num.
110. & trib. sequen.) non obstat quin ceteri prohibeantur
cum illis conuertiari; si periculum aliquod subuersionis
inde immincat, cum teneantur iure naturali & diuino tale
vitare: dicente Apostolo in prioribus ad Corinth. cap. 5.
Quae conuentio lucis ad tenebras: & quae Christi ad Be-
theliam: & ad Titum 3. Haeretico hominem post vnam & se-
cundam correptionem deuita, sciens quia peruersus est
huiusmodi:] & D. Ioan. in 2. Canonica, Si quis veniat ad
vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite eum recipere
in domum: nec eum ei dixeritis.] Secunda forma est, quod
per haeresim patris manifestam, filius & qui ex filio descen-
dunt, à potestate ipsius liberentur, & emancipentur ex
cap. 2. De haeretico. in 6. §. finali. Tertia est, quod ille qui ali-
qua obligatione aut debito adstringitur tali haeretico,
liberetur nec amplius teneatur adstrictus per cap. vltimum
De haeretico.

Sed aduertere duplex esse debitum: vnum reale, quando
quis rem aliquam debet alteri ratione mutui vel alterius
contractus: & qui hoc modo debet haeretico, non libera-
tur à debito per manifestam haeresim creditoris, quia præ-
dicta liberatio à debito, est propter periculum subuersio-
nis: quod vix imminet Catholico per realis debiti solu-
tionem haeretico faciendam. Quanquam tamen in duo-
bus casibus à tali quoque solutione Catholicus liberatur.
Prior est, quando haeretico putatur vsurus debito in per-
niciem ecclesiae, & Catholicorum: posterior, quando bona
ipsius sunt confiscata: tunc enim non illi sed fisco per-
solvuntur. Alterum debitum dicitur personale, quale est
quod vna persona debet alteri, ratione subiectionis: de
quo solo sermo est in memorato cap. Ex quo habetur id-
ipsum debitum triplex esse, vnum fidelitatis, alterum do-
minij, & tertium totius obsequij.

Debitum fidelitatis vocatur fides, seu fidelitas quam
quis alteri debet. Et est duplex: vnum quod existit inter
dominos & ipsorum subditos, hoc est, vasallos: alterum
quod inter coniuges. Prius illud in eo consistit, quod sub-
diti seu vasalli promittant & iurent se defensuros vitam,
existimationem, & fortunas eorumdem dominorum, cō-
tra quemcunque alium, qui non sit dominus ipsius. De
qua re habetur cap. De forma, 22. quaest. 5. Et huiusmodi
triplex est, vnum summum quod debent Marchiones, Bar-
ones, Comites & Duces Regi: alterum medium, quod
dedent Barones, Marchionibus, Comitibus & Ducibus:
tertiu in infimum, quod alij infimi debent Baroni. A quo
omni eiusmodi debito, propter domini haeresim mani-
festam liberari vasallos, patet quoque ex cap. Nos fan-
ctorum & ex cap. Iuratos 15. quaest. sexta.

Quod attinet ad posterius debitum fidelitatis: ab eo
etiam per haeresim manifestam vnus coniugis, alter con-
iux liberatur: si non omnino, saltem ex parte, Nam coniux
Catholicus ad vitandum subuersionis periculum potest
coniugem haereticam deserere quoad habitationem,
quamuis non possit aliud matrimonium contrahere. Id
quod constitutum habetur in cap. 2. De diuortijs.

Secundum debitum, domini inquam, est seruitium seu
seruitus, quam debent serui suis dominis. Duplex autem

distin-

distinguitur seruitus: vna mancipiorum; à qua per hæresim domini manifestam seruus liberatur: tum iure Canonico per cap. vltimum De hæreticis: tum iure ciuili per legem 2. Cod. Ne mancipium Christianum, &c. Altera seruitus est famulorum, à qua etiam pari ratione liberantur serui per hæresim dominorum, quamuis seruicium iurauerint, vt docet Alph. à Castro lib. 2. de iust. hæretic. punit. cap. 7.

Tertium debitum est obsequij: quo nomine significatur ministerium seu reuerentia, quæ exigit personalem præsentiam. A quo etiam debito liberatur inferior per hæresim dominum, auctoritate eiusdem cap. vltimi. Id quod in filijs etiam ac seruis locum habere patet: quia talibus maius quam alijs imminet à parentibus & dominis periculum subuerfionis, propter auctoritatem & potestatem, qua hi in illos pollent: ac propter quotidiana exempla, quæ multum ad mutationem animi alliciunt. Cum igitur hæc ita sint, eo ipso, quo filius aut seruus patrem aut dominum hæreticum esse, sic agnoscat, vt manifeste nec per incertantur coniecturas id ei constet: liber est ab illius subiectione: quoad conscientiam nimirum (vt notat à Castro loco citato) quia in foro exteriori cogetur redire ad suum superiorem, si nequeat probare ipsum esse hæreticum. Ceterum pœnas hæc tenent memoratas hæretici ipso facto, ac statim in conscientia incurunt, non expectata Iudicis sententia. In quo eadem pœnæ differunt à deinceps commemorandis: talisque differentia ratio hæc reddi potest, quod pœnæ ipsæ memoratæ, vel sint de iure naturæ: ab Ecclesia tamen declaratæ: vel certe in eodem iure fundatæ: cum ipsum exigat, vt quis liberetur ab alterius conuersatione, ex qua periculum ei imminet. Deinceps vero commemorandæ, sint de iure pure positiuo, Superioris tantum arbitrio & voluntate constitutæ.

62. Quartum genus igitur pœnarum, est illarum quæ ipso iure quidem insignuntur: sed non possunt mandari executioni: nec reus illas perfoluere tenetur ante Iudicis sententiam. Numerantur autem decem, quæ habent duos effectus ante Iudicis sententiam: vnum quinq; priores, & alterum quinq; posteriores. Prior effectus est, quod retrahantur vsque ad diem commissi criminis: etiam si post mortem sententia feratur: quod est (iuxta dicta in præced. li. 13. c. 26. q. 3. propol. 4.) hæreticum postquam damnatus est à Iudice, censendum esse talibus pœnis subiici, nõ tantum à die datæ in eum sententiæ: sed etiam à die quo hæreticus esse, suamque hæresim prodere cepit.

Eiusmodi pœnarum vero prima est: quod hæreticus ipso iure perdat omne beneficium & stipendium ecclesiasticum, prout habetur ex cap. Quicumque §. Hæretici, De hæret. in 6. Secunda est, quod omnia bona illius temporalia ipso iure confiscentur, ex cap. Cum secundum leges De hæret. in sexto: vbi etiam additur, non esse faciendam talis pœnæ executionem, seu bonorum occupationem, nisi sententia fuerit super crimine promulgata per personam ecclesiasticam (hoc enim crimen est mere ecclesiasticum ex cap. Vt inquisitionis De hæret. in 6.) quæ habeat ad id potestatem. De qua re videri possunt antea dicta loco memorato. Tria autem aduertere oportet. Primum est, ob hæresim maritorum, dotes vxorum Catholicarum non acquiri filio, nisi nupserint illis quos ante nouerant hæreticos esse, ex cap. De reuic De hæret. in 6. Alterum est hæretici hæredes qui Catholicici sunt, si pacifice possideant illius bona 40. annis post ipsius mortem, præscribere: dominiumque acquirere, ex cap. 2. De præscript. in 6. Tertium est, quod bona hæretici alienari non possint, quando sententia putatur in ipsum ferenda: nisi vel vrgeat necessitas vitæ ad quotidianum victum emendum: vel ille cui alienatio fit, admonetur de tali periculo: vel alienentur titulo tantum lucratiuo, nec oneroso: seu ita vt is qui illa accipit lucratur neque oneretur. Videri potest explicatio primæ difficultatis annexæ ante memoratæ quæstioni tertiæ.

Tertia pœna est, quod hæret. ipso iure fiat infamis, ex cap. Excommunicamus 1. De hæret. §. Credentes: de qua plenius Alph. à Castro lib. 2. de iust. hæret. punit. cap. 9.

Valerij Par. III. Tom. 2.

Quarta est, quod hæreticus potest excommunicati etiam post mortem, vt habetur 24. quæst. 2. cap. vlt. Quod ita intelligendum est. Sæpe fit vt aliquis sit hæreticus, qui tamen ignoratur talis esse: quo cognito post mortem, ecclesia declarat ipsi excommunicatum; vt constat ex primis canonibus eiusdem quæstionis.

63. Posterior effectus est: quod aliqua istius generis pœnæ, ad exceptionem valeant, id est, quod ob eas in iudicio possit excludi actio hæretici, etiam nondum à Iudice damnati de hæresi. Tales autem pœnæ sunt hæc. Prima, indignitas & inhabilitas ad beneficia ecclesiastica & officia publica, per cap. Quicumque §. Hæretici, De hæreticis in 6. De hac Alphons. in fine memorati cap. noni. Secunda, quod hæresis censetur crimen publicum, Cod. de hæret. lege Manichæos. Dicitur autem publicum crimen, de quo potest quis alium accusare, vt habetur Institutis. §. 1. De publicis iudiciis. Videri potest idem Alphons. in eodem cap. 9. Tertia est, quod aduersus hæreticum in testem admittatur, tum excommunicatus, tum hæreticus; tum etiam confors criminis, ex cap. Si hæreticus, 2. quæst. 7. & ex cap. In fidei fauorem De hæret. in 6. Quarta est, quod in hæresi, Iudex admittatur excommunicatus, & qui tantum de facto non de iure habet iurisdictionem, ex cap. Præsidentes De hæret. in 6. Vltima est, quod in hæresi quando necessitas vrget, procedere liceat sine strepitu Aduocatorum, ac sine figura exterioris iudicij, ex cap. fin. De hæret. in 6.

64. Quinti generis pœnæ, hoc est, quæ locum non habent nisi post Iudicis sententiam, sunt quinque. Prima, quod hæreticus ipso iure perdat omnem iurisdictionem. Non perdit autem ipso facto, propter priuilegiū Concilij Constant. per quod prohibitio communicandi cum excommunicato, nisi sit denunciatus, aut publicus Clerici percussor, est relaxata. Secunda est, quod hæreticus si ordines sacros habeat, ab illis degradetur, tradendus brachio seculari, prout habetur De hæret. cap. Excommunicamus 1. & 2. §. Damnati. Tertia est, quod hæreticus per Iudicis sententiam deponatur ab omni dignitate ecclesiastica & ciuili, ex cap. Ad abolendam De hæret. Quarta, quod hæreticus eiciatur in exilium, non tam iure canonico, quam ciuili. Cod. De hæret. lege Ariani: & lege Quicumque. Quinta est, quod hæreticus priuetur beneficio appellationis, id est, ei interdicitur appellare, idque tam iure ciuili quam canonico, vt habetur De hæret. in 6. cap. Vt inquisitionis §. Vtque de hæresi.

65. Sexti & vltimi generis pœnæ, id est, quæ non habent locum nisi post Iudicis sententiam, & quando eadem mandatur executioni, sunt duæ: prior est perpetui carceris, de qua in cap. Excommunicamus 2. De hæreticis. §. Si qui: vbi dicitur, quod hæreticus etiam conuersus, damnatur ad perpetuos carceres: Posterior est extremi supplicij imposita iure ciuili Cod. De hæret. lege Ariani & lege Quicumque: de qua Alphons. à Castro plura in lib. 2. De iust. hæret. punitioe cap. 11. & 13. & Couar. in lib. 2. variarum resol. cap. 10. §. vii. Vbi ostendit merito hanc ipsam pœnam igne infligi. Atque hæc satis de pœnis hæreticorum, nisi addere velis eam quæ post mortem infligitur, vt careant ecclesiastica sepultura: ita vt ex cap. 2. De hæret. in 6. sepelientes illos, incurant in excommunicationem; à qua non absoluantur nisi propriis manibus eosdem extumulent: atque locus vbi sepulti fuerint, profanetur.

QVÆSTIO VI.

Quinam alij intuitu hæreseos puniantur præter hæreticos ipsos.

66. Multi sunt præter hæreticos, qui intuitu hæreseos incurunt pœnas Canonicas; quæ sunt triplicis generis.

Primum, genus est earum quæ sunt omnino spirituales: vt pœna excommunicationis: quam incurunt duodecim hominum genera: 1. credentes hæreticorum, hoc est, illi qui nullum quidem habent in particulari errorem contra fidem, tamen credunt vera esse omnia quæ aliquis hæreticus docet. 2. hæret. fautores, 3. receptatores, 4. defen-

C fores.

fores. 5. suspecti de hæresi. Hicque omnes, nisi infra annum se purgauerint, incurunt omnes pœnas decretas hæreticis, ex cap. Excommunicamus 1. De hæret. §. Credentes. Est tamen differentia quod quatuor primi incurunt in excommunicationem referuatam in bulla cœnæ Domini, & vltimi nulli referuatam. Circa quos vltimos notandū occurrit: suspectum de hæresi dici, & quasi hæreticū damnari, cum qui ab illo cuius interit vocatus, vt de fide responderet, comparere subterfugerit vel se cum cōtumacia absentarit, ea; de causa excommunicatus est; & per annū animo pertinaci sententiā excommunicationis sustinuit. Id quod habetur ex cap. Excommunicamus 1. §. Qui autem De hæreticis. Sexto loco numerantur legentes libros hæreticorum. Septimo, habentes seu tenentes eosdem libros. Octauo, imprimentes. Nono, defendentes eos aperte vel occulte quouis prætatu. Decimo, sepelientes hæreticos & eorum fautores ac defensores. Ex quibus quatuor priores incurunt ij excommunicationem referuatam in Bulla Cœnæ Domini: postremi non item: sed tantum in iure communi cap. 2. De hæret. in 6.

Vndecimo, Inquisitores & eorum substituti, ac vicem gerentes, qui sinistre iudicant de hæreticis ex amore vel odio, vel spe lucri, hoc est, qui procedunt contra innocentes, & nolunt procedere contra nocentes; ipso facto incurunt excommunicationem referuatam Summo Pontifici, non tamen in Bulla Cœnæ Domini: sed in Clericis. prima §. Verum, De hæret. Episcopi vero qui id faciunt non incurunt in excommunicationem: sed sunt per triennium suspensi, eo eodem §. Verum. Diligētia autem quam hi adhibere debent in extirpandis hæreticis a suis Diocesis traditur, in cap. Excommunicamus primo §. Adiciamus. De hæret. Duodecimo, domini temporales, magistratus ciuiles, & potestates seculares, duces, Marchiones, per cap. Vt inquisitionis, in excommunicationem maiorem, nulli tamen referuatam, incurunt. tum ipsi, tum ministri ipsorum qua hæreticos iuuant aliquo ex his modis. Primus est, si requisiti ab Inquisitoribus circa curam, custodiam, & inquisitionem hæreticorum, non obediunt. Secundus, si requisiti ab Inquisitoribus vt hæreticos in certum & a se designatum carcerem intrudant, detineant exequi. Tertius, si aliquem talem ex carcere liberent absque facultate Inquisitorum. Quartus, si de hæresis crimine, quod est mere ecclesiasticum, cognoscant vel iudicent. Quintus, si post traditionem hæreticorum factam brachio seculari, sententiam non mandent executioni, pœnam debitam infligendo. Sextus si hæreticorum processum aut sententiam contra illos prolatam, impediunt. Vltimus est, si opponunt se Inquisitoribus in aliquo actu circa hæreticos.

67. Secundum genus pœnarum, cōtinet eas quæ non sunt omnino spirituales, sed quasi temporales, quas inuita hæresis incurunt quatuor potissimum personarum genera. Primum est, quod vt hæretici, hæreticorum fautores, receptatores, & defensores: sic filii ipsorum vsque ad secundam generationem sint inhabiles ad omnia beneficia Ecclesiastica: sique eis conferantur, collatio sit nulla, ex cap. Quicumque §. Hæretici, De hæreticis in 6. Id quod ex Instituto declarabitur in sequenti lib. 30. tract. 3. vbi de ipsis beneficiis agendum erit pro ratione iudicandi de peccatis Clericorum. Secundum est, quod qui susceperunt dignitates, personatus, vel alia beneficia Ecclesiastica ad preces hæreticorum, sint eis priuati: sique id scienter fecerunt: ad alia in posterum non admittantur beneficia, ex eodem cap. Quicumque §. Ad hæc. Tertium est, quod filii (etiam Catholici) hæreticorum excludantur bonis paternis quando fisco sunt acquisita, ex cap. Vergentis, De hæret. Quartum est, quod vxor Catholica quæ scienter cum marito hæretico contraxit, priuetur dote quæ fisco acquiritur: ex cap. Decreuit, De hæret. in 6.

68. Tertium genus pœnarum est illarum, quas criminosis non incurrit quidem ipso facto: istamen ob suum crimen dignus est, cui tales infligantur: quo modo digni sunt excommunicatione, excommunicarique debent sex genera personarum. In quorum primo sunt laici qui disputant

de fide cum hæreticis ex cap. Quicumque §. Inhibemus, De hæret. in 6.

In secundo sunt illi, qui non deserunt hæreticos Iudicibus ecclesiasticis. Inquisitoribus inquam, vel Episcopis, nec testantur aduersus illos, ex cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, De hæret. Id enim genus est quoddam fauoris aut defensionis. In tribus tamen casibus congruenter doctrinæ quam D. Thomas 2. 2. quæst. 33. art. 7. habet de correctione fraterna, censeri quis potest nō teneri denunciare hæreticum. Primus est, quando credit ipsum nō esse pertinacem in errore, vt si sit rudis persona vel idiotas; tunc enim satis est ipsum admonere, quod sit in errore; sique se corrigat bene quidem: sin minus iam redditur pertinax, & sit hæreticus, ac proinde est deserendus. Secundus est, quando facit aliquem actum externum hæreticum ex timore potius, quam ex errore: vt accidit Catholicis inter hæreticos degentibus, cum eorum conuociones adeunt. carnes comedunt, &c. Tertius est, quando sperat sua aduersione, illum deserendum hæresim.

In tertio genere sunt Clerici, qui aliqui testamento legant hæretico, ex cap. 5. & 6. De hæret. In quarto sunt Clerici qui administrant sacramenta hæreticis vel fautoribus ipsorum, ex cap. Excommunicamus 1. §. Sane, De hæret. In quinto sunt illi qui eos tradunt Ecclesiasticæ sepulturæ & oblationes eorum percipiunt, de quo ibidem. In sexto genere sunt qui communicant cum hæreticis in sacramentis, id est, qui percipiunt ab illis sacramenta: quando scilicet ea administrant more hæretico: tunc enim moriendum potius est quā suscipere, cum id sit participare in eo quod auersatur a Deo, iuxta cap. Sic populus, & duobus sequentibus 1. quæst. 1. Secus vero si administrent sacramenta more Catholicorum. Nam secundum priuilegium Concilij Constantiensis licet ab eis Sacramēta suscipere, quandiu non fuerint denunciati nominatim.

QVÆSTIO VII.

Num hæretici respicientes sint recipiendi, & quo modo recipi debeant.

QVemadmodum Deus nulli claudit viscera misericordiae, sed omnibus aperit, iuxta illud Ierem. 3. Fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me & suscipiam te; & illud Luc. 19. Filius hominis venit querere & saluum facere quod perierat. & illud 1. ad Tim. 2. Vult omnes saluos fieri (quod etiam indicant parabola Luc. 15. De oue perditā & quæsitā à bono pastore: & de prodigo amantē à patre recepto) ita Ecclesiastica sponsa Christi ei se conformans, nulli peccatori, ne quidem hæretico gremium claudit, sed obtuissimum vltis recipit. Cumque possit recipere dupliciter: vno modo ad salutem animæ; altero modo ad salutem tam corporis quam animæ: priore modo omnes hæreticos vere respicientes suscipit: quia eis nunquam denegat sacramenta Ecclesiastica, ex cap. Super eo, De hæret. in 6. Posteriore autem modo, non debet semper suscipere, cum talis susceptio nunquam possit in perniciem communem cedere.

70. Modus autem quo recipiendi sunt hæretici duplex est: alter concernens omnes fideles: vt ipsi nunquam illis exprobrant suas hæreses, aut alia huiusmodi labe eos aspergant, iuxta illud Leuit. decimo nono. Si adueniat vos moratus fuerit, non exprobratis ei.] Alter concernens Iudices Ecclesiasticos, quibus incumbit hæreticos respicientes recipere. Qui adhuc est duplex, vnus in foro exteriori, magna ex parte pendens ex ipsorum recipientium, id est, Episcoporum vel Inquisitorum arbitrio. De quo videri possunt Alphons. Aluarez in suo thesauro Christianæ religionis cap. 53. & Alphons. à Castro in libr. primo. De iusta hæret. punitione cap. 24. Alter qui in foro interiori seruatur à Confessariis facultatem habentibus recipiendi hæreticos. Et consistit in quatuor.

Primum enim hæreticus respiciens ante omnia abiurare debet suam hæresim, iuxta cap. Si qui voluerit & cap. Saluberrimum 1. quæst. 7. Quæ abiuratio debet duo continere:

tinere:

tinere: alterum detestationem & anathematizationem sui erroris iuramento firmatam: alterum, promissionem, iuramento etiam firmatam, non relabendi in hæresim: sed retinendi libere fidem Catholicam iuxta formam abiurationis quæ habetur. quæst. 7. cap. Quoties i. in quo etiam si videatur sermo esse tantum de Episcopis: à doctoribus tamen ad alios hæreticos extenditur, congruenter cap. Ego Berengarius De consecr. distinet. 2. fit vero talis abiuratio: tum ut hæretici ostendant se sincere, non autem fecte redire ad Ecclesiam: tum etiam ne ipsi facile relabantur.

Secundo facta abiuratione hæreticus debet prius absolui ab excommunicatione ob hæresim incurta, quam sacramentaliter ab ipsa hæresi, & ab alijs peccatis absoluitur: quia excommunicatio impediendum est absolutio- nis sacramentalis, prout expositum est in fine præced. lib. 6. Debet tertio absolutio ipsa ab excommunicatione dari, quantum fieri potest secundum formam à iure præscriptam. Debet demum eidem hæretico imponi penitentia & satisfactio, & simul iniungi alia nonnulla. Vide antedicta in libro nono cap. 4. Cæterum hæreticus absolutus ab excommunicatione, hæresi, & peccatis, manet adhuc subiectus alijs penis Ecclesiasticis: nempe irregularitati & inhabilitati ad officia & beneficia Ecclesiastica. Unde si vult ab his liberari, debet petere dispensationem à Summo Pontifice: vel ab alio cui ille dispensandi potestatem commiserit.

CAP. V.

De Apostasia à fide.

SUMMARIUM.

- 72 Definitio Apostasie, & quomodo hæc ab hæresi differat.
73 Apostasia à fide subijcitur ipsi peni quibus hæreticus.
74 Præter Apostasiam à fide constituitur Apostasia ab ordine, & Apostasia à religione, cum quibus communicans in nomine non communicat in aliqua generica ratione.

DE Apostasia à fide mentio habetur 2. quæstion. 7. cap. Non potest & 11. quæst. 3. cap. Iulianus & 26. quæst. 7. cap. Non obseruetis & in Gregorij Decretalibus habetur titulus, De Apostatis, ut & in Iustiniano Codice: aguntque de ea D. Thomas & interpretes ipsius 2.2. quæst. 12. ac Summularij in verbo Apostasia. Definitur autem potest, error hominis Christiani ex toto contrarius fidei Catholice.

In qua definitione pars illa, *ex toto*, Apostasiam ab hæresi (cui cætera conueniunt) distinguit: quæ distinctio essentialis sit, duas diuersas species constituit: una tantum accidentalis, ut solummodo sit penes maius & minus: sicut rapina partis & rapina bonorum omnium; aliqua controuersia est: quam disputant Bannes ad art. 1. citata: quæst. 12. & Gregorius à Valen. disp. 1. quæst. 11. puncto 1. ac Thomas Sanchez in opere morali libr. 2. cap. 7. num. 16. & 17. Sed nobis sufficit aduertere quod idem Gregorius notat; extra controuersiam esse debere, quod Apostasia moraliter loquendo, adeo ab hæresi differat ut necessario sit in confessione declaranda: non solum quia intra eandem speciem multo grauior est, quam hæresis: sed etiam quia ordinarie includit aliquam aliam infidelitatis speciem: nempe Iudaismum, aut paganismum, ad quem Apostasiam conuerterit. Nam duo in Apostasia notantur: vnum est quod Apostata penitus recedat à fide: alterum quod conuertatur ad aliquam sectam superstitiosam: quorum illud est essenziale Apostasie, cum absq; eo nec esse nec concipi possit; hoc vero accidentale tantum, cum possit aliquis fidem quam professus est omnino deseruisse, absque eo quod conuertatur ad sectam superstitiosam: quod ipse quoque Gregorius annotat in seq. q. 12. puncto 1.

Cæterum eadem penæ sunt decretae Apostatis, quæ hæreticis, ut communiter notant Summularij in verbo Apostasia: & patet ex cap. Contra Christianos De hæretic. in 6. veruntamen cum triplex sit Apostata: vnus mente

tantum & interior: alter exterior: tantum & factio: tertius interior & exterior simul: sicut de hæretico dictum est, solus Apostata tertij generis incutitur tales penæ, etiam si Ecclesia ex fictione iuris & præsumptione, possit procedere contra Apostatas secundij generis, nisi se de eiusmodi crimine purgauerint.

Præter hæc Apostasia speciem dæ alię ponuntur: vna ab ordine, altera à religione, seu statu religioso: ponuntur inquam non quidem habita ratione communionis in aliquo genere, cum ista non sint, ut illa species infidelitatis, sed habita ratione vocis. Dicitur enim Apostata ab *ordina*, quod est retrocedere: atque ut ille qui primo fidelis fuit, recedens à fide ad paganismum vel Iudaismum, Apostata dicitur: sic etiam dicitur ille qui cum sit iniurius sacro ordine, ab eiusdem ordinis statu, autoritate propria recedit ad vitam omnino laicalem: vel ducendo vxorem vel assumendo statum repugnantem statui Clericali, ut censetur status militaris. Dicitur item ille qui à Religione quam solemniter vouit, recedit autoritate propria, ad vitam sæcularem. De quibus differere non est huius loci: licet Bannes 2.2. quæst. 12. art. 1. eorum explicationem, explicationi eius de qua differimus coniungere voluerit: doctrinam notatu dignam adferens.

TRACTATUS II.

De spe & ei contrariis.

SPES fidei proxime subiungimus, eam charitati antecedentes ordine natura, quo prior est, cum possit sicut fides sine charitate esse, non item charitas sine ea: Ordine vero dignitatis eam præponentes cæteris, quas ad primum Decalogi præceptum pertinere diximus: quoniam est vna ex virtutibus Theologicis, omnium præstantissimis. Principio autem notandum est, nomen spei primo impositum esse ad significandam affectionem appetitus sentientis; ita affinem amoris & desiderio, ut cum ille sit absolute inclinatio in bonum, & hoc inclinatio in bonum absens facile: spes sit inclinatio in bonum absens difficile: quod tamen obtineri possit. Non enim speramus bonum presens, sed amamus: nec item speramus bonum facile absens, sed desideramus: & bonum impossibile non pertinet ad voluntatem.

Ex ea vero acceptione id ipsum spei nomen translatum est ad eam de qua hic agere instituimus Theologicam virtutem, non sine ratione: quia ut spes appetitus sentientis, requirit primo, bonum sensibile apprehensum: secundo, bonum absens: tertio, difficile: quarto, possibile: quinto, ut appetitus ipse sentiens, quodam animi vigore, & impulsu feratur ad tale bonum consequendum, ex D. Thom. 1.2. quæst. 25. art. 1. sic etiam proportione quadam spes quæ virtus est Theologica idem requirit. Nam fertur in bonum spirituale & æternum; quod est Deus vitæque æterna, per fidem apprehensum: illud que tum absens, tum etiam difficile (quandoquidem arduum est consequi vitam æternam) possibile tamen: vita enim æterna potest obtineri ex Dei gratia & misericordia, nostra cooperatione interueniente per bona opera: ac demum est cum quodam animi vigore, & impulsu. De ea autem sufficit ad nostrum institutum explicare tum illius definitionem & præceptum: tum vitia opposita: quæ sunt desperatio illi opposita per defectum: & præsumptio eidem opposita per excessum.

CAP. VI.

De definitione & præcepto spei.

SUMMARIUM.

- 75 Definitio spei cum explicatione.
76 Spei comparatio cum fide, & cum charitate.
77 Dari præceptum diuinum de spe, quod est affirmatiuum de se, & includit negatiuum.
78 Ut affirmatiuum est, pro quo tempore obliget.

75. **S**PES Christiana definitur esse virtus infusa eaq; Theologica, per quam speramus à Deo vitam æternam, cum omnibus medijs ad eam consequendam necessarijs: ex Dei auxilio, gratia, & misericordia ac nostra cooperatione nobis prouenientem. Cuius definitionis 1. parte, quæ locum tenet generis, significatur id in quo spes communicatur cum fide & charitate. Nam vt hæc, sic spes est virtus tum diuinitus infusa: seu donum Dei ab ipso infusum animis nostris, iuxta illud Ecclesiastici 2.4. Ego mater pulchræ dilectionis & timoris & sanctæ spei] tum etiam Theologica, quoniam habet Deum tam pro obiecto (*Deum enim speramus quatenus est bonum nostrum*) quâ pro fine: quia in Deum speramus, vt per ipsum & in ipso habituri nostram veram & completam beatitudinem.

Excludit autem tum spem acquisitam, qualem habent hæretici, qui vt fidem infusam, ita & spem infusam perdidit: tum spem humanam, quæ ponitur in homine; & præsumptio potius quam veræ spei rationem habet: damnabilisque est, iuxta illud Plal. 145. Nolite confidere in principibus] ac illud Ierem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, &c.]

Reliquæ partes definitionis, tenentes locum differentia, continent primo actum spei, qui est sperare. Secundo, proprium illius obiectum, quod est vita æterna: eaque tam materialis, quæ est Deus, quatenus nostrum summum bonum: quam formalis, quæ est beatifica visio Dei, per quam ipse possidendus est à nobis. Tertio, obiectum secundarium: cuiusmodi sunt media ad beatitudinem consequendam necessaria: tum supernaturalia, præsertim gratia gratum faciens, & remissio peccatorum: tum temporalia, quæ ad hanc vitam agendam dum peregrinamur à Domino, sunt necessaria.

Postremo per illud quod dicitur, *ex Dei auxilio, &c.* continet ea quibus fulcitur spes, vt sit certa & firma; fulcitur enim gratia, misericordia, & promissione diuina: itemque meritis tum Christi imprimis, tum Sanctorum ac etiam nostris tãquam causis minus principalibus & instrumentis. Atq; ex his intelligitur. Primo, spem esse virtutem voluntatis cum actus illius, inclinatio sit in beatitudinem. Namque inclinari in bonum, non est intellectus sed voluntatis. Secundo, supponere fidem in intellectu. Nisi enim quis credat beatitudinem esse diuino auxilio obriendam, non vtique eam sperat.

76. Tertio, conuenire quidem cum fide & charitate in eo, quod sit virtus Theologica, seu quæ circa Deum tanquam obiectum versetur, sed ab eis multum differre: præsertim à fide, quæ est in intellectu: & est bonorum ac malorum; præsentium, præteritorum, ac futurorum: vniuersalium ac particularium, ad nos aut ad alios spectantium: cum spes de se sit tantum bonorum futurorum & particularium ad nos spectantium. Atque fides sit prior spe: sicut mater, sua prole. Charitas autem vtraque posterior est origine, sed perfectione prior & durabilior: siquidem ex priori ad Corinth. c. 13. nunquam excidit:] ita vt perseueret in beatis in quibus fides & spes non inueniuntur, sed euacuantur per claram visionem plenamque fruitionem Dei.

PARS RELIQUA CAPITIS.

De precepto spei.

77. **E**Xtare præceptum diuinum de actu spei, patet per illud Plal. 4. Sacrificate sacrificium iustitiæ & sperate in Domino] & illud Plal. 61. Sperate in Domino omnis congregatio populi] ac demum per alia quibus passim spes in Deum nobis in sacris literis commendatur. Ratioque suadet, quia omnis actus ad salutem æternam nobis necessarius, positus est in precepto. ex communi Theologorum axiomate, fundato in verbis Domini Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Sed sperare in Deo, actus est ad salutem necessarius, iuxta illud ad Rom. 8. Spes salui facti sumus. Vnde spes in Conc. Trident. sess. 6. cap. 6. constituitur dispositio necessaria ad iustificationem: & consequenter ad vitam æternam, quæ non habetur sine iustifi-

78. catione. Itaque actus ille sperandi ex quo spem antea descripsimus, est in precepto: eoque obligante sub mortali, cum detur de actu necessario ad æternam salutem. Est autem præceptum affirmatiuum, includens in se negatiuum de non desperando, neque præsumendo de misericordia Dei. Quæ ex parte, iuxta communem conditionem præceptorum negatiuorum, obligat pro omni tempore: ita vt nunquam liceat desperare, aut præsumere de misericordia Dei.

Abolute autem ac secundum se, pro conditione præcepti affirmatiui, obligat tantum pro tempore quo necessitas exigit illud impleri: vt exigere censetur (inquunt ad 2. 2. D. Thom. quest. 22. art. 1. Bannes dubio 2. & Gregorius à Valentia disput. 2. quest. 4. puncto 1.) per se quidem, cum aliquis infestatur grauiori aliqua tentatione desperationis: quia tunc maxime, necessarius est animus contrario motu spei confirmare. Per accidens vero, cum aliquis tenetur animus spe munire ad superandam tentationem aliquam in materia aliarum virtutum: iuxta monitum Apostoli cum ait ad Titum 2. Abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobrie iuste & pie viuamus in hoc sæculo expectantes beatam spem, &c. Aut cum instat obligatio aliquid agendi, ad quod spes requiritur tanquam medium necessarium, vt obligatio pœnitendi. Nam sine spe venia, pœnitere non potest vt patet ex dictis in præcedenti lib. 3. num. 38.

Sed vt iidem authores recte aiunt non sperate, est peccatum idem cum eo quod committitur succumbendo tentationi: non item aliquod speciale. Vnde ipsum cum illo in confessione exprimere non est necesse, quod etiam expressit Sanchez in opere moral. cap. 33. num. 3. in fine. Ratio vero est: quia vbi spes in tali casu non requiritur per se, sed solum vt medium opportunum ad peccatum vitandum in materia alterius virtutis. Extra eos casus autem, vt quis se præceptum istud impleuisse tuto existimet, inquit Bannes ibid. concl. 4. sufficit vt actum spei aliquoties in anno exercuerit: sicut aliquoties orasse sufficit ad implendum præceptum de oratione: vel certe, vt ait Gregor. à Valen. studuerit subinde exercere se in sperando in Deum.

C A P. VII.

De vitijs oppositis spei.

PRIMA PARS CAPITIS.

De desperatione.

S V M M A R I V M.

- 79 Definitio desperationis.
80 Diuisio desperationis in puram & mixtam, quæ vtraque peccatum est grauisimum contra Spiritum sanctum.
81 Alia diuisio in mentalem, verbalem & realem.
82 Duo adhuc alia: vna ex obiecto, & altera ex modis quibus contingit.
83 Desperationis causa, & effectus.
84 Sollicitudo temporalium quedam bona, & quedam mala: & in quo ab ea differat thesaurizatio, ac quando hæc fit, vel non fit licita.
85 Præsumptio multis modis dicitur: & eo quo hic accipitur, duplex est.
86 De vtraque quando contingat.
87 De vtraque item quod tum pura, tum mixta, seu coniuncta cum errore in fide, esse possit.
88 Quodque vtraque peccatum sit mortale: pura tamen minus graue, quam mixta.
89 Præsumptio peccatum est minus desperatione: & documentum obseruandum in iudicando de istis peccatis.

79. **D**E desperatione agunt D. Thom. & interpretes ipsius 2. 2. quaest. 20. & Summularij in verbo Desperatio, atque alii: inter quos Viguerius in titulo De virtutibus Theologicis cap. 11. §. 1. eam definit esse diffidentiam

de alle-

de assequenda beatitudine, propter defectum diuinæ gratiæ & meritorum priorum: vt quando quis existimat se damnandum, eo quod non credat Deum miserum ipsius, ideoque non intendit conuerti. Ita ille & recte: quia motus desperationis est contrarius motui spei ante descriptæ; vnde vt sperare in materia proposita, est animo in beatitudinem tendere, tanquam in bonum arduum, quod possis diuina ope consequi: quodque proinde procures, & assequi euitaris: sic desperare est animo refugere eandem beatitudinem, tanquam bonum arduum, quod nequeas diuina ope consequi: & proinde signis redaris ad illius procuracionem.

80. Diuiditur autem desperatio primo ex forma in qua contingit in puram & mixtam. Pura dicitur, quæ est absque vilo errore intellectus circa fidem, id est, absque hæresi, vel alia infidelitate. Mixta vero, quæ est coniuncta cum dicto errore: ita scilicet vt per eam fides & spes amittantur, cum per puram amittatur sola spes. Ad cognoscendum vero quando coniunctio ea contingat, examinandum est actus intellectus à quo desperatio ipsa procedit. Si enim continet errorem contra fidem, amittitur etiam fides, & est duplex peccatum nempe desperationis & infidelitatis. Sin secus, manet fides, & est vnicum peccatum desperationis: vt v.g. si quis desperet, quia putat non esse æternam beatitudinem, vel non esse Deum qui potest: aut qui pariendo peccatis, vult eam dare: ita desperat, vt simul erret contra fidem. Non item is qui desperat, quod putat Deum non parciturum sibi: aut se nunquam bene facturum. Non enim est contra fidem putare & dicere Deum non parere mihi, Ego bene, seu opera meritoria vitæ æternæ, nunquam faciam: cum de horum contrario non habeatur reuelatio diuina per Ecclesiam Catholicam proposita.

Porro vtraque illa desperatio peccatum est in Spiritum sanctum: de quo Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 126. Ac pura peccatum est quidem minus quam mixta: sed tamen, vt D. Thomas in cit. quæst. 20. art. 3. recte ostendit, grauissimum. Tum quia vni de virtutibus Theologicis omnium præstantissimis repugnat: tum quia perniciosissimum est: vt pote quo ablata spe salutis homo effrenate ruit in vitia, iuxta illud ad Ephes. 4. Desperantes tradiderunt semetipsos immunditiæ. Tum demum quia valde iniuriolum Deo: quia desperationis motus, conformis est falso iudicio de illo, quo indicatur non posse per ipsius misericordiam, quempiam obtinere salutem æternam. Quamquam est peccatum minus graue, quam infidelitas, & quam odium Dei. Ratio est, quia lædit Deum consideratum in ordine ad nos, seu prout à nobis in beatitudinem habendus est: cum infidelitas & odium Dei lædant ipsum secundum se: quoad attributa infallibilis veritatis, & summæ bonitatis.

81. Diuiditur secundo desperatio ex subiecto cui inest, in mentalem, quæ est tantum in voluntate: in verbalem quæ foras prorumpit in verba desperationis: vt Caim, Genesis 4. cum dixit, Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear] & in realem, quæ prorumpit in actum vel opus, qualis fuit Iudæ proditoris, qui desperas laqueo se suspendit Matth. 27. & eorum qui dicunt Ierem. 18. Desperauimus, post cogitationes nostras ibimus & vnusquisq; prauitatem cordis sui mali faciemus] & eorum qui, vt habet Apostolus ad Ephes. 4. Desperantes semetipsos tradiderunt impudiciæ in operationem immunditiæ omnis, in auaritiâ. De quorum numero esse merito censentur, qui semper male viuunt, nec vnquam penitentiam agunt. De talibus enim cum Apost. ibid. vere dicimus: quod sicut gentes ambulent tenebris habentes obscuratum intellectum, alienatum à vita Dei, &c.

82. Diuiditur tertio ex obiecto circa quod versatur, in desperationem veniæ seu remissionis peccatorum, qualis fuit in Caimo & Iudæ proditore: & in desperationem melioris vitæ, seu desistendi à vitis, & gratiæ obtinendæ ad exercenda virtutum opera: qualis est multorum in vitis enutritorum: & in desperationem gloriæ vitæ æternæ consequendæ: qualis est impiorum, quæ describitur in cap. 2. libri sapientiæ.

Diuiditur quarto ex gradibus seu modis, quibus con-

tingit in tale peccatum prolabi. Quotum primus est, nunquam considerare attente, ea quæ possunt hominem in spem æternæ salutis erigere: vt sunt diuinæ promissiones infallibiles, & adiumenta oblata à Deo. Secundus est, desperare de temporalibus & necessariis huius vitæ, nolendo se committere diuinæ prouidentiae, nimiaque solitudine occupando se in talibus bonis congerendis: contra quam faciendum esse non modo præcipit, sed etiam aperte ostendit Dominus noster Matth. 6. Tertius est, desistere à studio orandi, aut perseverantia in oratione, eo quod non statim impetres quod petis, tanquam conducens ad salutem tuam: secus quam faciendum esse Dominus præcipit & ostendit duplici parabola apud D. Lucam cap. 11. Quartus est, desperare de veniâ & remissione peccatorum, quam nulli Deum in hac vita denegare, frequenter sacræ literæ indicant: vt tum alibi tum maxime in Psal. 76. vers. 8. 9. 10. Nunquid in æternum proiciet &c. Isai. 49. vers. 15. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, &c. Iere. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, & suscipiam te. Ad eum Luc. 15. vbi tres parabole proponuntur ad declarandam in peccatores propensam Dei misericordiam. Quintus est, desperare de vitæ emendatione, ob rei difficultatem & nostram fragilitatem, quasi Dei gratia non sit multo potentior. Non est enim impossibile omne verbum apud Deum: qui dicit Isai. 1. Lauamini, mundi estote, &c. si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabitur. Sextus est, diffidere de æterna sua salute, abiecta illius spe: eo quod Deus (vt accidit ei qui Luc. 19. pecuniam Domini seruauit absconditam in sudario) concipiatur potius tanquam austerus & quasi tyrannus, quam vt pius pater.

SECUNDA PARS CAPITIS.

De causa & effectibus desperationis.

83. Causa desperationis ex D. Thoma 2. 2. quæst. 20. art. 4. duplex est vt interim omitramus demonem, qui saepe desperationem suggerit) prior quidem acedia seu tristitia quadam deiciens animum, & reddens segnem ac ineptum ad operandum: per eam enim dominantem in affectu hominis, inducitur torpor quidam auertens à salute procuranda: posterior vero est luxuria, cui qui deditus est, non audet aggredi opera dura, & aspera virtutum ac penitentiae, quibus mereatur salutem æternam.

Effectus desperationis est quoque duplex, vnus, nimia sollicitudo rerum temporalium: alter, thesaurizatio seu aggregatio diuitiarum.

84. Circa priorem (de quo sacri interpretes ad cap. 6. D. Matth. & Summularij in verbo Sollicitudo) notandum est sollicitudinem temporalium, quandam esse laudabilem & quandam vituperabilem: laudabilis est enim, quæ suscipitur ex necessitate naturæ, seu ad procuranda vitæ necessaria; ne Deum tentemus, & vt otium fugiamus, ac virtutem exerceamus. Nam si talis esset illicita, non diceretur Genes. 2. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Nec in Prouerbis cap. 6. vers. 6. piger mitteretur ad formicam, quæ æstate parat & congregat, quod in hyeme comedat. Laudabilis item est quæ suscipitur ex deuotione & charitate: vt illa de qua Luc. 10. Martha Martha sollicita es. & ad Rom. 12. Qui præest in sollicitudine. & 2. Corinth. 11. Sollicitudo omnium ecclesiarum.]

Vituperabilis autem est sollicitudo superflua, & immoderata, quæ reprehenditur à Domino nostro Matth. 6. graueque peccatum esse ostendunt, sex (quæ & ipsa per se peccata sunt) in quibus ea consistit. Primum est, intentione voluntatis ferri in bona temporalia tanquam in finem, vitæque scopum. Id quod loco citato prohibet Dominus dicens, Nolite vobis thesaurizare super terram. Vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum erit. Quibus verbis cum indicetur, talem sollicitudinem cōtinere auersionem à Deo, cum conuersione ad creaturam, indicatur consequenter peccatum esse.

Secundum est, nimio studio quærere temporalia: ita vt spiritalia amittas propter ea. Id quod reprehendit Domi-

nus dicens. Primum quaerite regnum Dei & iustitiam eius, & haec omnia adiacentur vobis.

Tertium est, nimis timere ne temporalia deficiant, preteritum necessaria ad vitam: quem timorem Dominus repellit tribus argumentis. Primo, quod anima plus sit quam esca, & corpus plus quam vestimentum; quasi dicat, Deum qui animam & corpus nobis dedit, sine nostra anxia sollicitudine, daturum esse nobis, siue eadem, victum & vestitum. Secundo, quod plantis & bestijs prouideatur sine tali sollicitudine. Considerate, inquit, lilia agri, &c. Tertio, quod gentes talia inquirant: quasi dicat: Talem timorem prouenire ex defectu fidei, seu rectae existimationis de prouidentia Dei.

Quartum est, non satis confidere de habendo auxilio diuino, ad obtinenda talia bona: cui obuiat Christus inquit: Scit Pater vester, quia his omnibus indigetis. Quintum est, nimium confidere suis viribus & industriae ad talia consequenda. Id quod reprehendit Dominus in quibus: Quis vestrum potest ad staturam suam adiacere cubitum vnum. Sextum est, talem sollicitudinem nimiam, protrahere in futurum; contra quod ait idem Dominus, Nolite solliciti esse in crastinum.

De thesaurizatione illud solum occurrit notandum, eam a sollicitudine, de qua dictum est differre solum, quod sit superfluum, cum illa sit necessarium: & ideo dici superabundantem in posterum prouidentiam. Est autem illicita, sicut & antedicta sollicitudo quando immoderata est, & prouenit ab affectu nimio & cupiditate diuitiarum; prohibeturque maxime per citata verba Domini nostri, Nolite vobis thesaurizare super terram. Licita est vero, cum prouenit ex affectu ordinato prouidendi suis in futurum: vt cum parentes thesaurizant suis filijs, vt eis relinquunt patrimonium sufficiens ad statum suum fouendum, vel ad filias honesto matrimonio collocandas: quomodo Apost. in posteriori ad Corinth. cap. 12. ait parentes debere thesaurizare filijs. Licita est similiter cum prouenit ex affectu pietatis: vt si aliquis thesaurizat ad aedificandam Ecclesiam, vel monasterium, vel xenodochium, vel alium pium locum: vel vt pauperes alar, aut dotem pauperibus puellis suppediet.

TERTIA PARS CAPITIS.

De presumptione.

85. **N**omen presumptionis quadrupliciter accipitur. Primo pro robusta quadam spe: vt cum dicitur Indich 6. Non derelinquis praesumentes de te. Secundo, pro coniectura quadam: vt cum Sapientiae 7. dicitur: Semper praesumit saeva, perturbata conscientia: sicque frequenter sumitur a Iurisperitis. Tertio, pro vitio per excessum opposito virtuti magnanimitatis: cum quis scilicet molitur & aggreditur ea quae facultatem suam longe excedunt: de quo D. Thomas 2. 2. quaest. 130. Quarto, pro vitio virtutis spei contratio per excessum: quomodo post D. Thomam 2. 2. quaest. 21. de presumptione in presentiarum loquimur: vt nimirum est vitium, quo quis sperat a Deo aliquid, quod secundum legem ipsius ordinatam non est possibile. Distingui potest autem in illam, qua quis nimium confidit diuinam misericordiam: & in illam qua nimium confidit humanis viribus suis vel alienis.

86. Harum prior tunc contingit, cum aliquis sperat se consecuturum veniam peccatorum sine poenitentia, & conuersione ad Deum; aut se quotiescumque libuerit etiam si perseueret in peccato, eandem poenitentiam & conuersionem habiturum: aut se non excusurum a diuina gratia, nec puniendum quantumcumque peccator sit; aut demum se consecuturum vitam aeternam sine vllis operibus meritoris. Haec vt D. Thom. in cit. quaest. 21. art. 3. ostendit: non tantum opponitur spei, sed etiam timori Dei, de quo postea: illi tamen magis, quam huic: nasciturque ex superbia, qua quis reputat se dignum, cui Deus misericordiam praestet.

Posterior vero contingit, cum quis sperat beatitudinem, tanquam debitam suis naturalibus meritis: aut obtinendam suis viribus absque Dei gratia. Qua insania laborat,

qui nihil curans de gratia Dei, sperat se beatitudinem consecuturum, quia doctus est, vel quia nobilis, aut potens in armis, aut diuitis affluens, aut aliqua alia naturali dote praestat: & haec opponitur per excessum virtuti magnanimitatis, sicut pusillanimitas per defectum: nasciturque ex inani gloria, vt D. Thom. docet in cit. q. 21. art. 4.

87. Vtraque adhuc potest esse vel pura, id est, absque haeresi, vel alia infidelitate: vt in multis Catholicis male viuentibus in quibus praesumentibus, iudicium intellectus inuenitur esse sine errore contra fidem: vel mixta id est, coniuncta cum haeresi aut alia infidelitate: cuiusmodi fuit in Pelagianis, qui praesumebant se saluandos viribus naturae & solius liberi arbitrii. Huiusmodi est etiam Lutheranorum & Caluinianorum, qui praesumunt se saluandos sola fide, sine vllis bonis operibus & meritis.

88. Praesumptio autem mixta peccatum est longe grauius, quam pura: quamquam haec quoque peccatum est mortale, tanquam notabiliter iniuriosa Deo, cuius prouidentiam & iustitiam laedit grauius: estque de numero peccatorum quae dicuntur esse contra Spiritum sanctum, vt videre est apud Nauarr. in Enchir. cap. 23. in fine: vnde nequissima dicitur Ecclesiastici 37. vers. 3. Nec in ea (vt nec in desperatione) datur excusatio ex matris paruitate: sed solum ex defectu deliberationis, vt alius citatis Sanchez in opere moral. lib. 2. cap. 34. num. 7. sub finem bene notat. Et ratio est, quia laesio attributi diuini parua censeri nequit ex parte materiae iniuratae totaliter. Cum autem, sicut praedictum est: duplex sit, vna de misericordia Dei, altera de viribus humanis: illa grauius peccatum est, quam haec vt docet D. Thom. in eadem quaest. 21. art. 1. ad 1. Ratioque est quia illa facit Deum non iustum, vt qui in danda salute, nullam rationem habeat boni vel mali operis: haec vero facit hominem maiorem quam sit. At minus malum est teipsum maiorem facere quam sis, quam Deum aliqua sua perfectione minuere. Vnde intelligitur grauius nunc esse in Lutheranis & Caluinianis peccatum praesumptionis, quam olim fuit in Pelagianis.

89. Si quaeras, an praesumptio sit peccatum maius desperatione. Respondet D. Thom. in sequenti art. 2. esse peccatum minus: quia minus est laedere Dei iustitiam, quod fit per praesumptionem: quam laedere misericordiam, quod fit per desperationem. Nam misereri semper & parcere, magis est Deo proprium propter infinitam suam bonitatem, quam punire.

Ceterum iudicandi de his peccatis obseruandum est: de ratione quidem eorum esse conformitatem voluntatis cum aliquo falso intellectus iudicio, sed non esse necessarium (quod etiam admonet Gregor. a Valen. 2. 2. disput. 2. quaest. 3. puncto 1. & 2.) id ipsum iudicium praecessisse actu, adeo vt possit quis desperatione peccare quantumuis non iudicet sibi impossibilem esse assecutionem beatitudinis, si voluntate beatitudinem ipsam perinde refugiat, ac si iudicaret impossibilem sibi esse illius assecutionem. Item possit peccare praesumptione is, qui quamuis non habeat iudicium falsum circa prouidentiam & iustitiam Dei in remunerandis bonis, & puniendis malis operibus: tamen voluntate sua in aeternam salutem tendit, perinde ac si ea posset sine meritis & poenitentia obtineri.

TRACTATUS III.

De charitate & ei contrarijs.

De hac materia copiose D. Thomas 2. 2. a quaest. 23. ad 45. Ad nostrum autem institutum sufficit hoc loco dicere aliquid. 1. De charitate natura. Secundo, de illius dignitate, necessitate & precepto. 3. De peccatis contrariis charitati in Deum. Quarto, de peccatis contrariis charitati in nos ipsos: & postremo de peccatis contrariis charitati in proximum.

CAP. VIII.

De natura charitatis.

SUMMARIUM.

90 Definitio charitatis.

91 Amor quidam est amicitiae, & quidam concupiscentiae: quodque a charitate proveniens, prioris modis sit.

92 Idem amor est mutuus, & in quo fundetur.

93 Amor Dei ob sua beneficia, aliquando bonus, aliquando malus.

94 Modus charitatis, & obiectum secundarium.

90. **C**haritas definiti potest virtus, qua in nobis diuinitus infusa, Deum propter se diligimus super omnia, & proximum sicut nos ipsos. Cum autem dicitur virtus infusa, significatur id in quo charitas conuenit cum fide & spe: nimirum quod non nostro labore sed solo Dei munere habeatur a nobis, iuxta illud ad Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Illud vero quod subiungitur, quia Deum propter se diligimus, indicat eum primarium charitatis obiectum, quod est Deus, tanquam supernaturalis nobis finis, per fidem a nobis cognitus in hac vita: per vilionem vero, & fruitionem habendum in futura: tum etiam primarium charitatis actum, qui est amor quidam amicitiae.

91. **Q**uem aduerte, ab alio qui dicitur amor concupiscentiae, esse in hoc diuersum, quod sit quo bonum seu perfectionem volumus amico propter seipsum: & amor concupiscentiae sit, quo bonum volumus amico propter nos seu propter nostram utilitatem. Itaque charitas est amicitia supernaturalis, qua Deo volumus bonum tam intrinsecum: complacendo nimirum nobis in ipsius perfectionibus, ac congaudendo quod illas habeat: quam extrinsecum; nempe optando ut ipse ab aliis cognoscatur, laudetur, benedicatur.

92. **I**am cum verus amor amicitiae requirat, tum ut mutuus sit & reciprocus inter amicos: tum ut fundetur in aliquo vinculo & conjunctione; ut in affinitate, consanguinitate, sodalitate, aut alio huiusmodi: sicut per charitatem nos amamus Deum, ita vicissim amamur ab illo: eo quod creator pater, & dominus noster sit, nosque creaturae, filij, & serui ipsius, participes conlortisque futuri gloriae caelestis.

93. **S**ed aduerte, quod etsi diligere Deum propter beneficia ac emolumenta, quae ab ipso accipimus, non sit actus charitatis de qua agimus: id tamen non esse malum, quando Deus propter se diligeretur a nobis, etiam si nulla talia acciperemus. Alio enim David in Psal. 118. non diceret: Inclinaui cor meum ad facienas iustificationes tuas in aeternum propter retributionem. Quocirca talis dilectio tunc est peccatum, cum Deus ita diligitur, ut si talia non conferret, non diligeretur. Id enim est vltimum finem suum ponere in creatura, & ad eam referre creatorem, quod est peccatum mortale, quemadmodum aliis citatis expressit Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. num. 3.

94. **Q**uod in definitione sequitur (super omnia) indicat modum charitatis, qui est diligere Deum plus ceteris rebus omnibus; illum scilicet eis praeponeudo, & eas illi postponendo iuxta verbum Domini Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Quod vltimo loco ponitur, & proximum sicut nos ipsos indicat secundarium ac minus principale obiectum charitatis: quod est tum nosmetipsi, tum proximus eo modo quo in sequen. cap. tradetur.

CAPVT IX.

De charitatis dignitate & necessitate ac praecepto.

SUMMARIUM.

95 Charitas est virtus omnium dignissima.

96 Maxime necessaria ad salutem, & ideo vltimus illius positus est in praecepto.

97 Quod datur de diligendo Deo super omnia.

98 Pro quo tempore obliget.

99 Obligatio ad dilectionem Dei naturalem, & obligatio ad dilectionem nostri, & proximi.

Charitatem virtutum omnium dignissimam esse aperte constat ex sacra Scriptura cum dicitur Matth. 22. In his duobus mandatis, intellige de dilectione Dei & dilectione proximi. vniuersa lex pendet & Propheta.] & ad Roman. 13. Qui proximum diligit legem impleuit] & paulo post: Plenitudo legis est dilectio.] & 1. Corinth. 13. Nunc autem manent fides, spes, charitas tria haec: maior autem horum est charitas. Idem etiam constat ex eo, quod charitas tanquam regina, imperet omnibus aliis virtutibus, earum actiones dirigens in Deum, finem nostrum vltimum super naturalem, caeque ex humanis reddens diuinas ac aeternae vitae meritorias, dum nempe sua cooperatione facit, vt ex amore Dei proveniant, & exercentur. Nam vt surculus boni & suauis fructus arbori agresti insitus facit vt ea similes fructus, ferat: ita charitas insita nostrae voluntati, facit vt ipsa producat actiones meritorias aeternae salutis; quod alioqui nullo modo posset, vt patet ex cap. 13. prioris ad Corinth.

Vnde constat quanta sit illius necessitas: nimirum tanta, vt salus sine ea haberi nequeat, iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui non diligit, manet in morte. Constat consequenter actum illius positum esse in praecepto: quod quidem Deut. 6. Matth. 22. Mar. 12. & Lucae 10. verbis quidem aliquantum diuersis, sed sensu eodem traditur, tres continens partes, vt notat D. August. in lib. 1. de doctrina Christiana cap. 26. vnam de dilectione Dei super omnia, alteram de ordinata nostri dilectione; & tertiam de dilectione proximi sicut nostri.

Notandum est autem circa primam partem, verba illa quibus continetur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. (quorum interpretatio videri potest apud D. Thomam 2. 2. quaest. 44. art. 5.) significare, Deum plusquam caetera omnia diligendum esse appetitatie, seu praelatiue, id est, ita vt pluri fiat Deus, ac praeratur rebus omnibus: eique sic adhaereamus, vt malimus quantamcunque aliarum rerum iacturam pati, & quodcumque incommodum sentire: quam offendendo ipsum, ab amicitia ipsius excidere. E ratio est, quia nullus alius amor potest proportionatus esse Deo qui vltimus noster finis, supremumque bonum nostrum est. Vnde licet colligere, in peccato mortali manentem, non posse satisfacere obligationi diligendi Deum ex Christiana charitate: utpote qui obiectum sui peccati anteponens Deo, eum super omnia diligere ceteri non potest.

Iam affirmatiuum quidem est praeceptum istud; sed continens in se negatiuum: quia eo ipso, quod praecipit dilectionem Dei super omnia, prohibet tum eiusdem odium, tum etiam amorem quo creatura plus, aut aequae ac ipse ametur.

Cum autem prout est praeceptum affirmatiuum obliget tantum pro certo tempore; difficultas est, quodnam sit tempus illud, in quo mortaliter peccatur, si illud non impleatur. De qua re agentes Scotus in 1. De natura & gratia cap. 22. & in lib. 2. De iustitia & iure quaest. 3. artic. 10. & Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 7. & sequentibus. & post vtrumque Gregorius a Valent. 2. 1. disput. 3. quaest. 19. puncto 1. plura constituunt tempora, in quibus praeceptum istud obligat: sed quantumuis concedendum sit consilium saluberrimum esse, vt homo non solum temporibus illis sed etiam quotiescumque potest, exerceat praedictum charitatis actum nobilissimum: imo necessarium sit, vt animi preparatione & affectu semper sit ad illum paratus: probabile tamen videtur (cum non ratio illorum assignationem refutandi desit: vt videre est apud Thomam Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. numero 6. & tribus sequentibus) quoniam talis obligatio est sub mortali, vt ex citata autoritate D. Ioannis, & ex praedicta charitatis necessitate ad salutem, satis patet: hominem ipsum non obligari ad actum dilectionis quem charitatis praeceptum imponit, nisi cum exercitum illius necessarium est,

ad Dei honorem defendendum, qui alioqui periclitaretur, vel ad diuinam amicitiam habitam retinendam: vt censetur esse, quando alioqui succumberetur tentationi peccando mortaliter: aut ad amissam recuperandam eo tempore quo contritio eam requirens, posita est in præcepto, de quo dictum est in præced. lib. 5. cap. 2. sect. 4. Ratio vero esse potest, quod cum actus amoris liberrimus esse debeat, consentaneum sit existimare, Deum ea benignitate nobiscum agere, vt ad eum non obliget nos sub pœna grauissima peccati mortalis, nisi pro eo tempore quo necessarium est ad ipsius honorem alioqui periclitantem defendendum, aut ad habitam retinendam, vel amissam recuperandam ipsius amicitiam.

99. Sed aduerte ex Nauarr. in cit. cap. 11. num. 8. præter dictum Dei amorem qui debeat esse ex charitate non ficta 1. ad Timoth. 1. id est, esse Dei quatenus per fidem supernaturalem cognoscitur vt finis supernaturalis, & omnium bonorum supernaturalium author est supernaturalis. Aduerte inquam, dari alium naturalem inferiorem & imperfectum, quo Deum absolute amamus vt creatorem nostrum & gubernatorem, providentem nobis de necessariis, ac saluatorem nos eripientem à malis, conferentemque nobis multa beneficia. Ad hunc autem nos extra memorata tempora obligari, siue minus principaliter per præceptum de quo agimus; siue principaliter per naturale rationis dictamen: quo intimatur nobis talis obligatio. Quamquidem probabile est tunc demum sub mortali contingere, cum ex illius omissione, adest periculum peccandi mortaliter: vt cum præceptum aliquod diuinum vel humanum obligans sub mortali, mandandum est executioni: idque fieri nequit sine aliquo Dei amore. Nam extra eum casum omisso contraria, vix est cum notabili iniuria Dei, si contemptus aut alia mortalis circumstantia absit. Quamquam consultum est, vt notat Gregor. à Valen. in sine citati puncti primi; aliquando in confessione accusare se sub dubio si forte præceptum istud sit neglectum: sicut & de omissione aliorum præceptorum affirmatiuorum, de quibus non constat certo, quando obligent, & quando violentur: etiam si absolute non teneamur confiteri de eo in quo nec scimus, neque ob aliquam peculiarem rationem dubitamus, nos peccasse.

Circa secundam partem propositi præcepti, notandum est cum D. August. loco cit. eo ipso, quod præcipit vt homo diligat proximum sicut seipsum, præsupponere quod debeat seipsum diligere. Notandum est vero, per talem suppositionem non præcipi homini vt diligat seipsum amore naturali (cum potius freno quam calcari ad id indigeat) sed vt amore supernaturali, quo propter Deum supernaturalem suum finem, & ideo ordinate, amat seipsum.

Circa tertiam demum partem, notandum est in ea, nomine proximi intelligi, omnem eum qui nobiscum potest eiusdem beatitudinis particeps esse; vt potest omnis homo vitam hanc agens siue fidelis sit, siue infidelis: siue iustus siue peccator: siue amicus siue inimicus: cum dictum sit in priori ad Timoth. cap. 2. quod Deus velit omnes homines saluos fieri. Illi autem qui à iusto iudice Deo irreuocabiler exclusi sunt ab æterna beatitudine, ex charitate amandi non sunt: quia consentaneum non est, vt iis quos Deus tanquam hostes habet, velimus beatitudinem, aut eos in ordine ad illam diligamus. Notandum item est amorem proximi ex charitate Christiana, debere esse propter Deum; illum enim amare alio intuitu, vt quia eiusdem nobiscum est natura, amicus, consanguineus, magister, sodalis, &c. amoris est naturalis.

C A P. I.

De peccatis contrariis charitati in Deum.

S V M M A R I V M.

100. Odium Dei sumitur tum generaliter, tum specialiter.

101. Hoc posteriore modo est peccatum contrarium charitati in Deum: & qualiter contingere possit.

102. Secundum peccatum eidem charitati contrarium est, tum diligere Deum propter aliud: tum diligere cetera omnia non propter Deum.

103. Tertium peccatum, magis aut æque diligere creaturam ac Deum.

104. Indirecte plus diligere creaturam, quam Deum, non est contra hoc præceptum.

PRÆTER peccatum omissionis, quod committitur non eliciendo amorem Dei super omnia, quo tempore iuxta, antedicta præceptum illius obligat, sunt alia tria charitati erga Deum contraria: quorum primum est, contra substantiam amoris Dei; nempe odium Dei. De quo D. Thomas 2. 2. quæst. 34. art. 2. Dupliciter autem sumitur odium Dei; vno modo generaliter & negatiue, prout opponitur charitati, quæ est generalis quædam conditio & modus omnium virtutum: hocque modo quicumque transgreditur aliquod præceptum peccando mortaliter, dicitur odio habere, seu non diligere Deum; prout dici posse, colligitur à contrario sensu, ex verbis illis Domini Ioan. 14. Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui me diligit. Item ex illis quæ paulo post ibid. habentur: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Atque odium istiusmodi non est speciale peccatum, sed circumstantia omnis peccati.

Altero modo odium Dei sumitur specialiter & positue, prout opponitur charitati quæ est specialis virtus; sicque in præsentiarum de eo agitur: & est peccatum omnium grauissimum ex D. Thoma loco citato; paterque ex eo, quod actui præstantissimo diuini amoris, ex diametro repugnet. Quamquam ex defectu plenæ deliberationis, ac cum fuerit actus surreptitius, non est peccatum plusquam veniale, vt nec cetera suo genere mortalia pertrahita in præced. lib. 15. sub initium quarti capitis. Iam cum Deus possit duobus modis considerari: altero secundum se, & altero secundum suum effectum externum: nempe quatenus punit, infligitve pœnam: priore modo non potest odio haberi, ne quidem à damone, quoniam ea ratione est summum bonum, nihilque in se habet nisi bonum, quod obiectum est tantummodo amoris, & nullo modo odij. Posteriore modo vero, potest odio haberi à peruersa, & deprauata voluntate: non vero à recta: sicut puer peruersus, non autem bonus, patrem odit quatenus ipsum corrigit ac punit.

Secundum peccatum est contra modum amoris Dei (in hoc iuxta antedicta consistentem, vt Deus ipse propter se, & propter ipsum omnia diligantur) tum diligere Deum propter aliud, quod peccatum est grauissimum, vt pote quo creatura sic præferatur Deo, quod ipse non amaretur, nisi illa paranda videretur. In quo fit ipsi Deo summa iniuria, vt de se patet. Tum etiam diligere alia omnia propter aliud quam Deum: quod item est peccatum grauissimum, vt pote quo creatura constituitur rerum finis vltimus cum summa Creatoris iniuria. Vbi aduertendum est, quod etiam si nunquam alius finis vltimus statui debeat quam Deus, non esse tamen semper malum creaturam sibi pro fine principali constituere: vt quando quis laborat principaliter pro mercede, habendo tamē Deum pro vltimo fine; aut mandata Dei obseruat propter retributionem: quod licere definit Concil. Trid. sess. 6. cap. 11. in sine & cap. 16. & cap. 26. & 31. per illud Psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem:] & illud de Moysē dictum in cap. 11. Epist. ad Hebræos, Respiciebat in remunerationem.] Videnda sunt regulæ iudicandi de peccatis ex fine quas tradidimus in præcedenti libro 6. cap. 2. & 3.

Tertium peccatum, est contra generalitatem amoris Dei; nempe magis aut æque amare creaturam, ac Deum: hoc enim repugnat quantitati diuini amoris: qui postulat vt Deus super omnia diligatur. Quod locum habet tantum, quando quis Deum amat minus vel non plus, quam aliud comparatiue: vt cum siue actus, siue virtute: & siue expresse siue tacite (vt censetur is qui delibere ad fruentium delitiis cupit perpetuo viuere in hoc mundo) gerit animum quo æque vel amplius æstimat vel amata aliud,

quam

comparatione cum quacumque creatura, quam plus, aut æque æstimes, non est quidem malum: amor tamen imperfectus est: quoniam si non minus, saltem non plus eam ratione amatur Deus, quam amaretur creatura. Quæ doctrina est Nauarii in Ench. cap. 1. num. 11. & cap. 11. num. 8. & 15.

104. In quo tangit etiam (D. Thoma & Soto citatis) quod non est hic tacendum: indirecte creaturam plus diligere quam Deum, non esse contra hoc præceptum: quia id contingit omni peccanti mortaliter: qui quatenus vult aliquid contra Dei præceptum obligans ad mortale, censetur indirecte plus diligere illud, quam Deum: At non omnis peccans mortaliter, transgreditur hoc præceptum: alioqui enim quoties quis peccaret mortaliter, committeret duplex peccatum mortale: vñm contra istud, & alterum contra aliud præceptum: vt contra secundum Decalogi, si peccaret, & sic de aliis: quod nimis durum est.

CAPVT XI.

De peccatis contrariis charitati in nosmetipsos.

SUMMARIUM.

105. Peccatum per excessum contra charitatem in nosmetipsos.
 106. Peccatum per defectum contra eandem.
 107. De acedia, in quo consistat, & vnde oriatur.
 108. Acedia peccatum est de se mortale, & quomodo veniale sit ex accidenti.
 109. De sex filiabus Acediæ, quomodo vnaquæque earum sit peccatum, & quale.

105. **C**ONTRA charitatem seu amorem nostri ordinatū, peccare possumus, tum per excessum, tum per defectum: per excessum quidem cum nos ipsos nimis amamus: quod tunc solum censetur de se mortale, tanquam destruens in nobis charitatem, cum per illud præferimus nos Deo; quod charitati repugnat: non autem cum præferimus nos proximo, quia post Deum in ordine charitatis secundus locus nobis datur. Hoc genere peccati iudicandus est contaminare se, qui penam inferni ita timet & præmium beatitudinis ita expectat à Deo, vt id ipsum quod timet vel sperat, Deo præferat: secum statuendo quod noller obtemperare Deo, si tale malum non immineret, aut tale bonum non esset habendum.

106. Per defectum vero contra eandem charitatem possumus peccare non diligendo nos satis: vt contingit cum salutem nostram siue temporalem siue spiritalem negligimus. Vt autem neglectus salutis temporalis peccatum sit mortale, tres conditiones requiruntur. Prima, vt malum quod inde provenit negligenti sit graue: vt mors, mutilatio, morbus grauis & diuturnus. Secunda, vt idem negligens aduerterit, aut aduertisse debuerit tale malum, ex tali neglectu sequuturum. Vnde excusari possunt à mortali, qui ex gula comedunt nonnulla quæ mortem ipsis adferunt, cum mortifera esse nesciant ne teneantur scire; vt nec studere medicina. Tertia, vt non sit rationabilis causa curis paciatur tale corporis detrimentum: De neglectu vero salutis spiritualis iudicandum est; tum per hoc documentum. Quod mortaliter peccet quisquis bonum temporale præferat æternæ suæ salutis; vel iis quæ sunt ad illam necessaria; vt est obsetuatio præceptorum: tum perea quæ traduntur de acedia capitali vitio, de qua pluribus quidem D. Thomas 2. 2. quæst. 35. sed sufficit ad nostrum institutum sequentia notasse.

Nota de Acedia.

107. **P**rimum est, quod acedia negligentiam quendam importet, indicari tum ipso nomine quod Græcum est ἀκεία; Latine sonans incuriam: tum etiam per illud quod ex D. Damasceno D. Thomas habet art. 1. eam esse quamdam tristitiam aggravantem, sicque deprimentem hominis animum, vt ei nihil agere iubeat. Consistere au-

tem in tristitia qua homini bonum suum spiritale displicet. Quod bonum, est tum beatitudo æterna, tum bona ad eam consequendam ordinata: vt charitas, opera virtutum, præcepta diuina, sacramenta & huiusmodi alia: adeo vt homo ipse quasi nolit, & fastidiat, se capace esse talis boni, seque ad illud ordinari, atque rerum spiritualium velut nauseam patiatur. Quod quidem oritur ex duplici fonte: nempe ex nimio affectu, quo res temporales prosequitur: & ex auersione quam habet à laboribus & curis, quibus spiritualia bona sunt comparanda. Quæ auersio sequi solet prædictum affectum, per quem perditur gultus honorum spiritualium, eoque perditio diuina tanquam laboriosa auerſari contingit.

Secundum est, acediam peccatum esse de se mortale: quod D. Thomas in seq. art. 3. probat: tum per illud D. Pauli in 2. ad Cor. cap. 7. Tristitia sæculi mortem operatur: tum quia repugnat charitati danti vitam animæ. Cuius repugnantie manifestum argumentum est, quod charitatis sit ad gaudium (ipsi acediæ omnino contrarium) nos inclinare. Etenim is qui ex charitate diligit se propter Deum, consequenter gaudet de bono diuino, per quod ipse ad Deum ordinatur. Quia igitur peccatum mortale est illud quod animæ charitatem amittit, qua vivit Deo: sane acedia iudicanda est peccatum esse de se mortale.

Ex accidenti autem censetur venialis. Tum quando plenus rationis consensus defuerit: vt solet, cum suboritur tristitia quædam internæ, quibus consensus plenus non adhibetur. Tum etiam quando materia censenda est hoc nomine leuis, quod homo non tristetur vere de bono diuino secundum se: sed secundum aliquam circumstantiam loci aut temporis: vt qui de ieiunio, quod certo die seruandum est, aut de concione quæ certo loco habenda est tristatur quidem, non tamen absolute tanquam nolens ieiunium esse, aut concionem, aliud ve ad salutem animæ conducens.

Tertium est, acediam constitui vitium capitale: cuius sex sint filie, malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor, & euagatio mentis: de quibus agit D. Thomas in cit. quæst. 35. art. 5. Nobis autem sufficit notare cum Toletio in fine tractatus de septem peccatis mortalibus: malitiam esse, qua homo odio habet ipsa spiritualia bona in se, quæque vellet ea non esse: aut qua ipsum penitet benefecisse, & impleuisse quod tenebatur facere, aut etiam qua contemnit Dei beneficium, desiderando se non esse natum: aut non cognouisse Christum, &c. Hæcque est de se peccatum mortale, vt potè aperte contraria charitati; qua debemus diligere nos ipsos propter Deum. Rancorem vero est, quo fastidit & auerſatur quis eos homines (vt concionatores & religiosos viros) qui ad spiritualia amplectenda inducunt. Hunc non esse peccatum plusquam veniale idem author ait: addita exceptione nisi coniungatur cum odio quo talibus hominibus notabile damnum optetur. Pusillanimitatem autem esse, quæ homo non audet quæ perfectionis sunt amplecti. Hæcque ob humanam infirmitatem qua fouetur, non videtur peccatum esse plusquam veniale. De desperatione quid sit, & quale peccatum sit, satis constat ex secunda parte præcedentis capitis 7. Torporem porro esse, quo quis negligit suam salutem, omitens facere quæ ex præcepto tenentur. Quod cum sit contra charitatem, qua debet suam salutem æternam diligere, dicente Domino Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, dubium non est de se peccatum esse mortale. Euagationem denique mentis esse defectum attentionis, quæ in rebus spiritualibus exequendis adhibenda est. Quæ tunc censeri debet mortalis, cum notabilis est, & culpabilis: attentioque contraria requiritur ad impletionem præcepti obligantis sub mortali; prout requiritur ad impletionem præceptum de recitandis horis Canonis, & de celebranda vel audienda Missa.

CAPVT XII.

De peccatis contrariis charitati in proximum.

SVM MARIVM.

- 110 Peccata charitati in proximum contraria.
 111 In quo consistat schisma, & differat tum ab heresi, tum ab inobedientia.
 112 Duplex Ecclesia vniio, & nexus.
 113 Schisma peccatum est grauissimum.
 114 De odio proximi, quid sit, & quando non sit peccatum hinc velle malum.
 115 Tenemur diligere inimicos, quatenus sunt homines.
 116 Velle inimico malum, prout malum est, peccatum est de se mortale, contra præceptum de dilectione proximi.
 117 Quando neganda sit absolutio is, qui sentiunt motum odii.
 118 Optare inimico aliquid oppositum eterne sue salutis, est de se mortale.
 119 Quæ ratio liceat optare inimico malum temporale, aut de ipsius bono temporali dolere.
 120 Non licere pariratione malum inimico inferre.
 121 Non licere excludere ipsum, quando exercentur actus generales dilectionis, siue sint orationes, siue alia charitatis opera.
 122 Vt ad amici, sic ad inimici dilectionem eliciendam tenemur tantum cum necessitas urget.
 123 Obligatio exhibendi inimico externa signa dilectionis.
 124 Allocutio, & saluatio, & familiaritas quando negari possunt inimico, & quomodo se gerere debeat Confessarius cum negante.
 125 Quæ ratio habenda sit scandali in predicta negatione signorum.
 126 Quatenus talis negatio superioribus licita sit.
 127 Definitio inuidia, quam separat primo ab ordinata tristitia de bono proximi, que contingit tribus modis.
 128 Separat ab alius tristitia inordinata.
 129 Inuidia peccatum est mortale suo genere.
 130 Falsa inuidia.
 131 Discordia quando sit, vel non sit peccatum contrarium paci, de qua D. Paulus dat præceptum.
 132 Discordia quando sit contra charitatem, & quando sit peccatum mortale.
 133 Quæ sit malitia contentionis posita in contrarietate iudiciorum.
 134 Quæ sit posita in contrarietate verborum.

110.

CONTRA hanc charitatem peccata dantur, tum per excessum tum per defectum. Per excessum enim contra eam peccatur, cum quis ob amorem proximi facit aliquid contra Deum aut contra propriam salutem: cum non liceat pro salute etiam totius mundi peccatum vllum committere. Per defectum vero peccatur, tum contra publicum bonum multorum, per schisma: tum contra priuatum alicuius: idque tum interiore affectu per odium vel inuidiam, tum exteriori actu per scandalum & discordiam ex eaque prouenientem contentionem. De quibus cum D. Thoma, tanquam charitati contrariis, dicendum nobis est, omnis illis quæ ad scandalum spectant: de quo sufficienter ad nostrum institutum, iam dictum est in præcedenti lib. 4. parte prioris capituli quarti.

De schismate.

SECTIO I.

111.

DE hoc latius D. Thomas & interpretes ipsius 2. 2. quæst. 39. Consistit autem schisma, vt habetur ex Bulla Cœnæ Domini, in eo quod quis pertinaciter subtrahat se, ac recedat ab obedientia vniuersalis Ecclesiæ, vel Summi Pontificis, qui est caput illius. Ac plerumque habet adiunctam hæresim, sed non semper. Habet quidem cum oritur ex aliquo errore intellectus contrario fidei: qualis est quo creditur, nullam esse obligationem obediendi Ecclesiæ aut Summo Pontifici. Non habet vero, cum sine aliquo errore contra fidem, recedit quis ab Ec-

clesiæ & Summi Pontificis obedientia: per deprauatam voluntatem: sicque ab hæresi in eo differt, quod sit contra charitatem, & hæresim contra fidem: omnisque hæreticus sit quoque schismaticus, non contra. Semper vero coniunctam habet inobedientiam: ita vt omnis schismaticus sit inobediens: nõ vero omnis inobediens sit schismaticus. Et ratio est, quia inobediens generaliter dicitur quicumque non seruat mandatum sui Superioris: cum schismaticus dicatur tantum ille qui per suam inobedientiam discedit Ecclesiæ vniõnem & nexum, quem membra Ecclesiæ habent ad inuicem cum capite suo visibili Vicario Christi in terris.

112.

Vbi aduerte Ecclesiæ habere duplicem vniõnem & nexum: vnum cum capite inuisibili Christo per fidem, spem, & charitatem, ac gratiam iustificantem: qui nexus quoad charitatem & gratiam iustificantem, dissoluitur per quodcumque peccatum mortale: quoad fidem vero & spem, per peccata illis contraria, de quibus dictum est in præcedentibus tractatibus.

Alterum vero nexum habere visibilem & externum; vt pote quem euident Ecclesiæ membra visibilia habent inter se, & cum suo capite visibili Summo Pontifice, Christi in terris Vicario: ilque dissoluitur per schisma. Sequitur autem ex dictis quod quis possit inobediens dicitur ratione vniuscuiusque Superioris, non item schismaticus (saltem proprie prout alius citatis notat Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 36. num. 6.) sed solum ratione totius Ecclesiæ & visibilis capitis ipsius, Summi, inquam, Pontificis.

113.

Porro schisma peccatum esse grauissimum, satis ostendit pœna grauissima excommunicationis reueruatæ in Bulla Cœnæ Domini qua punitur, etiam si hæresim adiunctam non habeat: vt ex eo probatur, quod adiunctam habens, subiiciatur iisdem pœnis quibus hæresis ipsa: & ideo non esset ratio, cur in ipsa Bulla Cœnæ Domini, talis excommunicatio poneretur vt diuersa ab illa, quæ hæresis punitur. Vide dicta in præcedenti lib. 9. num. 258. & tribus sequentibus.

De odio proximi.

SECTIO II.

114.

Odiu proximi vocatur, quo malum ipsius desideratur: vt contingit maxime, cum ipse est inimicus, seu talis qui nõs iniuste offenderit, aut odio persecutus sit. Quanquam nec semper est peccatum, tali malum desiderare. Quando vero sit aut non sit, iudicandum est ex obligatione diligendi inimicos, de qua notanda sunt sequentia documenta.

Documenta de obligatione diligendi inimicos.

Primum est. Inimicus vt inimicus, seu quoad inimicitiam quam exercuit aut culpam quam commisit, diligendus non est: sed odio prosequendus. Istud est Caiet. in verbo Odium; Tabienæ, in verbo Charitas §. 12. & Sylu. eod. verbo, quæst. 4. Bannes 2. 2. q. 25. art. 9. in principio. Probatur autem, quia diligere hoc modo, esset diligere culpam, quæ potius habenda est odio; iuxta illud in cap. Odio, dist. 86. Odio habeantur peccata, non homines. Sic enim in Psal. 118. ait Dauid Iniquos odio habui] & Psal. 138. Perfecto odio oderam illos.] Hinc si quis in præsentia inimici recordatus iniuriæ acceptæ, commoueat in illum; videndum est, an ea commotio sit doloris, quod ille iniuriam intulerit, quodq; ipse qui commouetur, eam passus sit: an vero voluntas ipsius vltius progrediatur, ad malum alteri illi, ea de causa optandum. In priore casu enim, non est censendum committi mortale: cum talis commotio non sit odium proximi, etiam si censerit possit peccatum veniale ex eo, quod locus passioni plus iusto sit. In posteriore autem casu (quia non licet ea de causa malum optare ei, qui diligere præcipitur expresse Matth. cap. 5. sub finem) committitur peccatum mortale, si malum quod optatur sit graue. Quinimo tanquam valde periculosus, modus prioris casus videtur vitandus: cum facile

cile

115. cile ex eo deueniatur ad odium proximi, præsertim à vitis parum timoratis.

Secundum documentum. Per præceptum de dilectione proximi, tenemur diligere inimicos ut homines; hoc est, diligere homines eos qui nos oderunt, affecerunt in iuria. Hoc patet: quia illi per hoc non desunt esse nostri proximi, dum vitam hanc adhuc agunt, & ideo præcepto de proximo diligendo; perinde continentur ac quinto & septimo præceptis Decalogi, quæ in illo includuntur ex cap. 22. D. Matth. vers. 40. & ex Epist. ad Romanos cap. 13. versu 9. Ob quam causam non licet occidere ipsos, nec res ipsorum furari.

116. Tertium documentum. Odium inimici, quo quis optat ei aliquid malum, prout malum (scilicet, quod dicitur esse, sistendo in ipso malo nec procedendo ad aliam rationem, ob quam iustum sit eundem inimicum tale quid pati) peccatum esse contra præceptum de dilectione proximi, ut de se pater: ideoque ex suo genere mortale, à quocumque exercetur, nisi paruas materiam, mali scilicet optati, aut defectus plenæ deliberationis excuset. Ita solent docere Summularii in verbo Charitatis, & in verbo Odium, & in verbo Vindicta. Ideo vero addimus, *A quocumque exercetur*, ad comprehendendum eum etiam, qui etiam non est laesus ab alio, cum tamen prosequitur odio: quandoquidem in eo reuera aduersatur præcepto de proximi dilectione.

Indeque est, quod etiam si iudex alicui mortem iuste infligit, si tamen tale malum vel sit proximo, sistendo in eo, quod sit illi malum, eoque nomine, non autem alia iusta de causa, gaudento: quantumvis non peccet contra iustitiam, peccat tamen mortaliter contra charitatem in proximum. Idemque dicendum est de eo, qui habet ius petendi in iudicio iustam pœnam pro iniuria ab alio accepta. Nam quamvis possit licite petere & desiderare ut infligatur illi poena ea, quam iustum est ipsum pro delicto suo pati ad commune bonum: nimirum ut ea ratione alii à similibus criminibus reuocentur; aut ob alium iustum finem: nihilominus tale quid petere aut desiderare, sistendo in eo, ut est malum proximi, & sub ea ratione de eo gaudere, peccatum est mortale; non quidem contra iustitiam, sed contra charitatem in proximum.

117. Quod fit ut periculosum sit prosequi lites & actiones iniuriarum: ita ut ordinarie suadendum sit desistere ab eis: & Confessarii dum agunt cum illis qui tales causas persequuntur, examinare debeant, quo illi animo id faciant: nec illos absoluerit, si inueniantur prauam, iuxta antedicta, habere voluntatem, nisi eam dependant moniti: cum non satis sit ore dicere, quod solum querant iustam satisfactionem, aut inimici emendationem, aliorumque bonum exemplum: sed opus adhuc sit ut sentiant à voluntate sua omnino abesse prædictum affectum prauum. Aduerte autem mortem odij in parte sensitiva, sine consensu voluntatis, non impedire absolutionem: nec item inclinationem voluntatis ad odium ex recordatione iniuriæ, si consensus desit. De qua re nonnunquam expedit docere Penitentem, ne per conscientiam erroneam delinquat: cauendo interea ne forte ille non satis capiendū quod ei dicitur, concipiat opinionem, qua putet licere aliquid in hac parte, quod reuera est illicitum.

118. Quartum documentum. Mortale est contra proximi charitatem, absolute velle inimicis carentiam beatitudinis, vel gratiæ, lapsum in peccatum, pœnas æternas, vel huiusmodi alia, quæ pugnant cum beatitudine & mediis ad eam necessariis. Hoc communiter receptum est. Et patet: quia cum teneamur proximis ex charitate diligere, potissimum in ordine ad beatitudinem (iuxta antedicta in fine capitis noni) contra talem obligationem directe est, proximis ipsis velle mala eidem beatitudini opposita: & per consequens peccatum est contra charitatem, adeoque mortale ex suo genere, iuxta antehabita in eodem cap. 9. Ideo autem in hoc documento additum est, *absolute*, quia si ex suppositione aliquis non est conuertendus, sed additur peccata peccatis, ac futurus aliis nocivus; velle ex eo respectu, ut ad infernum citius eat, non est illius odium, cum id sit optare bonum ipsius priuatum, ne scilicet grauius puniatur.

119. Quintum documentum. Sæpenumero licet non solum inimicis sed etiam aliis peruenis hominibus velle malum temporale etiam mortis: & de ipsorum prosperitate dolere intuitu boni finis. Inferre autem illis malum, nunquam licet, nisi peculiari ratione ad id ius, vel facultas habeatur. Hoc quoad priorē partem, patet in tribus casibus. Primus est, quando tale quid volumus ob publicum bonum multorum, sic enim licet mortem optare hæresarchæ, iuxta illud ad Galatas cap. 5. Vinam abscindantur qui vos conturbant. Secundus est, quando quis tale quid vult ob spirituale bonum illius cui vult, iuxta illud Psalm. 82. Imple facies eorum ignominia & quærent nomen tuum Domine. Tertius, quando vult non ex odio, sed ex zelo iustitiæ, id est, quia desiderat iustitiam seruari: iuxta illud Psalm. 57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam.]

120. Quod attinet ad partem posteriorem ea probatur: quia ne quidem iusta, & ad quam ius habet, vindicta propriæ iniuriæ licita est, nisi fiat autoritate publica. Multo minus igitur cuiquam licitum erit malum inferre proximo, cum nullum ius habuerit ad inferendum. Nec obstat quod ex antedictis liceat temporale malum proximi optare ob ipsius bonum spirituale. Nam non valet hæc consequentia; licitum est optare proximo aliquid malum. Ergo licitum est eis illud inferre; sæpe enim fit, ut in illatione mali sit iniustitia; in cuius desiderio est charitas. Neque si licitum sit malum optare proximis ad bonum finem, licet optare ut illud quavis vi adueniat, sed solum via licita. Quod si illicita via aduenire contingat; licitum est quidem gaudere de ipso effectu, quem licite optauimus, non autem de via qua aduenit. Atque hinc intelligitur, quod si quis cognosceret alicui ad salutem spiritalem, vitamque æternæ consecutionem maxime conferre, ut ipse per iustam Iudicis sententiam morte violenta plectatur, aut naturali morte cito de medio tollatur: vel incurrat in aliquod graue infortunium: liceret id optare illi: imo & eo respectu id petere à Deo: non solum cum fuerit sceleratus, sed etiam cum iustus: ut si infans baptizatus capiat ab infidelibus; verendumque sit ne ab illis peruertatur; licet mortem ipsius, antequam ad usum rationis perueniat, optare ei sub conditione saltem, ne peruertatur; nam in eo non peccatur contra præceptum de dilectione proximi: quia id non est velle ipsius malum, sed maius ipsius bonum. De plurimis aliis similibus casibus idem iudicandum est: ut de eo, quo quis sibi aut filii optat, & petit à Deo mortem sub conditione si futuri sint mali, & peruersi.

121. Sextum documentum. Præcepto de dilectione proximi, non solum tenemur nolle malum eidem proximo iuxta antedicta; sed etiam quoties clicimus in genere actum dilectionis proximi; tenemur non excludere inimicos: adeo ut talis exclusio peccatum sit suo genere mortale, utpote contrarium charitati. Istud est D. Thomæ 2. 2. quæst. 27. art. 8. Ex quo intelligitur peccatum esse mortale, si quis in oratione Dominica dicendo; Panem nostrum quotidianum da nobis hodie mente, ab ea petitione excluderet inimicos: aut offerendo orationem aliquam pro Christianis in communi, excluderet Christianos sibi inimicos: aut si pro communitate aliqua, excluderet aliquem de ea sibi inimicum.

Attamen si quis oraret pro solis amicis, non quidem in odium inimicorum, sed ductus affectu particulari amicitia; tunc quia in illo genere hominum inimici non continentur; non peccaret non orando pro eis. Aduerte autem documentum hoc intelligendum esse, quando non est licitum optare inimico oppositum eius quod petimus. Si enim oraret quis pro vincis ve è carcere liberentur, & esset inter eos inimicus, quem iuste optat non liberari, sed suspendi, non erit illicitum ab ea vniuersali petitione illum excipere sub ea conditione, qua licet mortem ei optare.

Quod autem dictum est de orante, pari ratione dicendum est de legante; nempe quod si quis legans aliquid alicui communitati intuitu comunitatis, excludat à parti-

cipatione talis legati aliquem de ea sibi inimicum; peccet contra præceptum de dilectione proximi: non autem si leger intuitu particularium personarum, quæ sint de eadem communitate. Nam omittens inimicos, ut non peccat contra iustitiam quia illis non tollit suum: ita nec contra charitatem: quæ non læditur ex eo, quod volens liberalitatem exercere in aliquos de tali communitate non velit in omnes: eo maxime nomine quod sint indigni, ut cenferi solent inimici. Hæc doctrina est Abulenſis ad cap. 5. D. Marth. quæst. 3. 8.

Cui adde in vſu fori penitentialis reuocandos eſſe homines, etiam à poſterioris modi excluſione inimicorum, cum ſit contraria Chriſti conſilio, Benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos] ſitque valde periculofa ac ſæpe procedat ab odio mortali, quo inimicis inferrentur maiora mala, ſi poteſtas addeſſet. Atque ut plurimum talis excluſio poſſit ſcandalum generare, ac tanquam de ſe apta ad inimicos exacerbandos, incitet ut plurimum ad odium prouocetque ad iram. Ex quibus tanquam occaſionibus peccandi mortaliter, interdum moueri poteſt Confefſarius ad negandam abſolutionem nolenti abſtinere ab euſmodi excluſione.

122. Septimum documentum: ſcluſo tempore neceſſitatis, non tenemur de præcepto (eſſi conſilii ſit & perfectionis) actu elicto inimicos peculiariſſe diligere, aut eis benefacere. Hoc probatur: quia non plus tenemur diligere inimicos, quam amicos: ut enim hos, ſic & illos diligere tenemur tantum ex generali præcepto de dilectione proximi. Extra articulum autem neceſſitatis non tenemur ex eo præcepto elicere actum dilectionis amici, vel ei benefacere: quia cum ſit præceptum affirmatiuum, obligat tantum pro tempore neceſſitatis proximi tantæ, ut ipſa requirat illius adimplerionem. Quanta vero eſſe debeat talis neceſſitas; ut omiſſio euſdem præcepti peccatum mortale cenſeatur, intelligendum eſt ex iis, quæ de elemoſyna tradita ſunt in præcedenti lib. 4. cap. 20.

123. Octauum documentum. Tenemur inimicos diligere non tantum interiore affectu, iuxta antedicta; ſed etiam exteriori effectu, per quem exhibeamus ſignum ſufficiens talis affectus. Iſtud habet D. Thom. 2. 2. quæſt. 25. art. 9. & confirmat per illud Prouerb. 25. Si inimicus tuus eſurierit, ciba illum.] Notandum eſt autem ſigna dilectionis duplicia eſſe: quædam generalia, quorum rationes & cauſe inueniuntur tam in amico, quam in inimico: ut inter pares reſalutare ſalutantem: quædam vero ſpecialia, quorum rationes & cauſe ſunt in amico, non item in inimico: ut familiaris conueſſatio, conuictus, &c. Atque ſigna prioris generis non poſſe denegari ſine peccato contra præceptum dilectionis proximi prout patet ex præced. documento 6. Nam à proximi dilectione in communi, excluderetur inimicus. Signa vero poſterioris generis non eſſe neceſſario exhibenda inimico, niſi ratione alicuius cauſe adiunctæ: ut ſi daretur aliqui ſcandalum, puta quia cæteri putarent inimicitiam in corde foueri: vel ſi irgeret neceſſitas; ſeu quia proximus pateretur neceſſitatem aliquam ſiue corporalem, ſiue ſpiritualem, quæ requirat euſmodi ſignum.

Hinc collige pro praxi, interdum peccatum eſſe mortale, nolle oſtendere inimico ſigna particularia dilectionis; ut quando ſperaretur inde emendatio ipſius. interdum vero peccatum mortale eſſe talia ſigna oſtendere: ut cum putatur inde maiore odio inflammandus idem inimicus. Extra caſus vero ſcandali & propoſitæ neceſſitatis, idipſum de ſe nullum peccatum eſſe: ut pote tantummodo poſitum in conſilio.

124. Atque hinc ſequitur illud quod tradunt Nauarr. in Enchir. cap. 14. num. 25. Sylu. verbo Charitas quæſt. 6. Caiet. 2. 2. quæſt. 25. ad art. 8. & 9. ſub ſinem; nempe nos non teneri (quamuis conſilium ſeu perfectionis) colloqui familiariter cum inimico, & multo minus ei cõnuere, vel eum aliter admittere ad familiaritatem, etiam ſi antea familiaris fuerit; præcipue, ut Nauarr. addit, cum non vult ſatiſfacere iniuriæ quam intulit. Ratio horum eſt, quod ille non patiarur talium neceſſitatem, & præceptum de dilectione proximi obliget ſolum pro tempore neceſſitatis. Sicut igitur

poſſumus amicis talia negare: quia ex liberalitate, non ex neceſſitate, illis ea exhibemus ita etiam negare poſſumus inimicis.

Qua de cauſa, inquit illi, quando non conſtitit de neceſſitate talia exhibendi, non licebit abſolutionem ſacramentalem denegare teſtanti ea exhibere: etiam ſi Confefſarius debeat nihilominus prius examinare diligenter, an id ex odio mortali proueniat; ſerioque Penitentem admonere, quod ſi odium retineat, non modo non valeat abſolutio, ſed acceptioe illius conſtitui in deteriore ſtatu. Neque facile credendum eſt dicenti, quod odium non retineat, nolens exhibere ſigna dilectionis, ſi vſque ad illud tempus odium ipſum fouerit, nec ſe emendauerit per præcedentem confeſſionem: aut ea de cauſa confeſſionem diſtulerit, nec vllam ſufficientem adferat rationem cur melius ſit à talium ſignorum exhibitione abſtinere, quam ea exhibere: nihilque eo moueatur, quod Chriſtus, ad cuius Tribunal ſe ſiſſit, tantopere nobis commendauerit inimicorum dilectionem; non tantum in affectu interno, ſed etiam in effectu externo. Benefacite, inquit Matth. 5. iis qui oderunt vos, &c.]

125. Adde magnam rationem eſſe habendam ſcandali quod ille teneatur vitare. Si enim ipſum tale ſit, quod prudentis arbitrio (ſpectato circumſtantiis, & iis que de ſcandalo tradi ſolent) aliter vitare nequeat quam inimico ſigna dilectionis exhibendo, recuſans exhibere non eſſet abſoluendus. Non eſt vero exiſtimandum ori ſcandalum eo ipſo, quod quis eam familiaritatem non habeat cum aliquo, quam ante inimicitiam habuit, dummodo eum ſaluet nec alloqui recuſet. Nam ad illam non tenetur, & allocutio ac ſalutatio ſatis faciat non perſeuerare. Item ſi quis ante inimicitiam non alloquebatur, nec ſalutabat inimicum, non erit exigendum ab eo, ut poſt inimicitiam eum alloquatur & ſaluet; ſed ſatis eſt, ut ſi vel inimicus ipſe, vel alij putent odium in ipſo manere, tollat euſmodi exiſtimationem, ſiue per ſe, ſiue per alium affirmando contrarium, etiam irando, ſi opus ſit.

Porro qui paſſus eſt iniuriam videtur ſatis obuiare ſcandalo, ſi manifeſte oſtendat ſe paratum eſſe ad mutuum colloquium. Conſentaneum eſt enim, ut iſi qui intulit, cogatur incipere. Cui perentem veniam, non tenetur quidem concedere remiſſionem ſatiſfactionis faciendæ pro illa iniuria. ut notant Sylueſt. & Tabienſis in verbo Charitas, ille quæſt. 6. & hic §. 1. 4. ac Nauarr. in Enchir. cap. 14. num. 25. tenetur tamen deponere odium, ſimulque oſtendere quod depoſuerit; alioquin daret ſcandalum; de qua re Banneſ 2. 2. quæſt. 25. art. 9. dub. 4.

126. Reſtat monendum, nonnullis, ut magni Prelatis, & Principibus, in penam ſubditorum delinquentium, & in exemplum aliorum, licitum eſſe illos non alloqui quantum temporis iuxta cõcurrentes circumſtantias videretur expedire, ad bonum & penam ipſorum, atque aliorum exemplum. Pro quo facit exemplum Dauidis, qui 2. Regum 14. licet conceſſerit Abſalonem filium reuerti in Ieruſalem; addidit tamen, Faciem meam non videat.] nec per duos annos eſt ipſum allocutus. Non exiſtiment tamen propterea Superiores licere ſibi odio habere ſubditos delinquentes, & hujuſmodi penas quantum voluerint extendere. Nam ſi tale odium retineant, abſolendi non ſunt: nec item ſi ex auſteritate nimia, nimio temporis ſpatio alloqui nolint, ita ut aliorum ſcandalum inde oriatur, exiſtimando foueri odium.

De Inuidia.

SECTIO III.

127. DE hac tanquã dilectioni proximi contraria D. Thomas agit 2. 2. quæſt. 36. Definiri autem poteſt triſtitia inordinata de bono proximi, ut eſt excellentiæ propriæ diminutiuum. Cuius definitionis prior pars, à ratione inuidiæ excludit triſtitiam ordinatam de bono proximi, ad quam ſæpe charitas vel iuſtitia inclinat; qualis triſtitia cenſetur primo, quæ ideo concipitur, quod timeamus occaſione boni, quod quis conſecutus eſt, prouenturum eſſe malum: ut quod electus in Iudicem, occaſione acceptæ

pot-

potestatis probabiliter commissurus sit multas iniustitias. Dico probabiliter, quia non sufficeret levis suspicio ad excusandam inordinationem. Dico etiam iniustitias: quia inordinata est tristitia de tali electione concepta, eo quod electus iustis poenis castigaturus sit fontes. Quia in re pro regula teneri potest, Tunc tristitiam censendam ordinatam, cum est ob causam, ob quam proximus licite priuaretur tali bono, non alias.

Censetur secundo ordinata tristitia, quæ concipitur de bono proximi; non quia in illo est, sed quia in nobis non est; optendo nobis illud in debitum finem: vt cum video agentem poenitentiam, deuotum ac religiosum, & tristior; non quod ipse talis sit, sed quod ego non sim. Hæcque est illa sancta æmulatio, quam D. Paulus nobis commendat, iniquis in prioribus Corinth. cap. 13. Emulamini charismata meliora. & cap. 14. Secutimini charitatem, æmulamini spirituaalia. Item non habens unde possit familiam alere, & videns alios sibi æquales habere, si tristetur quod tali commoditate careat, non est de se malum.

Censeri tertio potest ordinata tristitia quæ est ob bonum aliquem finem, de alicuius temporali bono, cuiusis indignus est arbitrio prudentis, expendentis concurrentes circumstantias. Quod si bonus finis desit, peccatum erit; non tamen mortale: nisi eo prorumpat, vt Deus arguatur iniustitia, tanquam male distribuens bona: quod est blasphemia grauissima. Et ratio est: quia temporalium bonitas adeo exigua est, vt pro nulla pene reputetur, vide Caiet. ad art. 2. citatæ quæst. 36.

128. Posterior pars definitionis separat inuidiam ab alijs inordinatis tristitijs de bono proximi quales sunt antedictis ordinatis oppositæ tristitijs de bono ipso proximi, prout ipse est bene versus illo: aut simpliciter prout illud in ipso est etiam illi illo dignus sit. Simul etiam indicat eadem pars, ad inuidia rationem spectare, vt ex ea tanquam ex causa & motiuo proveniat, quod nobis videatur excellentiam nostram minui per alterius bonum: unde contingat, vt is qui est nobis æqualis efficiatur maior. Ad quod facit quod ordinariæ inuidia contingat inter æquales, aut eos qui fere æquales reputantur.

129. Iam inuidiam peccatum esse suo genere mortale post D. Thomam Nauarr. in Enchir. cap. 23. num. 118. probat; quia est contra charitatem inclinans ad gaudendum de quolibet bono proximi prout est ei bonum. Ex accidenti vero peccatum erit tantum veniale, tum quando plenus consensus voluntatis defuerit; vt in subitis, & fere naturalibus motibus; quibus homo tristatur de bono proximi sibi equalis: tum quando bonum proximi de quo quis tristatur, leue est: vt accidit pueris, qui in leuibus solent suis socijs inuidere.

130. Inter peccata autem capitalia numeratur inuidia eo quod pariat quinq; alia, prout D. Thomas in cit. quæst. 36. art. 4. declarat. Primum est, odium proximi de quo in præcedenti lect. secundum, susurratio, per quam occulte, tertium detractio, per quam manifeste, proximo bona fama auferitur, de quibus dicendum est suo loco in sequenti lib. 24. quartum est gaudium in aduersis proximi: quintus afflictio in prosperis eiusdem: volendo ea non accidere, desiderando aut etiam conando ea impedire; quod vtrumque peccatum, est mortale, eadem ratione qua ipsa inuidia: cum qua sic conueniunt, vt vel idem sint vel cum ea coincidere censantur: vel certe ei arctissime coniungi, iuxta doctrinam D. Thomæ in fine citati art. quarti.

De discordia & contentione.

SECTIO IV.

131. EX charitate in proximum animos coniungente, nascitur pax, de qua D. Paulus dat præceptum, iniquis ad Rom. 12. Quod in vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes & in 2. ad Corinth. 13. Idem sapite, pacem habete. Quod quidem præceptum prout affirmatiuum est, iniungit primario consensionem voluntatum; secundario vero, consensionem iudiciorum, sermonum & actionum. Prout autem includit negatiuum, prohibet discordiam malam, tunc contingentem, cum quis voluntate sua discordat à voluntate alterius, cui consentire debet.

Valerij Par. 111. Tom. 1.

Vbi aduerte, quod quando quis ratione mouetur ad volendum suum commodum nec in eo infert alteri iniuriam, nec per se vult incommodum ipsius, discordando ab eo, non peccare si bonum finem sibi proponat, nec nocendi intentionem habeat. Ad diuersa vero vitia pertinere potest mala discordia: Nam quia ex lege obedientiæ subditus tenetur voluntatem suam conformare cum voluntate Superioris: si discordet, peccat immediate contra obedientiam. Similiter debitor quando tenetur ex iustitia consentire cum creditore, discordans peccat proxime contra iustitiam; & sic de alijs.

132. Contra charitatem vero specialiter erit discordia, quando obligatio concordandi cum proximo, fuerit ex solo vinculo charitatis: vt si proximus vult bonum aliquod obtinere sibi necessarium aut valde vtile, & ego sine rationabili causa velim ac desiderem illum impedire. Tale quidem, cum de se sit sufficiens ad dissoluendam amicitiam, etiam si nullum damnum inferat, repugnat charitati. Cæterum quando discordia oritur, vt sæpe fit, ex odio vel inuidia, induit eiusmodi causæ malitiam, quæ est suo genere mortalis. Orta vero ex sola animi libidine, consulendo propriæ utilitati aut voluptati, nec intendendo alterius detrimentum, potest à mortali excusari: quia sicut non teneor sub mortali subuenire proximo extra grauem necessitatē ipsius: ita nec teneor cum voluntate ipsius consentire, nec ab ea discordare, nisi is inde constituitur in aliqua graui necessitate.

133. Iam ex discordia contentio oritur, quæ mala est pro eiusdem malitia. Contingit autem in contrarietate iudiciorum, & verborum. Ac de contrarietate iudiciorum, notandum est primo, eam non esse intrinsece malam: quia cum veritas non sit semper manifesta hominibus licet eis ex probabilibus rationibus contraria iudicare. Secundo, eam esse malam, & ad hæresim spectare, si cõtendatur animo contradicendi iis quæ sunt de fide tenenda. Tertio, malâ esse, quando contendendo, iudicatur temere, & sine sufficienti consideratione. De cuius malitia grauitate iudicandum est ex periculo docendi falsum, dandique occasionem labendi in peccatum, aut incurrendi in aliud incommodum. Quarto, eam specialiter esse contra charitatē, cum quis directe & ex intentione vult aliquid iudicare, vt alteri cõtredicat: qua ratione malam quoque esse, dubium non est: cum tale quid irrationabile sit, ac contrarium coniunctioni animorum, in qua consistit amicitia, ex charitate nascens. Quanquam quia non est de se grauis læsio charitatis, videji potest nec esse de se peccatum plus quam veniale.

134. De contentione autem in verbis; notandum est primo, non esse malam si disputationis gratia vsurpetur & modus seruetur: vltima est enim in scholis nemine reprobante. Secundo, nec malam esse si fiat suo tempore loco, & modo, animoque defendendi veritatem contra falsum alterius dictum, prout explicat Thomas 2. 2. quæst. 38. art. 1. Esse autem, ex eodem D. Thom. ibid. m. peccatum suo genere mortale illam, qua falsum defenditur animo contradicendi alteri, cum graui ipsius iniuria. Cum enim id de se sufficiat ad dissoluendam animorum coniunctionem, dirimendamque amicitiam, habet coniunctam charitatis læsionem grauem, quæ mortalis est; nisi defectus pleni consensus voluntatis eam excuset.

TRACTATUS IV.

De religione, & vitijs ei contrarijs.

RELigio ante consideratis Theologicis virtutibus, proxime subiungenda est; tum quia est præstantissima omnium moralium virtutum vt ostendit D. Thom. 2. 2. quæst. 8. art. 6. tum quia ad eam specialiter pertinet primum Decalogi præceptum, in quo versamur. Amplissima autem est hæc materia, quam D. ipse Thomas persequitur ab eadem quæst. 81. ad 100. Considerabimus autem quantum ad institutum nostrum sufficit primo spectantia ad ipsam religionem: deinde vero tum in specie spectantia ad vitia ei contraria.

D

CAP

CAP. VIII.

De natura charitatis.

SUMMARIUM.

90 Definitio charitatis.

91 Amor quidam est amicitiae, & quidam concupiscentiae: quodque a charitate proveniens, prioris modis sit.

92 Idem amor est mutuus, & in quo fundetur.

93 Amor Dei est sua beneficia, aliquando bonus, aliquando malus.

94 Modus charitatis, & obiectum secundarium.

90. **C**haritas definiti potest virtus, qua in nobis diuinitus infusa, Deum propter se diligimus super omnia, & proximum sicut nos ipsos. Cum autem dicitur virtus infusa, significatur id in quo charitas conuenit cum fide & spe: nimirum quod non nostro labore sed solo Dei munere habeatur a nobis, iuxta illud ad Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Illud vero quod subiungitur, quia Deum propter se diligimus, indicat eum primarium charitatis obiectum, quod est Deus, tanquam supernaturalis nobis finis, per fidem a nobis cognitus in hac vita: per vilionem vero, & fruitionem habendum in futura: tum etiam primarium charitatis actum, qui est amor quidam amicitiae.

91. **Q**uem aduerte, ab alio qui dicitur amor concupiscentiae, esse in hoc diuersum, quod sit quo bonum seu perfectionem volumus amico propter seipsum: & amor concupiscentiae sit, quo bonum volumus amico propter nos seu propter nostram utilitatem. Itaque charitas est amicitia supernaturalis, qua Deo volumus bonum tam intrinsecum: complacendo nimirum nobis in ipsius perfectionibus, ac congaudendo quod illas habeat: quam extrinsecum; nempe optando ut ipse ab aliis cognoscatur, laudetur, benedicatur.

92. **I**am cum verus amor amicitiae requirat, tum ut mutuus sit & reciprocus inter amicos: tum ut fundetur in aliquo vinculo & conjunctione; ut in affinitate, consanguinitate, sodalitate, aut alio huiusmodi: sicut per charitatem nos amamus Deum, ita vicissim amamur ab illo: eo quod creator pater, & dominus noster sit, nosque creaturae, filij, & serui ipsius, participes conlortisque futuri gloriae caelestis.

93. **S**ed aduerte, quod etsi diligere Deum propter beneficia ac emolumenta, quae ab ipso accipimus, non sit actus charitatis de qua agimus: id tamen non esse malum, quando Deus propter se diligeretur a nobis, etiam si nulla talia acciperemus. Alio enim David in Psal. 118. non diceret: Inclinaui cor meum ad facienas iustificationes tuas in aeternum propter retributionem. Quocirca talis dilectio tunc est peccatum, cum Deus ita diligitur, ut si talia non conferret, non diligeretur. Id enim est vltimum finem suum ponere in creatura, & ad eam referre creatorem, quod est peccatum mortale, quemadmodum aliis citatis expressit Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. num. 3.

94. **Q**uod in definitione sequitur (super omnia) indicat modum charitatis, qui est diligere Deum plus ceteris rebus omnibus; illum scilicet eis praeponeudo, & eas illi postponendo iuxta verbum Domini Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. Quod vltimo loco ponitur, & proximum sicut nos ipsos indicat secundarium ac minus principale obiectum charitatis: quod est tum nosmetipsi, tum proximus eo modo quo in sequen. cap. tradetur.

CAP. IX.

De charitatis dignitate & necessitate ac praecepto.

SUMMARIUM.

95 Charitas est virtus omnium dignissima.

96 Maxime necessaria ad salutem, & ideo vltimus illius positus est in praecepto.

97 Quod datur de diligendo Deo super omnia.

98 Pro quo tempore obliget.

99 Obligatio ad dilectionem Dei naturalem, & obligatio ad dilectionem nostri, & proximi.

Charitatem virtutum omnium dignissimam esse aperte constat ex sacra Scriptura cum dicitur Matth. 22. In his duobus mandatis, intellige de dilectione Dei & dilectione proximi. vniuersa lex pendet & Propheta.] & ad Roman. 13. Qui proximum diligit legem impleuit] & paulo post: Plenitudo legis est dilectio.] & 1. Corinth. 13. Nunc autem manent fides, spes, charitas tria haec: maior autem horum est charitas. Idem etiam constat ex eo, quod charitas tanquam regina, imperet omnibus aliis virtutibus, earum actiones dirigens in Deum, finem nostrum vltimum super naturalem, caeque ex humanis reddens diuinas ac aeternae vitae meritorias, dum nempe sua cooperatione facit, vt ex amore Dei proveniant, & exercentur. Nam vt surculus boni & suauis fructus arbori agresti insitus facit vt ea similes fructus, ferat: ita charitas insita nostrae voluntati, facit vt ipsa producat actiones meritorias aeternae salutis; quod alioqui nullo modo posset, vt patet ex cap. 13. prioris ad Corinth.

Vnde constat quanta sit illius necessitas: nimirum tanta, vt salus sine ea haberi nequeat, iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui non diligit, manet in morte. Constat consequenter actum illius positum esse in praecepto: quod quidem Deut. 6. Matth. 22. Mar. 12. & Lucae 10. verbis quidem aliquantum diuersis, sed sensu eodem traditur, tres continens partes, vt notat D. August. in lib. 1. de doctrina Christiana cap. 26. vnam de dilectione Dei super omnia, alteram de ordinata nostri dilectione; & tertiam de dilectione proximi sicut nostri.

Notandum est autem circa primam partem, verba illa quibus continetur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. (quorum interpretatio videri potest apud D. Thomam 2. 2. quaest. 44. art. 5.) significare, Deum plusquam caetera omnia diligendum esse appetitatie, seu praelatiue, id est, ita vt pluri fiat Deus, ac praeratur rebus omnibus: eique sic adhaereamus, vt malimus quantamcunque aliarum rerum iacturam pati, & quodcumque incommodum sentire: quam offendendo ipsum, ab amicitia ipsius excidere. E ratio est, quia nullus alius amor potest proportionatus esse Deo qui vltimus noster finis, supremumque bonum nostrum est. Vnde licet colligere, in peccato mortali manentem, non posse satisfacere obligationi diligendi Deum ex Christiana charitate: vt pote qui obiectum sui peccati anteponens Deo, eum super omnia diligere ceteri non potest.

Iam affirmatiuum quidem est praeceptum istud; sed continens in se negatiuum: quia eo ipso, quod praecipit dilectionem Dei super omnia, prohibet tum eiusdem odium, tum etiam amorem quo creatura plus, aut aequae ac ipse ametur.

Cum autem prout est praeceptum affirmatiuum obliget tantum pro certo tempore; difficultas est, quodnam sit tempus illud, in quo mortaliter peccatur, si illud non impleatur. De qua re agentes Scotus in 1. De natura & gratia cap. 22. & in lib. 2. De iustitia & iure quaest. 3. artic. 10. & Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 7. & sequentibus. & post vtrumque Gregorius a Valent. 2. 1. disput. 3. quaest. 19. puncto 1. plura constituunt tempora, in quibus praeceptum istud obligat: sed quantumuis concedendum sit consilium saluberrimum esse, vt homo non solum temporibus illis sed etiam quotiescumque potest, exerceat praedictum charitatis actum nobilissimum: imo necessarium sit, vt animi preparatione & affectu semper sic ad illum paratus: probabile tamen videtur (cum non ratio illorum assignationem refutandi desit: vt videre est apud Thomam Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 35. numero 6. & tribus sequentibus) quoniam talis obligatio est sub mortali, vt ex citata autoritate D. Ioannis, & ex praedicta charitatis necessitate ad salutem, satis patet: hominem ipsum non obligari ad actum dilectionis quem charitatis praeceptum imponit, nisi cum exercitum illius necessarium est,

CAP. XIII.

De natura, præcepto, & actibus Religionis.

SVMMARIVM.

- 135 Nomen religionis accipitur dupliciter in hac disciplina.
 136 Religio virtus est, non Theologica, sed moralis, habens quandam iustitiæ rationem.
 137 Primum præceptum Decalogi ad virtutem religionis pertinet, estq. negativum includens affirmativum.
 138 Actus religionis alij elicit, alij imperati.
 139 Religio actus elicit varij: & de actibus imperatis eiusdem, qualiter sit indicandum.
 140 Pro quo tempore actus elicit religionis sint in præcepto, & speciali et devotio.
 141 Specialiter item adoratio & sacrificium.

135. **N**omen Religionis in hac disciplina duobus modis accipitur; vno pro quodam vitæ statu in quo homo se omnino mancipat diuino cultui & obsequio; altero pro quadam speciali virtute à cæteris distincta, per quam debitum cultum Deo, & Sanctis ipsius exhibemus: in qua acceptione de hac agimus.

Spectantia ad naturam Religionis.

SECTIO PRIOR.

136. **A**d cuius naturam aperiendam duo notanda occurrunt. Alterum est, eam non esse de numero virtutum Theologicarum: quia virtus Theologica est, quæ immediate, seu nulla intercedente creatura versatur circa Deum: vt fides, qua credo Deo Deum; ita vt is cui credo per fidem, & quem credo sit Deus; itemq. spes, qua spero à Deo Deum; ac deum charitas, qua Deum amo propter Deum. Religio autem versatur quidem circa Deum, per eam enim Deum colimus, sed interueniente creatura, quam ei offerimus, in recognitionem excellentiæ suæ & seruitutis nostræ. Sic orando vel adorando colentes Deum per virtutem Religionis, offerimus ei non quidem ipsummet, sed mentem nostram quæ est creatura. Sicut ergo iustitia sic cuiq; reddit suum ius, vt actus eius non exerceatur immediate circa personam (nec enim exempli causa, reddit me mihi) sed pecunias debitas mihi: sic Religio non exhibet Deum Deo; sed Deo reddit debitum cultum offerendo ei creaturas. Alterum est, religionem habere quandam iustitiæ rationem: nõ quidem perfectam, qualem habet iustitia commutatiua, vel distributiua: sed solum imperfectam. Cum enim duo pertineant ad perfectam iustitiam: nempe redditio debiti, qua vnique suum datur; & æqualitas, qua tantum datur quantum debetur: solum prius cernitur in religione, per quam Deo sicut per pietatem parentibus, redditur debitum, sed non ad æqualitatem. Vnde potentialis tantum pars iustitiæ, seu virtus iustitiæ affinis dicitur, non autem iustitia; sicut nec amicitia, per quam è contrario redditur quidem ad æqualitatem, non tamen debitum.

Spectantia ad præceptum, & actus Religionis.

SECTIO POSTERIOR.

137. **R**ecte notat Nauarr, in Enchir. cap. II. num. 19. primum Decalogi præceptum (quod initio huius libri proposuimus) pertinere ad virtutem religionis; vt pote quo vetatur idololatria, adeoq; vitium omne falsæ religionis, seu contrarium veræ religioni. Ipsum autem est negativum, includens affirmativum: quo præcipitur veri Dei cultus: quem exhibere pertinet ad virtutem religionis inclinantis nos, ac ordinantis ad Deum debito modo colendum & honorandum tanquam creatorem summumque gubernatorem nostrum; sicut è contrario vitium falsæ religionis inclinatur ad reddendum Deo cultum indebito modo: vel ad illum à Deo in creaturam transferendum; siue expresse, siue tacite: prout in sequentibus tradetur. Constat autem obligationem præcepti de religione, esse de se sub mortali; itemque esse pro omni tempore: quæ ex parte præceptum est negativum. Sed difficultas aliqua est, pro quo tempore sit talis obligatio, quæ ex parte præceptum est affirmativum. De qua re nihil statui potest vnuerse, sed solum in particulari declarari

quoad actus singulos ipsius religionis, qui sub talem obligationem cadunt.

Sciendum est igitur actum religionis esse, aut ab ipsa elicitum, aut ab ipsa imperatum: hocque posteriori comprehenditur actus aliarum virtutum, prout ab ipsa religione ordinantur ad Dei cultum, id est, ad declarandam inferioritatem, seruitutemque nostram & Dei excellentiam: comprehenditur item multas actiones de se indifferentes in eundem cultum ordinatas; quales sunt genua flectere, prosternere se in terram, tundere pectus, aperire caput, inclinare cervicem, & huiusmodi alia, quæ nullius virtutis actus de se sunt; & prout à religione procedunt dici solent ceremoniæ; quales plurimæ fuerunt antiquæ legis, & non pauca sunt legis nouæ: quæ ex sola Christi vel hominum vices ipsius gerentium institutione rationem habent virtutis, non autem ex sua natura.

Actus vero religionis elicitus, id est, quem voluntas immediate per religionem exercet, quidam est primarius & religioni ipsi omnium intinatus, nempe deuotio, existens cum ipsa religione in voluntate, ab hacque per illam immediate procedens; ceteri vero sunt secundarij, iijq; se ptem numero; oratio, adoratio, votum, iuramentum, sacrificium, decimarum solutio, & sanctificatio diei festi: qui ideo dicuntur actus religionis elicti, quod ex se ab ea procedat, & Dei excellentiam, nostramque seruitutem ex se manifestent. Nam Deum orando vel adorando, ac aliud ceterorum faciendo, diuinam excellentiam nostramque subiectionem; ac seruitutem profitemur. Nec obstat quod tales actus non sint in voluntate in qua religio inest: sed sint in intellectu vel in illis exterioribus facultatibus quibus perficiantur. Nam alio nomine dici possunt actus religionis elicti: nimirum quia non possunt exerceri cõgruenter rectæ rationi nisi moderante virtute religionis: ita vt entitatem quidem suam habeant ab alia facultate, sed moderationem virtutis habeant à voluntate per religionem; quod sufficere potest ad aliquam rationem actus elicti: vt videre est apud Caiet. 2. 2. quæst. 81. art. 4.

Porro de actibus religionis imperatis occurrit monendum. Tum eos commendatissimos nobis ac vtilissimos debere esse: dicente Apostolo priori ad Corinth. 10. Siue maleducatis siue bibitis siue aliud quod agitis, omnia in Dei gloriam facite. Tum etiam de peccato quod illorum omissione committitur, iudicandum esse ex his quæ dicuntur, cum tractatur de virtutibus quibus specialiter repugnat.

De actibus elictis autem, quoad peccatum consistens in eorum omissione, iudicandum est habita ratione temporis, in quo contingit obligatio illos exercendi. Iam vero tempus obligationis sub mortali impositæ ad exercendum actum deuotionis, teneri potest idem esse cum eo quod in præced. cap. 9. constitutum est de obligatione sub mortali ad actum dilectionis Dei. Nam illius cum hoc ea affinitas est, vt vterque omnia alia ad Deum referat: illeq; natus sit prouenire ex hoc, tanquam ex proxima sua causa, vt docet D. Thomas 2. 2. quæst. 82. art. 3. Et patet, quia ex consideratione diuinæ bonitatis, natus est sequi, vt Deum ipsum diligamus; & hinc rursum, vt velimus nos totos obsequio ipsius mancipatos: in qua volitione consistit natura deuotionis. Hæc enim est actus voluntatis quo nos offerimus Deo, ac tradimus totos: tum ad eligendum, tum ad exequendum quæ pertinent ad ipsius diuinum cultum & obsequium. Indeque dicta est deuotio: quia scilicet per talem actum homo perinde afficitur ad Deum, ac si qui dicitur deuotus Principi, eo quod se obsequio illius totum tradiderit. De tempore obligationis ad orationem dictum est, cum de præcepto orandi in præced. libr. 4. cap. 9. num. 37.

De tempore autem obligationis ad adorationem & sacrificium, non est facile in particulari determinare: nisi quod videri possit idem cum eo quod assignatum est obligationi ad dilectionem Dei & ad deuotionem; cum quibus magnam habent affinitatem. Atque de adoratione late D. Thomas & interpretes ipsius 2. 2. quæst. 84. Contenti erimus monere pro praxi, eam completi, ex parte quidem intellectus, recognitionem magnitudinis & excellentiæ diuinæ: ex parte vero voluntatis, subiectionem & summisionem omnem tantæ magnitudini & excellentiæ: & demum ex parte

corpo-

corporis, actum externum quo indicetur illa interior summissio: in quorum actu secundò, essentia adorationis consistit maxime: sineq; eo, primus est infructuosus: vt patet in demonibus qui credunt & contremiscunt Iacob 2. & tertius est inanis.

De quo aduerte obiter: ipsum non esse de se adorationem & religionis actum; sed tantum ex intentione agentis: qui quando aperit caput, procumbit in genua, prosterit se in terram, aliudve eiusmodi facit ad testandam alicuius diuinitatem; exhibet ei adorationem quæ à Theologis patriæ cultus dicitur. Quod si mutata intentione idem faceret tantum ad testandam sanctitatem illius, tanquam amici Dei, censetur adoratio alterius ordinis longe inferioris; (cultus dulciæ dici solet:) ad virtutem religionis nihilominus pertinens, vt pote quæ propter Deum Sanctus exhibetur.

Idem quoque in sequenti quæst. 85. late agunt de sacrificio. Quod definitur, oblatio facta in recognitionem supremi dominij & potestatis Dei. Cumque duplex sit, quoddam specialiter proprieque dictum, quale est in noua lege sacrificium Missæ; & quoddam generaliter improprieque dictum, quo quis seipsum sacrificat Deo & offert propria voluntate ad obseruandam ipsius legem, mandandaque executioni præcepta ipsius: hoc tantum posterius (de quo in Psalm. 4. Sacrificate sacrificium iustitiæ) omnes Christiani offerre possunt: eoque nomine intelligi potest ipsos dici Sacerdotes 1. Petr. 2. vers. 9. & Apoc. cap. 1. vers. 6. & cap. 5. vers. 10. Illud vero prius (de quo cum de Eucharistia in sequenti lib. 29.) offerre possunt soli iniuncti sacerdotali ordine: etiam si teneantur cæteri fideles sacrificantibus adesse diebus festis iuxta Ecclesiasticum præceptum De Missa audienda, in seq. lib. 19. tractandū, cum de ipsorum festorum sanctificatione agatur. Quæ autem pertinent ad vota & iuramenta tractantur in lib. 18. & quæ ad decimarum solutionem in sine prius memorati libri decimoni.

CAP. XIV.

De vitijs religioni contrarijs, idq; in genere.

SVMMARIVM.

- 142 Vitium generale contra religionem per defectum est irreligio: & per excessum, superstitio; quidq; illa sit.
- 143 Varij modi quibus eadem contingit.
- 144 Species eisdem.
- 145 Quid sit superstitio, & quæ illius species primariæ.
- 146 Idololatria dicitur tum proprie, tum improprie; ac priore modo huc spectans, peccatum est grauissimum.
- 147 Eodem modo duplex est, quedam expressa, & quedam tacita.
- 148 Pactum tacitum cum demone, idololatria quedam est, in quatuor species distincta.

142. **Q**uia contra religionem, sicut contra aliam quamcunq; virtutem moralem, peccari potest, tum per excessum, tum per defectum, vt recte notat D. Thom. 2. 2. quæst. 92. art. 1. duplex in genere constituitur vitium contrarium religioni: vnum per defectum, quod vocatur irreligio, seu impietas: alterum per excessum, quod dicitur superstitio.

De irreligione seu impietate.

SECTIO I.

Definitur autem generaliter impietas, vitium, quo Deum inhonoramus in se, vel in suis Sanctis, vel in alijs rebus sacris.

143. **C**uius inhonorationis varij assignantur modi: quorum primus est, negare Deum, aut numen aliquod esse; proprioque nomine dicitur atheismus: quo laborare nemo mentis compos potest, iuxta illud Psalm. 13. Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Secundus est, non agnoscere Deum: ne quidem naturali cognitione: vt vsuuenit quibusdam infidelibus qui propter ingentia scelera quibus se contaminant, absque vlla Dei cognitione viuunt. Tertius est male sentire de Deo: vt accidit illis qui negarunt Deum habere prouidentiam omnium rerum, vel curare res humanas; vel iustum

esse, ac præmia & supplicia pro meritis distribuere: aut asseruerant omnia fatali quadam necessitate euenire: Deum esse acceptorem personarum, vel causam peccati, aut non esse omnipotentem. In quorum persona dicitur Iob. cap. 22. Circa cardines cœli ambulat, nec nostra considerat. Talisq; impietas in Christianis, coincidit cum hæresi ita vt ij per illam incurrant in omnes pœnas hæreticis decretas. Quartus modus est, nunquam aut fere nunquam de Deo bene cogitare: vt nonnullis contingit, qui nimis dediti sunt rebus creatis fluxis, & caducis. Quintus est nullatenus amare Deum, ne quidem amore naturali; tanquam parentem, benefactorem, ac dominum. Sextus est, nullatenus timere Deum, ne quidem timore seruili, vt dominum, & scelerum vindicem: de quo Deus ipse queritur per illud Malachiæ 1. Si dominus ego sum, vbi est timor meus? & illud Ierem. 2. Scito & vide quia malum & amarum est, reliquisse te Dominum Deum tuum, & non esse timorem mei apud te.

Præterea sub se impietas continet quatuor species: tentationem Dei, blasphemiam, periurium, & sacrilegium, hoc est, irreuerentiam quæ exhibetur rebus sacris, aut Deo dicatis locis vel personis: quæ eadem species, habet sub se alias adhuc varias ex varietate rerum sacrarum ei obiectarum: in quibus nunc immorandum non est, quia de eis dicendi proprius in sequenti lib. 19. datur locus: vt & de blasphemia & periurio in libro 18. De tentatione Dei vero, in cap. 23. huiusce libri lect. 4.

De superstitio.

SECTIO II.

Superstitio verò generaliter definiri potest: vitium quo exhibetur Deo cultus superfluus. Vbi aduertendum est, quod etsi non possit nimis magnus cultus exhiberi Deo ex parte ipsius, nec cultus: posse tamen ex parte illius cui exhibetur, & ex parte modi quo exhibetur. Nimus est enim, tum ille qui exhibetur falso Deo: constituens eam superstitiois speciem quæ dicitur falsi cultus, & proprio nomine appellatur idololatria: tum ille qui exhibetur vero Deo indebite: constituens alteram superstitiois speciem, quæ vocatur indebiti seu vani cultus. Et contingit, tum quando ceremonijs mendacibus, cultus exhibetur vero Deo: vt si quis nunc temporis offerat Deo holocausta, aut alia sacrificia veteris legis: vel se circumcidat: quia talia significant Messiam venturum: quod est mendacium, cum iam venerit: aut Missam celebraret obseruando ceremoniam, cui falso tribuitur, quod sit instituta à Christo: aut prædicaret populo falsa miracula. Tum etiam quando cultus ipse exhibetur ceremonijs superfluis, seu quæ neque ad Dei gloriam, neque ad subieiendam carnem spiritui, & spiritum Deo, quidquam faciunt; qualis est audiendi sacrum celebrante Sacerdote qui vocetur Ioannes: aut quod celebraretur ante solis ortum immediate; aut in quo habeantur nouem candelæ, nec pauciores accensæ, aut in quo dicuntur quatuor Passiones, & sic de similibus; in quibus præter Ecclesiæ morem, religio in quibusdam circumstantijs & rebus ponitur, eas pro arbitrio proprio assumendo ad verum Dei cultum, ad quem non sunt aptæ, ea saltem ratione, qua assumuntur.

Prioris autem illius modi vanum cultum peccatum esse genere suo mortale ex eo patet; quod sit mendacium perniciosum, notabilem continens irreuerentiam erga Deum, ipsiusque diuinum cultum. Et ita docent in verbo Superstitio, Caiet. & Fumus, itemque Nauarr. in Enchir. capit. 11. numer. 26. Addentes cultum vanum posterioris modi communiter peccatum esse tantummodo veniale. Ratio vero esse potest, quod communiter is fiat sine mala intentione: in ea ceremonia contingat grauis irreuerentia erga cultum diuinum, cui non repugnat de se nec de intentione eam vsurpantis. Quanquam si interueniret alicuius talis ceremoniæ prohibitio specialis, facta à Superiore iuxta Concil. Trident. sess. 22. in decreto De obseruandis ac euitandis in celebratione Missæ; non esset à mortali excusanda illius seruatio: sicut nec si contineret pactum aliquod occultum cum Dæmone.

De idololatria.

SECTIO III.

146. **I**am de idololatria, qua cultus soli vero Deo debitus exhibetur falso Deo; notandum est primo, nomen habere ex eo, quod à Theologis quicquid adoratur ut Deus, cum non sit, vocetur idolum, iuxta illud 1. Paralip. 16. Omnes dii populorum, idola. Secundo, generaliter quidem & improprie, nonnumquam vsurpari pro quocumq; peccato mortali, maxime eo, quo quis ad aliquam creaturam nimis afficitur, tanquam in ea finem suum vltimum conititens: vt in pecunia ille, de quo ad Ephes. 5. Auarus qui est idolorum seruus] aut in coniuuijs, vt illi de quibus ad Philip. 3. Quorum Deus venter est.] In præsentiarum autem sumi specialiter & proprie pro peccato, quo quis re ipsa exhibet diuinum cultum alicui creaturæ tanquam Deo: ita vt velit quantum in se est, eo cultu talem opinionem illi conciliare, qualis reuera competit soli diuinæ maiestati: de quo Gregorius à Valent. 2. 2. disput. sexta, quæst. 11. pun. 3. & latius Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 3. & 4.

Peccatum vero grauissimum est idololatria, tanquam mendacium perniciosum: vt pote hominibus scandalosum; & Deo valde iniuriosum: siue committatur actu tantum interno, id est, animo duntaxat: siue actu tantum externo, ob metum vel ob aliam causam: vt adulandum alicui; siue etiam, & multo magis, si actu externo simul & interno: in quo tertio casu, quia est coniuncta cum hæresi in fidelibus, inducit ex communi sententia (pro qua Suarez multos auctores commemorat in sequent. capit. 6. sub finem) omnes poenas quas ipsa hæresis: De quibus in præced. cap. 4. quæst. 5. diximus.

Quam grauis autem iniuria inferatur Deo per idololatriam, patet ex eo, quod sit directe contra honorem ei debitum: vt pote qui est incommunicabilis alteri, quam vero Deo: sicut & diuinitas ipsa, ac supremus omnium principatus, summaque omnium excellentia. Nec obstat si fuerit tantum exterior: quia sicut crimen est læsæ maiestatis in vno regno, alium recognoscere, tanquam regem præter eum qui solus in eo est verus Rex: deferendo illi honorem externis signis, Regum tantum proprijs, ita crimen est læsæ maiestatis diuinæ, externum honorem soli Deo debitum, deferre creaturæ.

147. Porro proprie sumpta idololatria, duplex est: vna expressa, qua expresse & aperte cultus diuinus exhibetur creaturæ, tanquam Deo. Altera est tacita, qua tacite tantum & implicite cultus diuinus creaturæ exhibetur; vt quando quis aut metu, aut aliorum conuetudine ductus, aliave ratione obcæcatus, tale quid per creaturæ venerationem facere generatim intendit: ad instar eorum, qui Exod. 32. dixerunt: Hi sunt dii tui Israël, qui eduxerunt te de terra Ægypti.] Id ipsumque illis contingere posse, non obstante quod verum Deum agnoscant, nec ignorent vanitatem idololatricam, patet ex ijs quos Apost. ad Rom. 1. ideo damnat, quod cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerint, sed mutauerint gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis, &c.]

148. Censetur quoque tacita idololatria, quando sit pactum occultum cum Dæmone: eaque ratione complectitur quatuor species, magiam, diuinationem, maleficium, & vanam obseruationem, distinctas ex fine ob quem tale pactum fit. Qui est, vel vt quis videatur magnus, & mira facere, vnde constituitur magia: vel vt cognoscat futura, vnde diuinatio; vel vt noceat alteri, vnde maleficium; vel vt profit sibi vel alteri, & est vana obseruatio. De quibus tractatur in iure Canonico causa 26. per quinque primas quaestiones, & in fine quæst. septimæ: & in Decretalibus titulo de sortilegijs, & à D. Thom. 2. 2. quæstio. 92. & aliquot sequentibus, & à Summularijs in verbo Superstitio, & in verbo Maleficium; & ab alijs tractantibus de virtute religionis vt Suarez in suo opere de eadem virtute tractat. 3. lib. 2. aut de peccatis quæ contra Deum aut quæ contra primum Decalogi præceptum committuntur, vt nouissime omnium & late alius citatis Thomas Sanchez in suo opere morali libr. 2. capit. 37. & sequentibus: aut differentibus aduersus maleficos, vel aduer-

fus artes superstitiosas. In qua tractatione nobis deinceps versandum est, ac sigillatim de vnoquoque talium peccatorum dicendum quatenus exigere videtur institutum nostrum.

CAP. XV.

De magis.

SVMMARIVM.

- 149 Quid & quomplex sit magia.
150 Nec naturalis nec artificialis de se est illicita, & quomodo sit per accidens.
151 Diabolica, est de se illicita, & qua ratione à naturali, & artificiali discernatur.
152 Regula notanda ad tal. m. discretionem.
153 Pactum cum Dæmone quoddam est expressum, quoddam tacitum, quorum illud tribus modis contingit.
154 Nefanda contentio: in expresso pacto cum Dæmone.
155 Duo modi quibus fit pactum tacitum cum Dæmone.
156 Peccatum est mortale, pactum inire cum Dæmone, siue expressum, siue tacitum, nisi quod in hoc interdum ignorantia excuset.
157 Modus cognoscendi ex verbis, pactum occultum cum Dæmone, in ijs que apparent mirabilia.
158 Modus idem cognoscendi ex certis characteribus & figuris.
159 Modi cognoscendi ex effectibus, aut ex cōstantijs vanis, aut demum ex personis.
160 Aduertendum circa eosdem modos.

149. **G**eneraliter sumpta magia definiri potest, sciētia vel potestas qua mira quædam & insolita fiunt: vt tamen creata. Quod additur ad excludendam potestatem faciendi miracula, quia Christus in illorum patracione diuinitus concurrat cum fide, & oratione eorum à quibus patratur.

Diuidi potest vero, iuxta D. Augustin. in lib. 21. de Ciuitat. Dei cap. 6. in naturalem, artificialem & diabolicam. Atque naturalis censetur, quando causarum naturalium virtute indita ipsis à natura, sed occulta, fiunt effectus quosdam, ruidioribus occulti ac solis doctioribus & peritis percepti: quales fuerunt, quod simulachrum quoddam in aere penderet vi magnetis: & quod lucerna quedam Veneris sub dio posita, nec vento nec pluuia extingueretur: de quibus D. Augustin. loco citato. Censetur vero artificialis: quando id quod videtur mirum, fit tantum arte & industria humana; sicut multa solent fieri à circulatoribus & funambulis. Censetur demum Diabolica, quando mira & insolita fiunt virtute Diaboli: vt aliquando fieri, aduersus quosdam Gentiles ostendit D. Thom. lib. 3. contra gentes cap. 10. 4. Et patet ex eo quod Leuit. 20. ver. 16. & Deuter. 18. ver. 10. & alibi in sac. literis aliqua magia damnetur tanquam Diabolica: cuiusmodi erat ea qua vt abatur Pythonissa, quæ suscitauit Samuelem 1. Reg. 28. & alia Pythonissa, quam curauit D. Paulus Act. 16.

150. Porro non omnem magiam esse de se illicitam, argumentum est quod illi qui ex Oriente ad adorandum Christum venerunt Matth. 2. Magi honorifice appellatione vocentur. Et patet de naturali & artificiali, quæ solis naturæ nituntur fundamentis ac viribus, quas Deus rebus indidit: valentque ad homines ex miris effectibus excitandos, vt multa credant quæ captum ipsorum excedunt, adeoque fidei Christianæ mysteria, prout D. Augustin. in cit. lib. 21. cap. 4. notat. Attamen per accidens eadem possunt esse illicitæ: vt quando referantur ad malum finem, vel adferunt scandalum: vt cum à diabolo putantur esse, que per eas fiunt; aut talia sunt quæ exerceantur cum periculo salutis corporis: in quo casu peccatum mortale committi censent Syluester & Fumus in verbo Am: ille qua st. 8. & hic num. vlt. Confirmaturque per cap. 1. De torneamentis: in quo torneamenta ipsa prohibentur sub poena priuationis sepulture: eo quod sæpe inde hominum mortes & animarum pericula oriuntur.

151. Diabolica autem, de qua vt de vitio religioni opposito hic ex instituto agitur, de se illicita est: quia includit pactum cum diabolo, cum quo societatem commerciumque inire nunquam licet; vt D. Augustin. ostendit in lib. 2. de Genesi ad literam sub finem penultimi capituli: satis constare ex

is quæ habentur 26. quæst. 5. per totam : & ex admonitione D. Pauli i. ad Corinth. 10. Nolo vos locios fieri Dæmoniorum.] Ab ea artificialem magiam discernere, facile est: monstrata nimirum arte qua fiunt mira illa opera, quæ Diabolica putantur. Naturalem vero discernere, est difficile: quia Diabolus sæpe occultat suas fraudes, obiecto prætextu virium rebus naturalibus inditarum. In qua difficultate cauenda sunt duo extrema. Alterum ne existimemus omne illud diabolicum esse, quod nobis est nouum & mirabile. Nam multa esse mira in rebus naturalibus, etiam quotidianis, ostendit D. August. in supra cit. cap. 4. Alterum est, ne existimemus quidquid nobis mirum ac nouum videtur, ipsum esse naturale. Nam ex antedictis, negari nequit, quin aliqua sit magia diabolica.

152. Teneri potest vero hæc regula. Quando effectus aliquis infinitatus & mirabilis contingit ex applicatione aliquarum singularium virtutum, quæ in rebus naturalibus inesse censentur, sed nos latentes: quotiescunque & à quocunque talis applicatio fiat, si ea sit sine aliis cæremoniis vel obseruationibus nullius virtutis, effectus ipse iudicari potest naturalis. Sin opus sit certis cæremoniis & obseruationibus inanibus res censenda est suspecta: & ideo videndum est, interueniatne pactum aliquod tacitum cum dæmone, magiam diabolicam constituens.

Appendix de pacto cum Dæmone.

153. IN cuius gratiam, & pro pleniore eiusmodi pacti notitia notandum est primo, per pactum cum Dæmone intelligi promissionem factã dæmoni ab homine, ex qua obligatio nascatur, non tantum ex parte hominis, verum etiam ex parte Diaboli, saltem facta.

Atque ipsum duplex esse: vnum expressum, quod aperte initur cum Dæmone; & alterum tacitum, quod implicite fit cum dæmone. Expressum autem solet tribus modis fieri. Primus est, cum solemnitate quadam: nempe vt apparente visibiliter dæmone multis stipato, coram quibus fit illi promissio ea ratione quam tradunt Alphons. à Castro in lib. 1. de iusta hæret. punitione cap. 16. & Sprengerus in suo malleo maleficarum parte 2. quæst. 1. cap. 2. Secundus est, quo sine solemnitate quidem, diabolo tamen fit immediate. Tertius est, quo et si expresse fiat dæmoni, non tamen immediate, sed per interpositam tertiam personam, puta magum aut maleficum tanquam locum illius tenentem.

154. Notant autem iidem authores illos qui pactum expressum cum dæmone ineunt, promittere ei multa simillima is quæ hodie solent hæretici in fidei Catholice abiuratione. Promittunt enim, quod nunquam adorabunt Eucharistiã, quod blasphemis & iniuriis afficient Sanctos, præsertim Beatam Virginem: quod confringent Christi & Sanctorum imagines quas poterunt; quod nunquam facient signum crucis, quod nunquam integre confitebuntur sua peccata; & maxime istud de quo agimus; quod sibi cauebunt diligentissime ab omnibus rebus ab Ecclesia consecratis; vt est aqua benedicta, sal benedictum: quod sua conuiuia & commensationes celebrabunt illis diebus quibus ab alijs Christianis ieiunatur; quod denique conabuntur alios quotquot poterunt inducere in idem flagitium.

Dæmon vero vicissim solet huiusmodi hominibus præscribere signa quædam superstitiosa; qualia sunt expressa ipsius Dæmonis inuocatio, certa quædam verba ab ipso præscripta, characteres quidam in chartis scripti, nodorum cõplicatio, & alia id genus; non quod vis vlla sit in eis, vt falso existimant ipsi, qui cum dæmone pacifcuntur: sed quod ad illorum exhibitionem & præsentiam Dæmon statim accurrens, mirabilia illa operetur, quæ imperiti existimant à magis fieri. Neque putandum est verum esse quod aliqui ex illis magis iactant se habere Dæmonem inclusum in anulo, aut in aliare: falluntur enim, quia Dæmon non adest illis, nisi quando ipse vult, aut quando ab aliquo potentiore Dæmone compellitur prout docet Franc. à Victoria in relectione de arte magica num. 37.

155. Pactum autem tacitum cum Dæmone fit duobus modis. Altero cum quis sciens & prudens vtitur signis superstitiosis magorum: siue ea acceperit traditione maiorum, iure

quasi hæreditario: siue ab ipsis magis didicerit: siue ex iptorum libris vel sermonibus hauserit. Altero cum quis vtitur signis superstitiosis ignorans illa esse talia, eo quod putet non esse mala.

Notandum est præterea habentes pactum cum dæmone expressum quocunque ex tribus antea propositis modis, grauissime peccare: quia in iniuriam grauissimam Creatoris, diuinum cultum deserunt creaturæ miseriam. Atque tales cum nonnunquam sint hæretici: vt cum de dæmone, aut superstitiosis signis ipsius credunt aliquid, quod est contra fidem vt in illis inesse aliquam diuinitatem; nonnunquam etiam sint apostata à fide; vt cum ex animo credunt diabolo, & totam fidem Catholicam rejiciunt. Super eo, magi (vt & super blasphemijs in Christum & Sanctos, abusu rerum sacrarum in suis incantationibus, commixtione cum Dæmone; & damnis illatis iniectione morborum in homines & bestias ac vastatione segetum & vinearum) sunt diligenter examinandi à Confessario: eo quod inde incurrant excommunicationem referuatam in Bulla Cænæ Domini & alias hæreticorum pœnas. Porro si quis sicte faciat tale pactum, et si dictis pœnis non subiciatur, peccat tamen mortaliter, ob notabilem quæ in eo committitur Dei irreuerentiam.

156. Habentes autem pactum tacitum, priore modo duorum proxime propositorum, peccant quoque mortaliter tanquam scienter incuentes societatem cum Dæmone, hoste Dei & humani generis. Non item habentes posteriore modo, si adint duæ conditiones quas ponunt Caiet. in verbo Incantatio in principio & Sylu. in verbo Superstitio quæst. 10. in fine. Prior conditio est, vt talis sit paratus relinquere eam superstitionem quando admonetur. Nam post admonitionem non potest per ignorantiam excusari. Posterior est, vt ignorantia illius sit probabilis, quia crassa vel supina non excusatur; & ideo quantumuis rudes & idiotæ excusari possint in hac re per ignorantiam, non tamen ceteri qui possunt, & tenentur scire: præsertim Pastores qui alios docere debent.

Notandum est denique facile quidem esse dignoscere pactum expressum cum dæmone; itemque tacitum priore modo, cum ineatur scienter; sed tacitum posteriore modo, difficile esse cognoscere: Nam quamuis illud quod neque diuina virtute, neque naturaliter fit ab homine, merito iudicetur pendere ex aliquo pacto cum dæmone; non est tamen statuendum; hoc ipso aliquid tali pacto carere, quod diuina virtute aut naturali factum videri debeat: quia Dæmon aliquando occultat sua opera sub specie rerum naturalium, & aliquando sub specie diuinorum miraculorum: ita vt difficulter eo, noscantur illius fraudes & insidia. Sunt autem aliquot modi agnoscendi tale pactum occultum cum Dæmone, quos Gregorius à Valen. 2. disput. 6. quæst. 13. puncto 2. & Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 15. tradunt ex D. Thom. 2. 2. quæst. 96. art. 1. & 4. & ex Caiet. in summula verbo Incantatio, ac ex Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 22.

Modi deprehendendi pactum occultum cum Dæmone in ijs quæ apparent mirabilia.

157. PRIMUS est ex verbis, quæ proferuntur ad ipsorum effectuum mirabilium productionem: nempe si aliqua versurpentur quæ censei possint ad dæmonem, saltem implicite, pertinere: vt cum aliquid continens contra fidem, aut sunt peregrina, quæ necessarium sit lingua ipsa peregrina proferri, nullo Ecclesie communi vsu adlilulante: aut sunt ignota, vt pote nihil omnino significantia, vel non coherentia inter se, vel inutilia: vt pote quæ neque precationem, neque inuocationem & laudem Dei contineant. Deinde cum sunt falsa vel apocrypha: vt quæ indicant, quod Christus, ait Caiet. habuerit febres. Præterea cum sunt verba facta, quæ detorquentur ad alios sensus, aut ad effectum ad quem neq; à Deo, neque ab Ecclesia sunt ordinata: vt verba Hoc est corpus meum: ad sistendum sanguinis fluxum. Denique cum sunt preces quarum vis & efficacia constituitur in modo eas scribendi aut proferendi; v. g. quod proferan-

tur in auricula iumentis, & in certa quadam hora. Item quod scribatur in tali membrana, & in tali figura: & sic de alijs circumstantijs quæ sapientum iudicio, nihil de se pertinent ad effectum cuius prædictio intenditur.

Vbi aduerte quod et si superstitio sit, habere animû tales circumstantias adhibendi, tanquam per se efficaces ad effectum impetrandum à Deo: non esse tamen, si casu eæ adhibeantur: vt quia talis charta venit ad manum: vel ea hora fuit oportuna: aut si tantummodo vsurpentur ad excitandam maiorem deuotionem & attentionem in præcando: quomodo ex Caiet. (*quod Greg. à Valentia approbat*) superstitiosum non est, quod aliqui precantes pro suorum inuentorum incolumitate, circumducant ea nouis circa templum S. Antonij: aut faciant venam illis aperire in die festo alicuius Sancti. Item quod aliqui ex primo aumino oblato imagini Crucifixi in die Parasceues, faciant anulum contra neruorum contractionem. Non est, inquam, superstitiosum, si cuiusmodi circumstantias tantum adhibeant vt seipsos magis excitent ad deuote & attente orandum, propter præsentiam rerum suarum circa templum Sancti, vel propter diem Sancto dicatum: vel propter Crucifixi memoriam. Qua tamen in re, habenda est ratio scandali, ne alij putent esse superstitionem: talibus; exemplis induciti, ad alia vana & superstitiosa prolabantur.

Cæterum aduersus certas orationes quibus aliqui morbi curari dicuntur, aut alia in commoda huius vitæ propulsari, facit quod ex D. Thom. Suarez loco cit. num. 11. colligit, tales etiam si nullam falsitatem, aut apertam dæmonis inuocationem contineant; imo ad orandum colendumq; Deum aptæ sint de se; censi superstitiosas ex intentione illas vsurpantis, quando adhibentur in signum infallibile effectus expectati: quia cum illud non sit à Deo institutum, hanc perinde certo sperare ac si promissum esset à Deo, non caret superstitione, vni saltem cultus: in quo cernitur tum Dei ipsius tentatio, dum sine causa postulat ac ipso miraculosa defensus, aut protectio; tum etiam temeraria sui confidentia, de consequendo extraordinario tali effectû, nullo innixa diuinæ promissionis fundamento. Oportet ergo cum debita reuerentiâ & spe in Deum, liberalem bonorum omnium largitorem, ac in Sanctorum patrocinium, quarere commoda huiusmodi temporalia. Non autem cum credulitate infallibiliter obtinendi illa, quam inordinatus affectus suggerit: quod quidem non caret periculo ne dæmon se ingerens talibus pietatis speciem habentibus, quibus fraus ipsius obtegitur, commoditatem capiat inducendi hominem in aliam peiorem superstitionem.

158. Secundus modus cognoscendi est ex certis quibusdam characteribus vel figuris, quæ adhibentur ad effectus extraordinarios producendos, etiam ex signo crucis, *aliqui sacrosissimo & maxime salutari*, quando ipsum vsurpatur cum certis ceremonijs; nempe in certa hora, ad certum sitû, sub certo numero: aut ipsum pingi debet, non dextra sed sinistra manu; à femina non à viro; à puero non à sene: duobus digitis non tribus: colore rubro non nigro: quibus omisissis, non expectetur efficacia operationis. Id quod notat à Victoria in relect. de Magia num. 16. Neq; obstat quod diabolus ab eo signo abhorreat; quia non abhorret ab illius (sicut nec à cæterarum rerum, etiam sacratissimarum) abusu in Dei iniuriam.

Characteres autem eiusmodi & figuras damnabiles esse, tanquam res superstitiosas, constat, ex cap. Illud: 6. quæst. 2. & ex cap. Nec mirum in seq. quæst. 5. Quod & ratione confirmatur à D. Thom. 2. 2. qu. 96. art. 2. ad 2. & lib. 3. contra gentes cap. 10. 4. & 105. quia in illis nullum est principium sic operandi à natura inditû: quo fit vt debeat pendere ex voluntate agentis intelligentia præditi, qui adhibito eo, quod sua natura est causa insufficientis; ad illius præsentiam producit effectum: non quidem illius virtute, sed sua propria. Iam vero agens, à quo characteres & figuræ prædictæ institutæ sunt ad extraordinarios effectus, non potest censerius, quam diabolus. Namque signa instituta à Deo in Ecclesia quibus ea tanquam instrumentis vteretur ad supernaturalem effectum, sunt septem Sacramenta Euangelica. Ab ipsa Ecclesia vero, authoritate Dei instituta, sunt sacramentalia, vt aqua benedicta, Agnus Dei, & cætera habentia spiritalem virtutem im-

petrandi nomine Ecclesiæ, ex eius institutione & benedictione: de quorû numero non sunt tales characteres, vt nemo negauerit. Diabolicum igitur nõ diuinum opus esse putandum est illud, quod producitur talium applicatione. Aduerte vero obiter quod et si religiosum sanctumq; sit vt sacramentalibus v. g. aspergere se aqua benedicta, gestare collo appensum quod vocant Agnus Dei: sperandum bona fide per modum impetrationis, peculiarem Dei protectionem: nihilominus talem tanquam certam, inde non minus sperare, quam si esset à Deo promissa, non carere superstitione, vni saltem cultus; eadem ratione qua ante dictum est de orationibus: & dici debere de gestatione reliquiarum appensarum collo, aut in iij. Euangelij S. Ioannis docet Suarez in memorato cap. 15. num. 10.

Tertius modus cognoscendi est ex effectu qui promittitur. Quando enim is nullus est vtilitatis (quod annulus super filum mouetur) et si magnam habeat admirationem (vt habet quod statua in lar hominis ambulet) putandum est perici à diabolo potius, quam à bono Angelo, vel à Deo; quandoquidem tales nuge sunt eis indignæ. Idem similiter putandum est, quando effectus supernaturali modo habendus, promittitur certissime: cum Deo nec promissum sit, nec deur certissime; vt quando portantur super se aliquod certum signum, vel dicenti certam orationem promittitur certissime, quod nunquam morietur morte violenta, vel quod certissime impetrabit temporale quod desiderat. Quæ quidem ratione non potest tale quid expectari à Deo. Nec enim bona temporalia ipse certo promittit; cum non conducant semper ad vitam æternam; neq; in iisdem largiendis se cogitur; qui singulis suas gratias gratis datas diuidit prout vult, ex priori ad Corin. cap. 12. versu 11. Idem adhuc putandum est, quando effectus sit aut speratur fieri tanta celebritate, vt id superet vim naturalium agentium à quibus expectatur. Illa enim improprio indicat aliquid accedere ad suppleendum illud quod deest virtutis in iisdem agentibus. Vnde autem potius accedat quam à superstitione diabolica ostendi non potest; cum nullum de eo Dei sit promissum, ad quod referri valeat. Videri potest Suarez in eodem cap. 15. num. 14.

Quartus modus agnoscendi est, quem iam ante obiter attigimus, ex circumstantiis vanis & inuilibus, quæ adijciuntur tanquam efficaces, ac tales sine quibus nihil fieri possit: vt quod aliquid de ferro catenæ qualatro alligatus est patibulo, addatur calcaribus, vt ad libitum vti possis equo retrogrado & calcitrante: & sic de alijs, quæ adhibentur ad effectus ad quos sapientum iudicio, nullam habent proportionem, nec diuinam institutionem. Vnde in supra citato cap. Illud, pro superstitiosis habentur omnes ligaturæ & remedia, quæ medicorum disciplina damnat, tanquam improprio talibus effectibus, adeoq; nullius efficaciz, respectu effectuum ad quos producendos adhibentur: ita vt comparatione eorum nullam nisi signi rationem habere possit: siue sint characteres: siue quæcunq; res suspendendæ, aut ligandæ: aut etiam saltationes certo quodam modo factæ, vt ibidem declaratur: vbi & in exemplum prædictarum rerum adferuntur in aures in summitate singulari aurium: ansulæ de struthionum ossibus in digitis: & singulientem dextra manu tenere sinistram pollicem. Cuiusmodi omnia ex arte dæmonum, & pestifera societate hominum: & Angelorum malorum orta esse, non dubitatur: ita vt Christiano sint euncta vitanda & omni execratione repudianda, ex cap. Nec mirum item citato.

Quintus modus agnoscendi est ex persona, quæ talia mirabilia operatur, vel quæ docuit talia operari; si sit aliquis magus, aut de magia suspectus, aut aliter deprauatus: cum Deus non solet ordinarie conferre gratiam patranda miracula nisi valde bonis viris & pijs.

Aduerte autem talibus modis probabiliter quidem, sufficienter ead moralem certitudinem cognosci pactum occultum cum dæmone: qui etiam ignorantibus, nec volentibus illis qui vtuntur talibus remedijs: immiscet se his ac cooperatur, vt illos decipiat illisque (in quo consilium fecit tacitum cum eodem dæmone, vt ex August. in 2. de Genesi ad litteram notat Francis. à Victor. in relect. de magia numero 28.) persuadere ac confidere in rebus vanis: non cognosci

tamen

tamen necessario & infallibiliter: quia cum vires naturales rerum singularium occultissimæ sint, difficillimum est certo statueræ aliquam causam ad effectum adhibitam, esse sua natura ad illud insufficientem. Et quamvis cognoscatur; restat adhuc iudicandum an sit à malo spiritu, an vero à bono: ut esse potest, non modo à Deo sed etiam ab Angelo bono: ut patet per illud, quod Tobias cap. 5. dæmon à Raphaele fugatus sit ministerio incenli icoris piscis. Quod factum sit quis in patrocinium alicuius suæ superstitionis proferat, monendus est, quod, ut habet à Vict. in præced. num. 16. probabile sit Angelos bonos cum sint de numero beatorum, nunquam se miscere terrenis rebus sine speciali mandato Dei, cuius ministerio mancipati sunt in cælo, iuxta illud Daniel. 7. Millia millium assistebant ei, & decies millies centena millia ministrabant ei:] neque ipsarum terrenarum rerum, ut constat ex Job. cap. 41. vlla sit virtus naturalis, quæ cum virtute dæmonis comparari possit; atque adeo, quod idem à Victoria in eadem relet. num. 20. ostendit, dæmon ipse cogi nequeat vi alterius rei, quam Dei aut Angeli superioris.

Nec item pactum tacitum cum dæmone inde cognosci infallibiliter, quod ille qui effectui causam improportionatam adhibet, sit malæ vitæ; dubium non est: cum constet Deum nonnunquam per malos operari miracula, iuxta illud Matth. 7. Nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus:] Quin nec id necessario colligitur ex eo, quod exploratum sit talis causæ vsum non fuisse monstratum ab alio, quam à diabolo; quia, ut recte notat à Victoria sub finem præced. num. 15. postquam virtus aliqua naturalis monstrata est à dæmone, nihil obstat quin ea quis postea utatur naturaliter, & sine concursu dæmonis. Attamen quia in dubio, tuta conscientia nequit formari ex eo quod absolute fieri potest: sed formari debet ex eo quod ordinarie fit (quandoquidem hoc non illud est moraliter probabile) statui potest nihil eiusmodi impedire quominus antedictos modos vsurpemus ad iudicium ferendum de pacto occulto cum dæmone.

CAPVT XVI.

De diuinatione.

SVMARIA.

- 161 Quid, & quotuplex in genere sit diuinatio.
- 162 Quid sit diabolica diuinatio, & quod prohibita sit tam diuino, quam humano iure.
- 163 Qua futura possit, & que dæmon non possit certo prænunciare.
- 164 De quibusdam futuris probabiliter conygere potest, quæ nequit certo prænunciare.
- 165 Diabolica diuinatio quædam expressa, quædam tacita.
- 166 Expressa nouem species distinguitur à Theologis.
- 167 Omnes ac singule sunt grauia peccata mortalia, à quibus ignorantia ratio excusat.
- 168 Quid & quotuplex sit diabolica diuinatio tacita.
- 169 Augury octo species.
- 170 Peccata sunt mortalia, in quibus vix ignorantia excusat, leuitas ma. eria nonnunquam.
- 171 Quæ auguria censeri possint licita.
- 172 Quæ illicita esse censeri debeant.
- 173 Non ita absolute prohibita est diuinatio per somnium, atq; astrologia qua prædicuntur mere contingentia, & pendencia omnino ex humani arbitrii libertate.
- 174 De fortibus diuinatione notanda ad cognoscendam quatenus illicita sint.

161. **N**OMEN diuinationis ex Cic. in 1. De diuinatione, significat qualemcumque præfensionem & scientiam rerum futurarum. Triplex autem distinguitur diuinatio; vna diuina, qua supernaturali Dei beneficio futura & occulta cognoscuntur: altera humana, qua futura & occulta prædicuntur ex proprietatibus rerum: & tertia diabolica; quarum duæ priores non sunt de se malæ: diuina enim est prophetia, quam Apostolus in priori ad Corinth. cap. 12. numerat inter gratias à Deo gratis datas: hu-

mana vero Philosophi, Astrologi & Medici laudabiliter videntur. Sola gitor diabolica, propter quam ipsum diuinationis nomen exolum habetur, est mala; constituens peccatum illud contra religionem, cuius explicatio nobis est hic proposita. Quam sic instituimus, ut primum quid & quotuplex sit talis diuinatio dicamus, & deinde tradamus rationem dignoscendi quid ad eam pertineat.

Quid sit diuinatio diabolica.

SECTIO I.

Nihil aliud est, quam significatio illa occultorum quæ fit ope dæmonum. Dicitur autem significatio, ut ostendatur diabolicam diuinationem consistere in verbis vel signis exterioribus, non autem in sola mente, sicut scientia quæ acquiritur per vanam obseruationem, de qua inferius. Illud vero, occultorum, indicat diabolicæ diuinationis, ut & prophetiæ, obiectum esse ea, quæ homo per se naturaque sua scire non potest. Reliquum autem definitionis separat diabolicam diuinationem à prophetiæ; quæ est à Deo: & à diuinatione humana, quæ viribus humani ingenij obtinetur. Porro specialiter prohibita est diabolica diuinatio, tum iure diuino in cap. 23. Numerorum vers. 23. in cap. 18. Deut. vers. 10. in cap. 34. Ecclesiast. i. versu 5. tum etiam iure humano: cuius quidem Cod. de maleficis, præsertim lege nemo: canonico vero, 26. quæstion. 5. per multos canones.

Ac quæ sub eam cadant occulta, quæ dæmon possit prænunciare, declaratur aliquot propositionibus.

Prima est, omnia quæ ab homine facta sunt vel fiunt, dæmon prænunciare potest. Ratio est: quia cum talia vel fuerint vel sint, possunt à dæmone cognosci; nisi à Deo impediatur: ut censetur contigisse in eo quod nescierit B. Maria perpetuam virginitatem prout ex S. Ignatio martyre annotat D. Hieron. ad cap. 1. D. Matthæi. Item nisi sint nude cogitationes vel affectiones humani cordis, quas certo cognoscere, est solius Dei: iuxta illud 2. Paral. 6. Tu solus nosti corda hominum.] Quamquam negandum non est quin possit aliquid de eis probabiliter conicere ex phantasmatis quæ ipse videt, & ex suggestionibus quibus voluntatem excitauit ad prauum consensum, de quo est hominū accusator in conspectu Dei die ac nocte, ex cap. 12. Apocal. Immo iuxta cap. Final. 26. quæst. 4. potest scire quando verbo vel alio signo externo, ut rubore vel pallore, homo eadem cogitationes vel affectiones expresserit; vel anima quasi cum dæmone ipso mente colloquendo more spirituum, eas illi detegere voluerit.

Secunda propositio. Dæmon potest quædam futura prædicere, non autem omnia. Huius prior pars constat ex initio 13. cap. Deut. vnde habetur posse prædicere aliqua signa, & portenta euentura. Posterior vero, ex illis verbis Isaia 41. Annunciate nobis quæ ventura sunt in futurum, & dicemus quia dii estis vos.] Ea enim indicant, aliquarum rerum futurarum prædictionem esse solius Dei: ideoque dæmonem non posse illas prædicere: & verba illa Isaia 46. Ego sum Deus, & non est vltra Deus, nec est similis mei annuncians ab exordio nouissimum, & ab initio, quæ necdum facta sunt. Atque talium rerum tria sunt genera. Primum earum quæ pendunt à sola Dei voluntate: ut quod hic sit prædestinatus ad æternam gloriam, ille non sit. Secundum earum quæ pendunt omnino ex libera voluntate hominis: ut certum quid cogitare, dicere, vel facere. Tertium pure contingentium, quàm diu non habent certam & determinatam causam; ut quod talis post multos annos, tali die vel hora interficietur. Omnium enim talium certa cognitio est Dei propria.

Cæterarum futurarum quas dæmon ipse potest certo & infallibiliter prædicere, quatuor sunt genera: primum earum quæ causam habent naturalem & necessariam: ut motus cælorum, coniunctiones planetarum, Eclipsis Solis & Lunæ. Secundum earum quæ nobis quidem videntur futura contingentia, sed reuera causam habent certam & determinatam, quam dæmon videt: ut quod quis eo morbo quo laborat cras morietur: aut quod sit futura post tridie aquarū inundatio; aut quod ingruat tempestas; aut quod breui corruet domus recens & dificata. Tertium earū, quas ipse factu-

rus est permittente Deo: quo modo potuit prædicere ruinam domus, quæ opprefit filios Iob. Quartum earum quæ dependent quidem à voluntate Dei, vel hominis: sed iam illi significata sunt per diuinam reuelationem: siue factam in sacra Scriptura, siue alia ratione à Deo vel à bonis Angelis: quandoquidem inter filios Dei ipse quoque adlat coram Domino, ex cap. 1. libri Iob.

164. Tertia propositio Dæmon multa de iis quæ nequit certo scire, probabiliter conicit. Ratio est: quia cum sit perspicacissimi ingenij, ac multæ experiētæ, quid homines sint facturi potest probabiliter conicere ex propensionib. ipsorum naturalibus, quas illi vt plurimum sequuntur: vel ex aliis factis præteritis, vel ex consuetudine inueterata. Atque ita potest dæmon prædicere, quod Deus sit castigaturus aliquæ populam, qui se grauius sceleribus contaminat.

Quarta propositio est. Dæmonem quando nescit prædicere futura de quibus interrogatur, si agat cum prudentioribus & doctis, respondere ambigue, aut ita obscure vt non intelligatur. Sin cum simplicibus & ignaris, qui non possunt facile deprehendere ipsius fraudem, solere mentiri aperte. Sed nihil est cur in talibus immoremur diutius.

Quotuplex sit diuinatio diabolica.

SECTIO II.

165. **D**uplex est ex D. Thom. 2. 2. quæst. 95. artic. 3. diuinatio diabolica: vna quæ fit cum expressa dæmonis inuocatione: altera quæ fit per tacitam dæmonis inuocationem. Ac prior generali nomine necromantia dicitur, & à Theologis distinguitur (vt ibid. habet D. Thom.) in nouem species, quæ diuersæ quidem sunt in genere naturæ, non tamen in genere moris: sicut nec furta argenti, auri, tritici, vestium, aliarumque rerum, quæ in genere quidem naturæ diuersæ sunt, sed non faciunt diuersæ rationis repugnantiam cum recta ratione.

166. Prima igitur species dicitur præstigiū, ex eo, quod dæmon præstringat aures vel oculos inuocantium ipsum, dum variis apparitionibus ingerit se illis & futura prædicat. Quæ vero illa variz apparitiones Greg. à Valen. 2. 2. disput. 6. quæst. 12. puncto 2. ex D. Thoma & Caietan refert, & latius persequitur Suarez in opere de religione lib. 2. cap. 8. in quibus nos immorari, nihil necessarium est ad nostrum institutum. Secunda species dicitur diuinatio per somnia: & est cum instructio expectatur à dæmone in somnis. Tertia dicitur necromantia proprie, contingens (vt loco citat. habet D. Thomas) quando adhibito sanguine & certis carminibus, mortui videntur resurgere, loqui, docere, &c. Quarta dicitur diuinatio per Pythones: & est cum dæmon docet per homines arrepticios, qui dicuntur Pythones ab Apolline Python, quem gentilitas putauit primam diuinationis auctorem. Quinta dicitur geomantia, & est cum dæmon docet per signa quedam apparentia in terrestribus corporibus, vt in ligno, metallo, aut lapide aliquo. Sexta dicitur hydromantia, cum per signa apparentia in aqua. Septima aeromantia, cum per signa apparentia in aere. Octaua Pyromantia, cum per signa apparentia in igne. Nona aruspiciū, cum per signa apparentia in extis animalium sacrificatorum in aris ipsorum dæmoniorum.

167. **Hæc de quibus mentio est, 26. quæst. 3. cap. 1. sunt grauiſſima peccata, vt patet: tum ex eo, quod per eas dæmon colatur in maximam Dei iniuriam, iuxta illud 4. Reg. cap. 1. Nunquid quia non erat Deus in Israel, mittis vt consuatur Beelzebub deus Accaron? Tum ex eo, quod seuerè, etiam sub pœna mortis prohibeantur Leuit. 20. in fine, & Deut. 18. vers. 10. Neque facile putandum est in eis excusationem per ignorantiam habere locum, saltem inter fideles: cum apud eos ordinariè inculcetur & teneatur, perniciosissimum ac damnable commercium cum dæmone. Porro qui talibus vitis laborant sepe sunt hæretici: vt cum credunt dæmonem posse certo prædicere futura, quæ à libero hominis arbitrio, vel à casu pendunt. Qua de causa nonnunquam sacri Canones de illis tanquam hæreticis loquuntur vt 26. quæst. 5. cap. Episcopi; & quæst. 7. cap. Non obseruetis. Quanquam si nullam habeant errorem intellectus contrarium fidei, non sunt hæretici, neque vt tales possunt in foro exteriori puniri, ex cap. Accusatus, §. Sane, De hæreticis in sexto.**

Non solum vero tales diuinatores peccant, sed etiam omnes qui eos consulunt, vt ex Deut. loco cit. patet; adeo ut ipsi perinde ac illi subiciantur anathemati 26. quæst. 5. cap. 1. Vnum vero hic occurrit obseruandum quod D. Thom. in eadem quæst. 95. art. 4. ad 1. tangit: quamuis nunquam liceat dæmonem inuocare, vt aliquid ab eo petamus, si tamen non vocatus appareat (vt fit in corporibus ab ipso p. fessis) posse nos aliquid ab eo tunc petere, sicut petiit Christus Marci 5. Quod tibi nomen est? duabus tamen conditionibus seruatis: vna est, vt petamus adiurando ipsum in nomine Dei, ne mentiatur & decipiat: altera vt petendi sit aliqua iusta causa: velut vtilitas propria vel proximi.

168. Posterior autem diabolica diuinationis species, qua tacite dæmon inuocatur, quaque factam tacitum cum eo inuitur: contingit quoties quis futura, aut altere occulta inquirat modis inordinariis seu mediis ineptis, ac de se inutilibus ad eorum notitiam acquirendam. Nam talibus modis illicitis dæmon ex peruerſitate suæ voluntatis. solet seingere studio nocendi hominibus eosque implicandi vanitate, qua excitentur ad magis ardua subinde molienda. Vnde fit, vt qui hu. u. modi vanis inquisitionibus operam dat, eo ipso tacite velit doceri à dæmone immisceente se ac studente præsto esse respicientibus vanitates & insanias falsas, vt ex Psalm. 39. ad hoc propositum D. Thomas accomodat, in cit. quæst. 95. art. 2.

Apud quem in seq. art. 3. hæc eadem species rursus diuiditur in duas alias: quarum prior generali nomine dicitur augurium: & est quando cognitionem occultorum seu futurorum obseruantur illa quæ præter hominum intentionem fiunt: siue naturaliter, siue casu, siue alio modo; vt quando obseruantur astræ vel motus animalium vel lineamenta corporis, vel alia id genus, de quibus ex D. Augustin. 26. quæst. 2. cap. 1. Illud. Posterior dicitur Sortilegium; & est quando occulta vel futura inquiruntur ex iis quæ fiunt per humanam intentionem, eoque sine vt illa ipsa cognoscantur: idque siue fiant per sortialia, siue per festucas, siue per puncta alearum, siue per scripta, siue alia aliqua eiusmodi ratione.

169. Ac prior rursus in octo alias distribuitur ex D. Thomæ doctrina in eod. loco. Prima dicitur genethlia: & est cum ex motu aut situ syderum siue ex coniunctionibus, vel oppositionibus vel aspectibus planetarum, & hora natiuitatis queritur cognitio effectuum ex libera voluntate pendentium, & euentuum circa ipsos futurorum. Secunda peculiari nomine dicitur augurium: & est diuinatio ex vocibus quorumcumque animalium, & ex sterntationibus hominum: sed præsertim ex garritu auium. Tertia dicitur auspiciū; & est cum ex motu quorumcumque animalium, præsertim autem ex volatu auium, queritur occultarum rerum cognitio. Quarta dicitur omen: & est diuinatio futurorum, ex vocibus hominum quas ediderunt præter intentionem. Quinta dicitur obseruatio seu interpretatio somniorum, & est diuinatio futurorum ex somniis. Sexto dicitur physionomia: & est diuinatio futurorum ex proportione & lineamentis totius corporis humani, & præcipue faciei. Septima dicitur chiromantia: & est diuinatio futurorum ex lineis & sectionibus, quæ cernuntur in manibus hominis. Octaua appellatur à D. Thoma spatulamantia: & definitur diuinatio ex quibusdam signis in spatulis alicuius animalis apparentibus. De quibus octo speciebus idem est dicendum ac ante de aliis nouem: nimirum diuersas esse in genere naturæ, non item in genere moris: cum illud per quod aliæ ab aliis distinguantur, non adferat eis specialem aliquam cum recta ratione repugnantiam, priuatiorem ve honestatis consentaneæ legibus virtutis religionis.

170. Dicendum est etiam; cum non nisi arte dæmonis fieri possint, peccata esse grauiſſima. Vnde in cap. 2. De fortilegiis: presbyter qui ex astrologio furtum inquirere voluit, etiam sine intentione inuocandi dæmonem, grauiſſime peccasse dicitur; & à ministerio altaris per integrum annum suspenditur. Quanquam vt ex Caiet. & Nauar. annotat Gregor. à Valentia in cit. disputatione 6. quæst. 12. puncto 4. ignorantia in illis excusare potest à mortali, nisi ea sit crassa & supina: seu quæ attentis debite circumstantiis, facile vincipotuerit: aut sit affectata, ex eo proueniens quod quis de industria scire noluerit: An hoc vel illud esset aliquod tale peccatum.

peccatum. Leuitas materiae vero, vt recte addit ibid. memoratus author, nequit similiter excusare: quia vsurpare cognitionem Deo propriam (vt fit in omni superstitiosa diuinatione) est peccatum de se graue, quacumque materia sit circa quam vsurpetur: nisi forte cum ipsa materia leuitate, tantammodo adesset animus vanus nec vere superstitiosus: vt si quis inquisitioni occultorum, ex aliquibus vanis signis operam daret, non quidem serio sed iocose tantum: vt accidere potest (quo exemplo Caietan. vtitur 2.2. quæst. 95. art. 2.) ei qui quæreret smaragdum in cerebro gallinæ probe sciens se non inuenturum: tunc enim peccatum non videtur esse plusquam veniale cuiusdam vanitatis: immo nullum esse si talis iocus ita opportune & decenter influitur, vt ad extraneam virtutem pertineat. A qua tamen re ordinarie abstinendum est propter scandalum & periculum peccandi: quod non deest in eiusmodi materia, cum sæpe daemones per talia decipiat: & vsurpantes ea, malam consuetudinem inde acquirant. Aduerte autem pro praxi nobis propolita: quod etsi difficile sit suadere expressam diuinationem à tacita differre specie, vt bene monet Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. 10. in initio, quia tacita & expressa voluntas non solent distinguere actus morales: in confessione tamen exprimentum esse an fuerit expressa: de qua longe diuersum faciendum est à Confessario iudicium, quam de alia: tum ob maiorem grauitatem illius, tum ob præsumptionem de aliis peccatis quorum antea meminimus, num. 158.

De ratione dignoscendi in particulari diabolicam diuinationem.

SECTIO III.

Facile quidem est deprehendere diabolicam diuinationem esse, quandoquæ: queritur cognitio occultorum expresse inuocando daemones. Id quod, ex Caiet. 2.2. quæst. 95. art. 3. & Nauar. in Enchir. cap. 11. num. 12. fieri potest, tum voce & verbis, tum etiam factis: nempe cum quis sciens daemones docere occultis per aliquod signum, vsurpat illud: sed difficile est quando abest expressa daemones inuocatio. Ad id autem seruire possunt sequentia documenta, quorum tria priora ad augurium, alia ad fortilegium pertinent.

Documenta notanda ad cognoscendum augurium diabolicum.

Primum est. Non prohiberi, sed licitum esse obseruare effectus naturales, in rebus ex quibus diabolicas diuinationes fieri dicuntur: præsertim eos qui iuuant ad medicinam, aut ad agriculturam, aut ad artem nauigandi. Hoc patet ex regula 9. Indicis librorum prohibitorum edici iussu Concilij Trid. & ex doctrina D. Thom. in cit. quæst. 95. art. 5. Itaque non est diabolicum, sed licitum, ex obseruatione astrorum colligere Eclipses futuras, & coniunctiones vel oppositiones planetarum, pluuiam, ventos, sterilitatem, vel abundantiam frugum, immo & naturales inclinationes hominum. Similiter ex somniis licet colligere constitutionem corporis & sanitatem vel morbum. Item ex motu auium licet colligere quæ spectant ad futuras tempestates vel serenitatem aeris, & sic de aliis, quando est ea proportio inter medium ex quo procuratur cognitio, & rem quæ cognoscenda est, vt vnum sufficienter ex alio cognosci possit, siue tanquam effectus ex sua causa: siue tanquam causa ex suo effectu, siue tanquam effectus ex effectu eiusdem cause, quomodo ex vespertino caeli rubore cognoscitur crastina serenitas: iuxta illud Matth. 16. Vespere facti dicitis, serenum erit, rubicundum est enim caelum. Etenim quia causa est eadem quæ hodie fecit caelum rubicundum; & cras faciet serenum, vnum ex alio colligitur.

Secundum documentum est: non esse censendam diabolicam diuinationem, quæ fit de futuris contingentiis, & iis quæ pendunt ex libera hominis voluntate, quando non queritur cognitio certa; sed solum talis coniectura, qualis fieri potest, ex ea re per quam cognitio queritur. Quomodo ex doctrina D. Thom. Caiet. ad cit. art. 5. ait, quandoque excusari posse Astrologos. probabiliter tantum quædam circa euentus humanos conicientes ex constellationibus ex quibus corporeæ impressiones, & affectiones proueniunt: quas ho-

mines frequenter sua sponte sequuntur. Vnde fit vt de his quæ ipsi facturi sunt, aliquid probabiliter conici possit: vt bellum futurum esse: quia constellationes sunt tales, quibus homines redduntur ad iram propensi.

Tertium documentum est: diabolicam diuinationem esse, quoties quis ex inspectione corporum caelestium aut aliorum, ex quibus in præced. se et. distinxerunt augurij species, vult certo, vel etiam probabilius & firmiter, quam par est; præcognoscere, & aut prædicere futura contingentia, aut quæpendent ex libertate arbitrij: etiam si dicat se probabiliter tantum id affirmare: interea affirmans sine hæsitacione. Istud habetur ex citata regula nona Indicis librorum prohibitorum, & ex doctrina D. Thom. in cit. artic. quinto & duobus sequentibus. Ratioque est, quia tunc procuratur cognitio occultorum absque vilo medio ordinario ad illam acquirendam sufficiente. Atque tacita daemones inuocatio toties fit vt Rasuit Nauar. in Enchir. c. 11. nu. 22. ex D. Thom. doctrina de qua Suarez in opere de religione tom. 11. tract. 3. lib. 2. cap. 9. quoties aliquis enititur efficere aliquid per causas, quæ nec virtute sua naturali, nec ex diuina aut Ecclesiastica dispositione, possunt illud efficere: aut tales tanquam necessarias adiungit aliis; quæ sunt ex se sufficientes ad illum producendum.

Vnde est quod Mathematici & ij omnes qui eos confidunt damnantur: tum iure Canonico 26. quæst. 2. cap. 11. 8. & cap. Sed & illud: tum iure civili Cod. de Episcopali audentia, lege Mathematicos, & Cod. de Maleficiis & Mathematicis, lege Artem, & lege Nemo, vbi mathematicorum nomine significantur ij qui ex astris & hora natiuitatis prædicere audent ea quæ facturi sunt homines. De quibus D. Aug. lib. 2. de Genesi ad literam in fine penult. cap. ait: Quo certius prædicunt futura, eo magis cauendos esse: quia illud signum est euidentius ipsos pactum habere cum daemone. Inde est etiam quod Deut. 18. vers. 10. inter eos quos Deus abominatur, ponatur obseruans somnia. Ac quod 26. quæst. 7. cap. Non obseruetis, damnetur quædam interpretatio somniorum, quæ falso tribuitur Danieli. Itemque quod in vniuersum damnantur omnia auguria 26. quæst. 2. cap. Sed & illud, & q. 5. cap. Si quis Episcopus, cap. Aliquantum, cap. Si Clericus, & cap. Auguriis: Illud autem quod Ioseph Gen. 44. dixit fratribus suis, An ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia? D. August. per locum dictum esse interpretatus est, vt refertur 22. quæst. 2. cap. Quod autem. Pro quo facit quod de bonis Israelitis (qualis fuit Ioseph.) Numerorum 23. dicitur. Non est augurium in Iacob, nec diuinatione in Israel.]

Cæterum astrologia quidem de qua locuti sumus, sicut quævis alia species auguria tanquam diabolica reici absolute debet (sicut Christianos fecisse notat Gratianus 26. qu. 2. cap. 1. & faciendum esse ostendunt tum antedicta, tum alia multa quæ persequitur Pererius in lib. 3. aduersus superstitiosas artes) diuinitio tamen non per somnium, etiam ea quæ contingunt ex libertate humani arbitrij, non debet pari seueritate reici: quoniam ex D. Thom. 2.2. quæst. 95. art. 6. quadruplex est causa somniorum, ex quibus prædici possunt futura.

Prima est naturalis, eaque vel exterior, vt aer ambiens, aut aliqua caelestis impressio, vel interior, quæ est corporis affectio ex aliquo humore in ipso prævalente: vt si flaua bilis vel alius humor redundet aut aliquid corruptum, immoderate in ipso iactetur. Secunda causa est moralis, nempe cogitationes præcedentes, & animi concitati, vehementes perturbationes: amor inquam, vel spes, vel metus vel odium. Tertia est diabolica: solet enim diabolus inspirare ac suggerere dormientibus somnia: quæ causa est cur obseruatio somniorum similiter exosa Deo esse proponatur Deut. 18. ac magorum augurium, & incantatorum maleficia, Nemp, vt D. Gr. g. lib. 4. dialog. cap. 48. interpretatur, quia daemones plerumque se somniis immittunt, implens noxia superstitiose hominum animos: eosque non tantum vane deludunt, sed etiam perniciose decipiunt. Quarta causa est diuina: solet enim Deum immittere somnia, per quæ doceat homines de occultis & futuris contingentiis, manifestum est ex verbis illis num. 12. vers. 6. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium

172.

173.

loquar

loquar ad illum, &c. itemque ex somniis quæ in veteri Testamento referuntur, Abraham, Abimelech, Jacob, Laban, Ioseph, Pharaonis, Salomonis, Nabuchodonosor, Danielis, Mardochæi, Iudæ Machabæi: & in nouo beati Ioseph, trium magorum: Adde & D. Pauli ex Actis Apostolorum cap. 16. Videri potest Pererius in lib. 2. aduersus fallaces & superstitiosas artes: de hac re plenius differens à cap. 3.

Iam cum hæc ita sunt; constat quidem ex somniis quæ causam habent naturalem vel moralem, non esse faciendum de occultis iudicium; sicut neque ex aliis rebus naturalibus: nisi iuxta 1. & 2. documentum ante traditum. Constat etiam ab iis quæ diabolicam causam habent, esse omnino cauendum. Sed negari non potest attendendum esse ad ea, quæ à Deo immittuntur ad nostram instructionem. Quæ talia esse, dignosci potest; partim ex eo, ad quod homo per somnium impellitur: vt si ad deferendum seculum, ad timorem inferni, ad dolorem de peccatis incitetur. Partim ex affectu quem post se relinquunt: nempe si remaneat mentis illustratio, animi affectio suavis, humilis, deuota, sanctæ conso-latio, & promptitudo ad Dei obsequium: partim ex eo, quod ordinatur ad aliquod opus pium & contentaneum doctrinæ fidei, honestatque morum: vt ad aliquam tribulationem superuenientem ferendam patienter pro Christo. Non autem si accedant somnia significantia res futuras aut occultas, quarum cognitio non ad utilitatem somniantis vel aliorum publicam aut priuatam: sed ad inanem curiosæ scientiæ ostentationem ferat; vel etiam ad faciendum aliquid mali: vt quando somnia sunt tetra & obscena ac plena crudelitatis & impietatis. Nec enim credendum est Deum esse autorem talium, iusto fine carentium; cum non nisi magna de causa, ipse extraordinario modo homines doceat & illuminet. Partim denique id ipsum quod diximus, cognosci potest ex interiori quadam animorum illuminatione atque commotione (intimum saporem D. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 48. vocat post D. Augustin. lib. 6. confess. cap. 13.) qua Deus sic mentem illustrat, sic voluntatem afficit suauis, honesta & efficaci inclinatione affectus, vt hominẽ certum faciat de fide & autoritate sui somnij, illud à Deo ipso esse: sicque perspicue facit cognoscere, vt sine vlla dubitatione id credere velit, ac etiam debeat. Nempe vt naturale nostræ mentis lumen facit nos euidenter cernere veritatem primorum principiorum, eamque statim sine vlla argumentatione amplecti; sic in somniis à Deo datis lumen diuinum animis nostris affulgens, facit vt illa vera ac diuina esse intelligamus, certoque credamus. Vnde ob diaboli nequitiam & astutiam, sine tali illustratione, somniis tanquam diuinis fides non videtur habenda præsertim cum Ecclesiastici 34. prohibetur dare somniis cor nostrum, nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio.

De hoc diuinationis genere, latius agens Suarez in opere de religione, tract. 3. lib. 2. cap. 13. sub finem, duo notat quæ maxime faciunt ad nostrum institutum. Prius est: quando quis sine prudẽt discretionẽ & iudicio facile credit somniis, à graui peccato nõ excusari ex eo, quod credat illa esse à Deo. Ratio est, qui exponit se euidenti periculo Diabolicæ deceptionis: & quantum in se est, vult talibus credere, etiam si demoniaca essent: cum discernere nolit an talia sint necne: sicque subiciat se disciplinæ dæmonis, illumque tacite allicit ad procurandum illud quod ipse putat somnio præsignatum. Grauior culpa vero erit in eo, qui alias expertus est, se in talibus deceptum esse.

Posterior est, quod etiam ex Caiet. in verbo Somniorum obseruatio habet Nauarr. in Enchir. cap. 11. num. 33. posse tale peccatum excusari à grauitate mortali, quando quis non omnino credit rem in somnio ostensam, esse veram, seu futuram; & nihilominus ad vitandum aliquod malum, rationalis somnij aliquid operatur, quod alias malum non est, nec contra Dei, aut Ecclesiæ præceptum. Nam in eo non apparet grauis malitia: cum talis non tam credat quid eiusmodi esse à Deo, vel esse veram, quam esse posse; in quo minus est erroris, etiam si multum sit vanitatis aut leuitatis, vel simplicitatis, aut superflue timiditatis. Verumtamen si quis ita sit somniorum obseruator, vt ordinariẽ per illorum indicationes gubernetur in rebus agendis, non potest excusari à graui illa culpa superstitutionis, quæ auguriis æquipara-

tur Leuitici 19. cum dicitur: Non augurabimini nec obsecrabitis somnia.]

Alia documenta notanda ad dignoscendum sortilegium Diabolicum.

Quartum documentum est, ex D. Thom. in 2. 2. quæst. 95. art. 8. fortes aliquando adhiberi ad diuinandum occulta, vel futura, indeque vocari diuinatorias: quarum exempla sunt in sacra Scriptura Iosue 7. cum repertus est Achan missis fortibus: & 1. Reg. 14. Saul iubet miti fortes inter se & filium suum Ionatham; & Ionæ 1. deprehenditur Ionas forte. Aliquando vero adhiberi ad deliberandum quid agendum sit, expectando iudicium à Deo ex euentu sortium; vnde dicitur sententia consultoria: quarum etiam exempla sunt in sacra Scriptura Leuitici 16. cum ex duobus hircis vnus forte eligitur offerendus Domino: & 1. Regum 10. cum Saul forte eligitur in Regem: & Actorum 1. Matthias forte eligitur in Apostolum loco Iudæ proditoris. Aliquando denique adhiberi ad aliquid diuidendum, vnde vocantur diuinatoria: de quibus exempla sunt in Leuitico, Deuteronomio & libro Iosue, cum hæreditas filii Israhel forte diuiditur.

Quintum documentum est, vt fortibus ex suo genere quidem indifferens esse (de quo in singulari, an bonum sit, iudicatur ex admixta ei religione, prudentia & iustitia; an vero sit malum ex contraria irreligiositate, vel imprudentia, vel iniustitia, vt docet Caiet. in summula verbo Sors.) attamen ob periculum superstitutionis diabolicæ prohibitas esse absolute in Ecclesia, tam diuinatorias, quam consultorias fortis. Illas quidem in cap. De sortilegiis, & 26. quæst. 5. cap. Aliquantum, cap. Peruenit, cap. Si quis Clericus, cap. Contra, & c. Episcopi: in quibus etiam præcipitur vt sortilegiis vtentes excommunicentur.

Has vero, prohibitas esse in cap. Sortes eadem quæst. 5. idque sub anathemate. Cuius tam leuiter prohibitionis causa est; quod merito tam hæ quam illæ, diabolicæ esse iudicentur: cum Deus nolit nos curiosè inquirere ea quæ superant humani ingenij vires, iuxta illud Ecclesiastici tertio, *Altiora te quæseris, & fortiora te, ne scrutatus fueris: impiumque sit, vt talia expectare ab alio, quam à Deo, cuius sunt propria; ita & velle ad ea præstanda ipsum per fortes compellere, adeoque ipsum tentare: quod prohibetur Deut. 6. & Matth. 4. per illud: Non tentabis Dominum Deum tuum.] Accedit quod talibus fortibus ordinariæ annexæ sint superstitutiones, quas cum sortilegi occultare vellent, vocantur sortes Sanctorum Apostolorum 26. quæst. 1. cap. 1.*

Illæ autem quæ de talibus fortibus in sacra Scriptura leguntur, nihil ad nos spectare notat ex D. Hieron. & Beda, Gratianus 26. q. 2. cap. 1. 2. & 4. quia in veteri lege cæremonia instituta fuit à Deo, quam seruare volentes vti fortibus. In noua autem lege cessant cæremonia veteris: & ideo non licet in illa, sicut in hac licuit, vti fortibus. Vnde vt inquit Beda ad cap. 1. Actorum Apostolorum: quamuis Apostoli ante acceptum Spiritum sanctum sorte elegerint S. Matthiam legali cæremonia; tamen post acceptum non sunt amplius vti fortibus; sed oratione elegerunt septem Diaconos Act. 6. & aliquot presbyteros Act. 14. Et certe cum Christus omnia promittat orantibus, Matth. 7. & Ioan. 14. ac 16. absurdum est ad fortes confugere, quæ nullam habent illius promissionem.

Sextum documentum est: fortes diuinatorias nullis circumstantiis iustificari; vt pote inmixtas dæmonum societati. Hoc Caiet. expressit in verbo Sors: Consultorias vero iustificari; ex eodem autore & alio summulari post D. Thom. 2. 2. quæst. 95. art. 8. si debitus modus illis adhibeatur: qui est vt debeat ad Deum præmissis precibus, cum debita erga ipsum reuerentia, in illis tantummodo ambiguitatibus, in quibus humana ratio quid eligere debeat, penitus ignorat; accipiuntur tales fortes: in quibus nihil indecorum admisceatur, nihil superstitiosum & characteribus signatum. Vnde prima conditio in illis retinenda, est articulus necessitatis: ne, vt inquit Caiet. tenetur Deus, vbi potest humana opera, puideri. Secunda, vt euenus expectetur à Deo non à casu, vel fortuna, vel ab astris. Quamuis non sit peccatum mortale expectare à casu vel fortuna (cum ex D. Thoma ibidem in eo cernitur tantum-

tantum modo vanitas) sicut mortale est expectare à fato vel ab astris, vt pote superstitiosum, repugnans veræ religioni. Tertia conditio est reuerentia; ne scilicet irreuerenter consulatur Deus, vel cum aliquo abusu rerum sacrarum; vt reliquiarum, vel sacræ Scripturæ: assumendo eas ad decisionem negotiorum temporalium: qui abusus reprehenditur 26. quæst. 2. cap. 11. qui. Vt autem sit peccatum mortale; irreuerentia notabilis esse debet: alioqui ex leuitate materiæ censetur veniale. Quarta est, debita materia: ne scilicet pro electionibus spiritualibus sortes assumantur. Cuiuscumque enim generis sortes reici profus debent in Ecclesiasticis electionibus, ex cap. finali, De fortilegiis.

Septimum documentum esse potest quod habet Caiet de sorte diuiforia (qua determinatur quid ab hoc vel illo habendum sit boni; aut patiendum mali in temporalibus) eam illicitam esse dupliciter. Primo, si imprudenter fiat: quia omnis actus humanus prudenti circumspectione & ratione formari debet. Secundo, si cum periculo communis boni, aut læsione proximi fiat. Illi enim inter quos mittuntur sortes, æquum ius habere debent, alioqui erit iniustitia, præsertim quando agitur de bono publico: vt si inter dignos & indignos mittuntur sortes pro officiis publicis obtinendis; quia fors cadere potest super indignum. Esse autem mortale illicitum, iudicatur ex eo, quod contra iustitiam, proximo vel bono communi præiudicium adferat notabile. Potest etiam iudicari ex eo, quod fit contra religionem, & in duat rationem consultoria; si mittatur ad acquirendam Dei voluntatem, modo extraordinario, non seruatis quatuor conditionibus ante propositis. Secus autem quando principalis intentio eam mittentis, est vt auferantur lites, querelæ, & inuidiæ, iuxta illud Prou. 18. Contradictiones comprimunt fors & interpotentes quoque diiudicant. Tunc enim si adsint conditiones contrariæ à Caiet. traditis licita est tam in rebus ciuilibus, ex lege Si duobus, Cod. Communia De legatis; quam in Ecclesiasticis: vt patet ex iis quæ D. Thomas in corpore citati art. 8. sub finem habet. Qui & addit in solutione tertij argumenti: perinde ac sortes, damnandum esse iudicium ferri candidatis ac feruentis aquæ (adde & duelli) quibus perinde ac illis tentatur Deus: vnde prohibentur etiam ab Ecclesia, 2. quæst. 4. cap. Consultuisti, & cap. Monomachiam.

id in quo separatur ab idem: quæ non sunt comp. rata ad nocendum aliis; sed ad captandum inanem opinionem hominum.

Additur vero, vt iure dæmonis, vt intelligamus maleficium non nocere per se, sed opera dæmonis; cum quo maleficus habet pactum tacitum vel expressum. Signum autem quo maleficus ipse vtitur, vt dæmon noceat aliis, dicitur quoque maleficium: & ij quibus nocet vocatur maleficiari; vnde extat in decretalib. titulus, De frigidis & maleficiatis.

Duplex autem est maleficium: quorum vnum dicitur amatorium, cuius exemplum habet D. Hieron. in vita S. Hieronionis, & est, quo homines excitantur ad amorem & maxime ad impudicum; quod fit per filtra. Et quamuis dæmon ex se non possit mouere aut cogere voluntatem ad amandum: excitare tamen potest tribus modis. Primo quidem, mouendo imaginatiuam, representando que illi varia phantasmata inducentia ad amorem. Secundo, adhibendo multas causas naturales que faciunt res apparere pulchriores quam sunt, & regunt turpitudinem perstringendo oculos, illudendoque sensibus. Tertio, mouendo sensitiuum appetitum concupiscibilem, in quem magnam habet vim, propter originale peccatum. Nec tamen propterea excusantur à peccato qui sicut piter amant cum facile possint diabolo resistere, atque à tali maleficio esse liberi, si per deuotas preces & pia opera ad Deum confugerent. Alterum vero maleficium dicitur veneficum: & est quo opera diaboli, nocet quis alteri in sua, vel suorum persona; inferendo nimirum mortem vel morbos, vel dolorem aliquem. Aut etiam in suis bonis ac rebus externis, id est, in iumentis, pecoribus, vineis, legeibus, &c. Quod fieri potest vel à malefico, adhibendo causas naturales vt venena; vel à diabolo, sic vt maleficus adhibeat solum signa superstitiosa quibus videtur facere, quod non ipse, sed diabolus facit.

Cum autem dæmon omni tempore velit & tenet hominibus nocere, nec id omittat cum ei permittitur à Deo: libentius peruersam illam voluntatem exequitur per alios homines, quam per seipsum tribus de causis. Prima est, vt pluribus & frequentius noceat; multa enim dæmon potest per homines, quæ non potest per se facere. Nam per magos restitit Moyse Exod. 7. & 8. & Apostolis Actorum 8. & 13. & quotidie per homines excitat multas hæreses, aliaque facit quæ per se ipsum facere non posset. Sic enim per maleficos sæpe abutitur rebus sacris illi que infert iniuriam, quod non posset per seipsum facere: sicut & per malos homines, Christo multas iniurias atque adeo mortem intulit, quod per seipsum facere non potuit. Secunda causa est, quod plures & facilius decipiat, quando agit per alios homines: propterea quod omnes diabolus ipsum malum esse sciunt, abhorrentque naturaliter ab illius consortio. Tertia est, quod ea ratione maiorem Deo iniuriam inferat dum abutitur hominibus quos condidit ad imaginem suam; & præsertim dum illis, qui ei per baptismum consecrati sunt.

Quale peccatum sit maleficium.

SECTIO II.

Gravissimum peccatum est maleficium cum includat pactum tacitum vel expressum cum diabolo: & sapius habeat coniunctam apostasiam, vel hæresim, & iniuriam, ac etiam sacrilegium. Apostasiam quidem cum maleficus ex animo renunciauerit fidei: hæresim vero, cum adorerit dæmonem putans ei conuenire aliquam Dei proprietatem: aut Sanctos, vel res sacras nullius momenti esse existimauerit, aut illis virtutem inesse ad effectus malos, quibus ipse dat operam. Iniuriam autem cum maleficus damnum proximo intulerit in persona siue propria, siue etiam aliena coniuncta, vt in vxore, filiis, &c. vel in ipsius rebus seu bonis externis: quo casu tenetur ad restitutionem damni illati: siue per se, siue per causas naturales, siue virtute dæmonis illud intulerit: sicque homicidium sit efficitur irregularis, & omnes pœnas homicidæ incurrit. Vnde Confessarius debet diligens esse in inquirendis maleficijs circumstantiis. Sacrilegium denique, cum maleficus ipse ad maleficium abusus fuerit rebus sacris; vt Eucharistia, aqua benedicta, & aliis quibus nulli magorum quam malefici frequentius abutuntur.

Quos

CAPVT XVII.

De maleficio.

SVMARIA.

- 175 Definitio maleficij.
- 176 Eiusdem d. usio.
- 177 Peccatum est grauissimum.
- 178 Tres cause, ob quas diabolus inducit maleficos ad vtendam rebus sacris ad maleficium.
- 179 Quomodo malefici possint, vel non possint nocere viris bonis.
- 180 Remedia aduersus maleficia sunt triplicia, & de naturalibus quid tenendum sit.
- 181 Quid de diabolicis.
- 182 Nullo modo licet in vno maleficio in remedium alterius.
- 183 Remedia diuina ceteris omisso vsurpanda.
- 184 Causa propter quam non omnes maleficiati per talia curantur.

HACTENVS persecuti sumus quæ pertinent ad duas primas species magiæ generaliter dictæ; tertia quæ sequitur vocatur maleficium aut fascinum. De quo docendum est primo, quid & quod duplex sit. Secundo, quale peccatum sit. Tertio, quæ sint remedia aduersus maleficia.

Quid & quod duplex sit maleficium.

SECTIO I.

175. **D**efinitio potest maleficium, superstitio qua quis alteri nocet virtute dæmonis. In qua definitione, *superstitio*; ostendit illud in quo maleficium conuenit cum aliis speciebus magiæ: sicut & quod sequitur, *qua alteri nocet*; ostendit

178.

Quos diabolus videtur ad id inducere tribus de causis. Prima est, ut illos faciat non tantum magos, sed etiam sacrilegos. Secunda ut quo grauius peccant, eo plura Deus ipsi permittat in illos, & in alios homines, qui occasione illorum peccat. Fit enim ut quibus huiusmodi nefanda scelera, ille pluribus nocent, quibus alioqui nocere non posset: praesertim iis qui maleficos ipsos recipiunt, vel commendant, vel fouent, vel non admovent, vel non puniunt, cum id facere possint & teneantur. Tertia causa est, ut plures eo modo decipiant, quia illis qui aliquid rebus ipsis facris tribuunt, persuadet tales effectus non fieri diabolica superstitione, sed potius diuina virtute, cum fiant per res sacras. Illis vero qui parum tribuunt rebus sacris, persuadet ut eos omnino contemnant.

179.

Si quaeras an malefici nocere possint viris bonis. Respondetur, quod quando illi utuntur causis naturalibus ad nocendum, ut venenis, possint sine dubio quibusvis hominibus nocere. Est enim miraculum si causa naturalis, effectum suum non sortiretur, nullo alio interueniente impedimento, quam quod a Deo suspenderetur. Quando vero ipsi met non agunt sed Diabolus, tunc bonis raro noceant; nec id faciant nisi Deo permittente propter maius bonum eorum qui patiuntur.

Solent quoque malefici (nocturni praesertim, quia ratione striges & lamiae vocantur) nocere infantibus, etiam iis qui iam baptizati sunt: ut notat D. Augustinus in lib. 21. De ciuit. Dei cap. 14. quamuis non tam nocent infantibus (qui si intereant statim adipsam vitam aeternam, ut ibidem addit D. Augustinus) quam parentibus ipsorum, ad quorum puniendam peccata, vel probandam fidem, Deus id permittit: & interdum quia infantes ipsi a nutricibus veneficis diabolo offeruntur.

Quae sunt remedia aduersus maleficia.

SECTIO III.

180.

Triplex generis remedia aduersus maleficia adhiberi solent: quaedam naturalia, ut quae petuntur ex herbis & pharmacis medicorum: quaedam diabolica, ut quae petuntur a maleficis, vel potius a diabolo; & quaedam supernaturalia ac diuina quae petuntur a Deo, de quibus ordine dicendum est. De primi generis igitur remediis recte statuere videtur Angelus in verbo Superstitio, quaest. 6. lapides, herbas, & medicinas naturales nihil efficaciter posse efficere directe, & proxime contra daemone: quia res corporum non habent vim agendi in spiritum: posse tamen consequenter & indirecte efficere aliquid: impediendo nimirum, ut auferendo dispositionem, qua in maleficio daemon utitur ad perficiendum maleficium, ut a iucius humoris intemperie, ad ingenerandum languorem corporis.

181.

De cuiusmodi remediis duo occurrunt mouenda. Prius est, illorum usum approbati, 26. quaest. 7. cap. finali, dummodo nullam incantationem aut superstitionem habeant annexam. Id quod cogit nosci poterit iis modis qui antea in cap. 15. a num. 157. traditi sunt cognoscendi pactum tacitum cum daemone. Posterius est, si maleficium consistat in operatione daemone, talia remedia posse quidem remittere illud aliqua tenus, non tamen tollere omnino: quia si Deus permittat, facile est daemone illorum efficacitatem impedire, siue ea corumpendo, siue eis resistendo a habitibus contrariis. Si maleficium consistit in effectu permanente ad instar vulneris inflicti, aduersus illud remedia naturalia possunt perinde valere, ac si ipsum pederet a causa naturali. Vnde ex ea parte proprium est medicorum de illis remediis statuere.

De remediis secundi generis, hoc est, diabolicis: Notandum est primo: sicut non est licitum vii arte magica siue per se, siue per alium, ad curationem morbi orti a causis naturalibus (siquidem ut probat Thom. Sanchez in lib. 7. de Matrimonio disput. 95. num. 1. intrinsece malum est auxilium diabolo petere per maleficia) ita nec licitum est vii ad curatum in morbi per maleficium causati. Nam ratio deformitatis eadem est in vtraque curatione: cum omnia paria sint in vtraque, excepta diuersitate causae, a qua oritur morbus curandus. Quae diuersitas non est circumstantia moralis, ex qua deformitas ipsa curationis pendeat, ut satis manifestum est.

Notandum est secundo, licitum esse cuius, destruere si-

gnum superstitiosum positum a malefico, vbi cumque illud situr esse: tum quia bonum est, ac cuique licitum, in contemptum diaboli opera ipsius dissoluere, & ne noceat impedire, ut patet a simili: quia id perinde est, ac si quis pactus esset cum sicario ut apposito ad fores Petri certo signo, eas effringat ac domum ingressus eundem Petrum male mulctet: quod quis sciret, non modo posset licite, sed etiam deberet ex charitate signum eiusmodi tollere. Tum quia, cur talis destructio sit illicita, non potest alia ratio reddi; quam vel quod sit quaedam inuocatio demonis, vel pactum quoddam cum eo. At neutrum est, non quidem de se, cum rationem habeat auersionis ab operatione diaboli; neque ex intentione destruentis, ut supponimus. Nam qui id faceret animo superstitioso non ex ueretur: ut si quid usurparet per quod putet diaboli fauorem elici: aut ex destructione signi non expectet puram nocentem cessationem; sed etiam posituam actionem daemone, siue illius qui nocet, siue alterius potentioris, a quo impediatur nocere: aut demum utatur medio de quo dubitatur an tacitam demonis inuocationem contineat. Pro hac doctrina auctores commemorat Sanchez in sequenti disput. 96. num. 3. & rationes quibus impugnari potest ibidem num. 6. soluit. Idem facit Leon. Lessius De iust. & iur. lib. 2. cap. 4. dub. 6. quibus accedit Suarez in tom. 1. De relig. tract. 3. lib. 2. cap. 17. a num. 9. usque ad finem.

Notandum est tertio, quod ibidem Lessius num. 45. & Suarez num. 16. atque alii citatis Sanchez in opere morali, lib. 2. cap. 41. in fine, docent non solum esse licitum tollere signa magica: sed etiam ponere alia, quibus positum vel pactum diabolicum destruitur, vel signa illius, vim suam amittunt, vel diabolus nocere desinit. Ratio est, quod id non sit inire nouum pactum, sed destruere aut impedi prius inire, ut diabolus desinat nocere. Ad quod uti re de se bona vel indifferenter; cuiusmodi supponimus esse illa alia signa, ex bono fine, qualis est curatio languidi, bonum est, nisi id ipsum vitietur alia circumstantia malae qualis esset si adhiberentur per modum declarationis amicitiae, aut submissionis vel deprecationis: cum non liceat vllam societatem inire cum daemone, iuxta illud 2. Corinth. 6. Quae conuentio Christi ad Belial? Nec se submittere ei, eumve deprecari ob obtinendum ab eo auxilium: quod esset nefarie eum praeferre Deo: ut indicatur per illud quarti Regum cap. 1. Nunquid non est Deus in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub? &c.] Eum, inquam, qui hostis noster est, a quo bonum corporis expectari non potest, nisi in animae perniciem. Si obicias in memorato vltimo, effectum expectari a daemone. Respondetur, non expectari positum; quod esset iniuriosum Deo iuxta iud. Psalm. 123. Adiutor noster in nomine Domini, qui fecit caelum & terram: sed solum cessationem a malo; qui licite potest etiam a daemone peti, non quidem per modum deprecationis, sed per modum oblationis & contemptus, imperando ei in nomine Dei, ut cruenta bestia ac miserabilis malefacere cesset. Procedit autem haec doctrina ut Sanchez loco cit. nu. 21. notat etiam si maleficium sublatum, in maleficium aut aliquod aliud redundare deberet, iuxta pactum ab eodem malefico inire cum daemone: quoniam auferendo tale signum non cooperatur ad alium damnum, sed solum se tunc ablato sibi nocente, nec iniuriam facit postponendo alienum damnum suo proprio, quia non causat illud eo ipso.

Notandum est quarto, licitum esse petere a maleficis ut signum superstitiosum in quo maleficium consistit, indicet si sciat, & auferat dummodo possit tollere absque nouo maleficio: ac petens sit ea mente & voluntate, ut desideret suam petitionem impleri licito modo, nihilque velit habere cum diabolo commune, nec vlla ratione vii eius operae; sed tantum illa humana actione auferendi, quam quilibet alius exequi posset sine peccato. Quae doctrina est Caiet. in verbo Maleficium in fine: quam in tom. 2. opus. tract. 12. docet non habere locum, si petens probabiliter paret, quod talem destructionem Magus exequatur per suam artem magicam potius, quam alio modo licito: quoniam ageret contra sua conscientiam: quod non licet, etiam si sit ratum dubia: ex antedictis suo loco in lib. 13. de eadem conscientia. Probatur vero illa ipsa doctrina, quia petere a malefico ut licito modo signum memoratum tollat, nihil aliud est quam petere ut cesset iniuste nocere proximo; quod de se bonum est, ad illud que te-

netur

182.

netur ex iustitia: & potest (ut supponimus) præstare sine peccato si velit. Quod cum ita sit, sane idiplum potest peti ab eo. Alias vero ne absolute quidem licitum esse petere, patet quia quod nequit bene fieri, non potest bene peti ut fiat. Vbi adverte magum quia communiter nouit solum media superstitiosa: interrogandum esse quodnam cognoscat à se vsurpandum: siq; recuset dicere vehementem contra eum de superstitio suspitionem esse: sin illud explicet, videndum esse an sit superstitiosum: ad quod seruiunt documenta tradita cap. 15. à num. 157. & cap. 16. à num. 171.

Notandum est quinto, cum Caiet. in cod. loco & Syluest. in verbo Maleficium, quæst. 8. & Nauar. in Enchirid. cap. 11. num. 29. & Alphonsò à Castro lib. 1. De iusta hæret. punit. cap. 15. Couar. ad cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. par. i. §. 1. num. 10. aliiq; communiter contra Angelum in verbo Superstitio, num. 13. Non licere maleficium etiam paratum, inducere vt per vnum maleficium auferat aliud: quia non licet consentire seu cooperari peccato alterius, ad Rom. cap. 1. in fin. Id autem est inducere alterum ad peccatum: quale maleficium esse, constat ex supradictis, & ex cap. Non liceat, 26. quæst. 5. & ex cap. Non obleruetis, in seq. quæst. 7. Neq; in eo, sicut in vsura & iuramento infidelium, locum habet distinctio: quod aliud sit inducere alterum ad peccandum, & aliud vti malitia alterius peccati ad peccandum. Sciendum est enim actiones malas in duplici differentia esse: quædam enim sunt intrinsece naturæ; sua mala, ita vt nunquam possint bene fieri: vt mentiri, fornicari, cõmittere aliquid contra Deum; atque tales nunquam licet petere ab alio. Quædam vero sunt natura sua bonæ, & quæ bene fieri possunt, sed malè sunt ratione alius circumstantiæ malæ: potestque quis tales, quæ in se bonæ sunt aliquando ab alio licite petere: vt quando habet ius eas petendi. Sic ergo licet petere mutuum ab vsurario, quantumuis daturus sit eum vsura: & iuramentum ab infideli, qui iuraturus est per falsos deos: quia tam dare mutuum, quam iurare, est actio de se bona. Non licet autem tollere vnum maleficium per aliud: quia maleficium est actio natura sua mala, quæ nunquam potest bene & sine graui peccato fieri, cum sit vsus diabolicæ artis magicæ; adeoq; tacitam saltem, includit in se dæmonis inuocationem, per quam scelus maximum contra veram religionem committitur.

Notandum est sexto, non esse licitum aduersus maleficium petere remedium ab eo malefico qui illud non nouit. Nam ad tale genus hominum in nostris difficultatibus recurrere prohibetur Leuit. 20. vers. 6. & Deut. 18. vers. 10. & in iure Canonico 26. quæst. 2. cap. Qui sine Salvatore. Deinde illa petitione id peteretur, quod nequit fieri sine peccato. Nam maleficium ille nesciens vbi positum sit signum: non potest illud auferre nisi inuocet dæmonem, vel adhibeat aliud maleficium, quæ sunt prorsus illicita. Notat vero Sanchez in opere Moral. lib. 2. cap. 41. num. 20. si maleficium vbi positum sit signum iam sciat: etiamsi per maleficium id à dæmone didicerit, licitum esse tali scientia vt ad illud tollendum. Et ratio esse potest; quod instrumenti vsus, non sit eo solo nomine illicitus, quod illud fabricatum sit & datum à persona nequam, ac perditâ.

Remedia diuina aduersus maleficia.

SECTIO IV.

DE remedijs tertij generis docendum est quænam ea sint, ad quæ relicta alijs vanis recurrere debeamus. Præcipua autem ex veteri Ecclesiæ Catholicæ recepto vsu collecta à bonæ memoriæ Magistro meo P. Ioan. Maldonato, cum de dæmonibus scholas haberet Parisiis: sunt hæc.

Primum legitur vsus Sacramentorum à Christo Domino institutorum. Nam vt diabolus per Sacramentorum abusum, liberam habet potestatem nocendi hominibus: ita per eorumdem legitimum vsum habet impeditam. Valent ergo aduersus maleficia baptismus & confirmatio, in eo (quando quidem iterabilia non sunt) qui illis nondum est initiatus. Item sincera peccatorum confessio, præsertim generalis totius vitæ: vt Beda ostendit lib. 3. in Lucam cap. 32. exponens verba illa: Quod tibi nomen est, & ille respondit Legio.] Itemq; sacrosancta Eucharistia ex D. Cypriano in serm. 5. de lapsis, & D. Angust. lib. 22. de ciuit. Dei cap. 8. vbi docet Missæ

sacrificium multum prodesse aduersus dæmonis vexationes. Atque quo frequentior fuerit vsus Eucharistia debitus; eo erit præsentius remedium aduersus maleficia: vt ostenditur exemplis illis quæ referuntur à Cassiano collat. 7. cap. 30. & à Palladio in sua historia cap. 19. vbi habet D. Macario Agyptio reuelatum esse à Deo foeminam quandam ad se adductam, ideo apparuisse alijs omnibus equam, quod quinque hebdomadis abstinuisset ab Eucharistia.

Secundum remedium est, donum quoddam aliquibus à Deo concessum ad expellendum dæmones; quale fuit in memorato D. Macario ex Palladio ibidem: & in D. Anton. ex D. Athan. in ipsius vita. Vt enim ad alias res efficiendas, sic ad expellendum dæmones esse aliquod proprium donum, quod non tantum in bonis, sed etiam in malis, dummodo habent veram fidem, inueniri possit, patet per illud, quod reprobi in cap. 7. D. Matthæi referuntur dicturi in die iudicij. Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, &c.

Tertium remedium, est ordo exorcistarum, qui vnus est ex quatuor minoribus: & quem aduersus maleficia conferre patet ex eo, quod S. Firmilianus in epistola ad S. Cyprianum, quæ est 75. inter huius epistolâs, refert magam insignem ab exorcista quodam fuisse exorcismis curatam. Ratio autem seu forma exorcizandi habetur in Sacerdotali Romano: & apud Sprengerum in malleo maleficarum par. 2. quæst. 2. cap. 6.

Quartum remedium est inuocatio nominis Christi, quod initio nascens Ecclesiæ fuit frequentissimum auctore D. Iustino in Typhone: vbi hoc argumento, Iudæis probat Christum esse Deum: sicut & in apologia 1. probat gentibus, ipsum non esse irridendum vt hominem, sed colendum vt Deum.

Quintum remedium est, pia oratio ex cap. 6. & 8. Tobia, & ex cap. Non liceat, 26. quæst. 5. & ex cap. Non obleruetis, in seq. quæst. 7. vbi admonemur aduersus maleficia vt recitatione Symboli & orationis Dominicæ. Nec immerito, cû melior orandi forma esse nõ possit quam hæc à Christo scripta: & illud cõtineat totam nostram fidem, quæ scutum est in quo possumus omnia tela nequissimi ignea extingueret, ex D. Paulo in cap. 6. epist. ad Eph. vers. 16.

Sextum remedium est ieiunium, iuxta illud Matth. 17. & Marc. 9. Hoc genus dæmoniorum non eicitur nisi in oratione & ieiunio. Quæ verba sic accipienda sunt, vt sensus sit, ieiunium quidem & orationem valere ad omnia dæmoniorum genera eicienda: sed illud genus id est, lunaticum, non expelli nisi in oratione & ieiunio, eo quod forte tale genus, sit eorum dæmoniorum quæ ad ingluuiem incitant (qualia daria aliqua patet ex Palladio in vita Macarij cap. 19. & 20.) & consentaneum sit, contraria oppositis contrarijs curari.

Septimum remedium est signum crucis, quo contra idolatriam & maleficia non esse præsentius remedium ait D. Athan. in lib. De incarnatione Verbi, tomo 1. Quod confirmatur per historiam Iuliani Apostatæ, dæmonibus sacrificaturi, quam refert D. Nazianz. in orat. i. contra ipsum. Certè, vt à D. Chryst. hom. 30. in Mattheum dictum est: dæmon terretur signo crucis, sicut latro aspectu patibuli. Rationes bonas huius remedij quas habet Leonardus Læsius, qui vult videat apud ipsum, de iust. & iure libro 2. cap. 44. num. 33.

Octauum remedium, sunt reliquiæ Sanctorum, quas aduersus dæmones magnam vim habere constat. Nam D. Nazianzenus in orat. de Cypriano, asserit dæmones suo tempore pulsos apud sepulchrum D. Cypriani: & D. Ambros. serm. 77. & 91. dicit ad reliquias Sanctorum Gerasij & Protasij auditos esse rugitus dæmonum. Cauendum est autem, ne ad reliquias superstitiosum aliquid addatur, vt rectè monet Syl. in verbo Reliquiæ quæst. vltima.

Nonum remediũ est aqua benedicta; de qua D. Clemens in constitutionib. Apostolorum lib. 8. cap. 29. & Alexander primus relatus De consecrat. distinct. 3. cap. Aquam sale. Cuius remedij multa exempla habentur. Illud attigisse sufficet ex Theodoro in lib. 5. Ecclesiast. histor. cap. 21. de Marcello, qui aqua fugauit dæmonem impediendem incedium cuiusdam templi. Ad idem remedium, facere aqua baptismalem quæ consecratur in vigilia Paschæ, & Pentecostes, deduci potest ex cap. In Sabbatho De consecr. distinct. 4.

Decimum remedium est oleum consecratum pro infirmis: cuius usus in primitiua Ecclesia, patet ex cap. 6. D. Marci vers. 13. & 15. & ex constitutionibus Apostolorum loco cit. Exemplum habetur ex Beda de oleo & sale lib. 3. in Lucam cap. 32. De sanctimoniali femina, sale & oleo benedicto curata ab ulceribus quæ dæmonis tactu contraxerat. Ad quod remedij genus reduci possunt Agnus Dei, & cerei benedicti, & similia.

Vndecimum est præsentia & specialis virtus quorundam Sanctorum adhuc viuientium. Sic enim Palladius ait in vita Macarij, quod ipso ingrediente in desertum dæmones semper retro cedebant. Et in vita Pauli simplicis notat, simplicitati ipsius esse tributam expulsiõnem dæmonis, quem magnus Antonius expellere non poterat.

Duodecimum remedium, est principium Euangelij D. Ioan. descriptum & collo appensum, ad protestandam contra dæmones nostram fidem de Trinitate & Incarnatione: quæ in eod. initio tota continetur. Quæ in re, sicut & in recitatione Symboli assumi seutum fidei aduersus tela nequissimi, par est existimare. Vltimissimum autem fuisse in veteri Ecclesia, vt dictum initium Euangelij D. Ioannis in membrana descriptum Christiani appenderent collo, authores sunt D. Hieron. ad verba Domini Matth. 23. Dilatant phylacteria sua: & D. Chrysof. homil. 73. in Matth. Licetum vero esse tale remedium, ac etiam alterius similis scripti p. collo appensi, docet D. Thom. 2. 2. quæst. 96. art. 4. dummodo tamen duæ adsint cõditiones: prior est, vt nihil superstitiosum adiungatur pijs verbis. Id quod deprehendi poterit per ea quæ in cap. 15. à num. 157. ante dicta de modis cognoscendi pactum occultum cum dæmone. Posterior conditio est, vt recta sit intentio illius qui talia gerit; nempe vt ea non feratur ad charam vel literas, aut syllabas seu scripturam, sed ad piũ verborum sensum, & principaliter ad potestatem Dei, cuius diuine voluntati ille debet totum effectum committere; nec certum aliquid sibi polliceri.

184. Cæterum cur non omnes sanentur per hæc remedia; duæ causæ esse possunt: altera est peccatum vel maleficiũ, vel illius qui eum curat; præsertim si aliqui superstitiosum remediũ ipsi adiungat; altera est maior bonum illius qui patitur maleficiũ. Nam temporalis afflictio sæpe hominem præseruat à peccatis, vel purgat præterita peccata, vel præbet aliis exemplum patientiæ, & patientis meritum auget; quod est tantum bonum, vt longe præstantius sit & melius cum patientia tolerare aduersa, quam omnino non pati: quod Gentiles quoque intellexisse notat D. August. in 22. De ciuit. Dei, cap. 22. Vbi tangit quoque aliam rationem, ne si per miracula homines semper liberarentur à malis temporalibus, quæreret Christianam religionem propter eadem temporalia, non propter æterna bona.

CAPVT XVIII.

De vana obseruatione.

SVMMA RI VM.

- 185 Vana obseruatio vnde nomen habeat, & quid sit.
 186 Quadruplex vana obseruatio.
 187 Quale peccatum sit.
 188 Cur vitanda vana obseruatio.
 189 Quomodo ad vana obseruationem pertineat collectio herbarum, aut lignorum certo die vel hora.
 190 Quando strenæ ad vana obseruationem pertineant.

185. **S**UPEREST vltima species magiæ, hoc est, vana obseruatio, de qua D. Thom. 2. 2. quæst. 96. Dicemus autem 1. quid sit, 2. quomplex sit, 3. quale peccatum sit, postremo quomodo dignosci possit. Quod attinet ad primum, vana obseruatio (quæ sic dicta est, ex eo quod effectus qui per eam promittitur, vt plurimum non sequatur in detrimentum animæ) definitur potest superstitio, qua speratur aliquid commodum ex re, quæ illud naturaliter præstare non potest. Vbi aduerto quod vt diuinatio, de qua ante dictum est, aduersatur diuino honori, eo quod per illam indebito modo procuratur cognitio quæ est Dei propria: ita etiam vana obseruationem aduersari eidem: quia per illam indebito etiam modo, medijs nimium inutilibus, procuran-

tur commoditates, quæ non adhibitis vtilibus medijs ordinariis, à diuina tantum potentia & prouidentia sint expectandæ.

186. Quod attinet ad secundum; quadruplex distingui potest videtur vana obseruatio: vt prima sit, quando commodum expectatur in rebus externis; videlicet in animalibus, segetibus, vineis, &c. Secunda vero quando expectatur bonũ corporis: vt sanitas, liberatio ab hostibus, non posse vulnerari, vel interfici, defendi ab igne vel ab aqua. Tertia autem, quando expectatur bonum animæ naturale, vt ars aliqua vel scientia: talisq; fuit ea obseruatio, quæ à D. Thoma in cit. quæst. 96. art. 1. damnatur, artis notoriæ: quæ nonnulli ex quibusdam ieiunijs & orationibus superstitiosis expectabant scientiæ adeptiõnem sine humano labore. Quarta deniq; quando expectantur bona supernaturalia: vt certa remissio peccatorum omnium, certa salus, visio Christi vel diuæ Virginis in articulo mortis; per certas quasdam orationes; aut per incertas quasdam indulgentias, de quibus nulla habetur diuina promissio. Quo referri potest gestatio reliquiarum aut iniitij Euangelij D. Ioannis (alioqui licita ex D. Thoma in seq. art. 4.) si ei adiunctæ sint circumstantiæ aliquæ superstitiosæ, de quibus timeatur tacitum pactum cum diabolo.

187. Quod attinet ad tertium, vana obseruationem, si contineat pactum expresse cum diabolo; dubium non est peccatum mortale esse: sin habeat solummodo tacitum, peccatum est solum veniale in eo qui tale quid in suo factio contingere ignorat. Qui tamen de veritate admonitus à discreto viro, adhuc perseverat in eo, mortaliter peccat, vt Sylu. in verbo Superstitio, quæst. 10. in fine, habet ex Archid. Et ratio docet: quia eo ipso vult expresse commercium cum dæmone inire.

188. Quod attinet ad vltimum; vana obseruatio in qua inest expresse pactum cum dæmone, ex se facile dignoscitur: ea vero in qua inest tantummodo occultum, deprehenditur iis modis qui in cap. 15. à num. 157. supra positi sunt.

Atque vt illam, sic & hanc, omni studio vitandam esse ostendendũ est penitenti per illud quod à toto genere, vanæ obseruationis multum nocent: dum enim quis nimium confidit talibus vicijs, eo adducitur vt se liberis periculo mortis exponat, Sacramentorũ vsum contemnat, aut in longius tempus differat: eo quod existimet se sine Sacramentis & extra Dei gratiam mori nõ posse: & sic de similib; per quæ illi perniciose diabolus imponit. Cæterum multa vanarum obseruationum exempla leguntur apud Gratianum, præsertim 2. 6. quæst. 2. cap. illud, & quæst. 5. cap. Non licet & seqq. vsque ad finem eiusdem quæstionis.

189. Aliquot satis frequentia commemorat Nauarrus in Enchir. cap. 11. num. 35. & tribus sequentib; & ex recentioribus Sanchez in opere morali lib. 2. cap. 40. num. 27. & aliquot sequentib; Sed aduerte circa illud quod in cit. cap. Non licet, quæst. 5. & in cap. Non obseruetis, quæst. 7. videntur damnari illi, qui certis temporibus colligunt herbas, vel cædunt ligna pro ædificijs: intelligendum esse, quemadmodum ex Archid. acomo adfert adhuc in cit. quæst. 10. Syluester, quando id fit ex superstitione: vt censetur fieri, quando obseruatur vnicus tantum dies vel vnica hora; vt vigilia S. Ioannis ante solis ortum, vel adduntur circumstantiæ inutiles, & orationes non approbatæ. Non autem quando obseruatio fuerit naturalis ex motu cælorum: ratione cuius vno tempore herbe collectæ, meliores sunt ad medicinam, & ligna cæla vtiliora ad ædificationem.

190. Circa illud etiam quod in cit. cap. Non obseruetis, videntur damnari illi qui strenas dant in principio anni: notandum est Christianos ita abhorruisse à more Gentilium, quo magna celebritate in honorem Iani primum diem anni celebrabant, vt ipso die ipsi ieiunare solerent, vt habetur ex D. Ambros. in serm. 17. & ex Conc. 4. Toletano Can. 10. Atque illis qui relicto ieiunio Ecclesiastico, festum cum Gentilibus celebrarent, excommunicatio imponeretur ipso facto incurrenda: quæ habetur in cit. quæst. 7. cap. Si quis Calendas. Ac cum Gentiles tunc strenas dare quoque solerent, talis etiam usus tanquam diabolicus est in Ecclesia prohibitus, vt patet ex Can. 1. Concilij Altiifiodorensis. Vnde non est dubium, quin si iam daretur more Gentiliũ superstitioso, id est, tanquam certum augurium, peccatum esset graue, aut diabolicæ

lica diuinationis, aut vanæ obferuantia. Sed si dentur tantum in augurium aliquid incertum ex quo nihil nisi fortuito expectetur, nõ videtur plus quam veniale peccatum esse: à quo tamen valde abstinendum est propter periculum asuefcendi vanitatibus, quibus solet diabolus se immiscere. Quintimo si dentur tantum propter consuetudinem, quam à Christianis communiter obseruatur, nullum est peccatum, sicut nec est (sed potius sanctum & pius) quod is dies festus agatur, non quidem more Gentilium; sed Christianorum, in honorem circumcisionis Christi Domini: præsertim cum cessarint Gentilium superstitiones, propter quas, tum illius diei celebritas, tum strenz tanquam diabolica, videbantur omnino vitanda.

CAPVT XIX

De penis quas incurrunt y, qui diabolicis artibus dant operam, aut illos consulunt.

SVMARIA.

- 191 Mors tum corporis, tum anime subiciuntur iure diuino, dantes operam diabolicis artibus.
- 192 Septem pene, quibus idem subiciuntur iure Ecclesiastico.
- 193 Alia quinque, quibus adhuc idem subiciuntur iure civili.
- 194 Leges civiles, quæ talibus penam mortis imponunt, iustissime esse censi debent.
- 195 Pene consensuum diuinatores, seu magorum opera videntur.
- 196 Quale peccatum sit eorum, qui intersunt spectaculis magorum.

191. **A**DVERSVS videntes diabolicis superstitionibus, quos communi nomine magos vocamus, iure diuino statuta est pœna mortis tam corporis, vt patet ex cap. 22. Exod. vers. 8. & cap. 20. Leuit. vers. vlt. quam animæ; cum peccent mortaliter, vt in præcedentibus expositum est: & per consequens fiant æternæ damnationis rei.

192. Iure humano vero incurrunt 12. pœnas, quarum septem ius Ecclesiasticum imponit, reliquas ius civile. Prima igitur est, quæ habetur in cap. 1. De sortilegiis, vt illis imponi debeat poenitentia 40. dierum: quando nimirum crimen ipsorum fuerit occultum, vt Syluest. notat in verbo Supersticio quæst. 11. Secunda (quam ibid. Syluest. refert ex cap. Pro dilectione De consecrat. dist. 2.) est, vt talibus cum notorij fuerint non administretur sacra communio; nisi prius egerint poenitentiam, ex qua de conuersione ipsorum & reuersione ad Dominum constat, iuxta ibidem proxime sequens capitulum Senicis. Tertia est, quod tales sint infames ipso iure, nec admittantur ad accusationem, vt habetur ex cap. Infames, 6. quæst. 1. Quarta est, vt tales excommunicari debeant, ex cap. Si quis Clericus, cap. Auguriis, & cap. Episcopi 26. quæst. 5. Quod quidem censendum est executioni mandatum esse per statutum synodale: in iis locis in quibus solent Parochi die Dominico inter Misfarum solemniam inculcare populo, sortilegos & sortilegas, vsurarios & vsurarias excommunicari. Eam alias non incurri ipso facto notat Suarez in opere de religione tract. 3. lib. 2. cap. vltimo: causam referens in Ecclesie consuetudinem tanquam canonum interpretem. Quamquam, vt idem bene addit, qui expressum pactum cum dæmone habuerunt, præsumi possunt ad magiam adiunxisse hæresim, qua de diabolo crediderint aliquid contrarium fidei, & ideo incurrerint ipso facto in excommunicationem latam cõtra hæreticos, & reseruatam in Bulla Cœnæ Domini. De quo, an res vere ita habeat, ad officium Confessarij pertinet diligenter inquirere.

Quinta pœna est, vt si ille qui tale crimen committit, sit Ecclesiasticus, deponatur ab omni officio & beneficio Ecclesiastico, & detrudatur in monasterium ad agenda perpetuam poenitentiam. Hæc ex ead. quæst. habetur per ea quæ statuuntur in cap. Non oportet, cap. Si quis Episcopus, & cap. Quicumque. Intelligenda est autem ex Sylu. loco citato, quando quis ad monitus non abstinerit à tali crimine: id quod insinuat, crim in cit. cap. Quicumque dicitur: Si cum antea verè poenitu dinis, coram Metropolitanò, satis-

factio non purgauerit. Sexta pœna est, vt siue Clericus sit, siue laicus, debeat damnari perpetuo exilio. Hæc habetur in fine eiusdem cap. Quicumque: & est iure quodque civili irrogata, Cod. De Episcopali audientia. Lege Mathematicos, vbi appellatur pœna deportationis. Septima est, vt eorum libri non retineantur nec legantur, sed incendio crementur. Hanc consuetudo Ecclesiastica statuit, obseruata iam inde à temporib. Apostolorum, vt patet ex Actis ipsorum cap. 19. v. 19. & subsequentibus temporibus continuata, vt ostendit D. August. in Psal. 61. sub fin. Idq; tanta seueritate, vt ne Episcopis quidem tales libros retinere vel legere liceret, quibus licebat legere libros hæreticorum. Hoc patet ex cap. 11. dist. 37. Renouata vero est ea ipsa pœna in Indice librorum prohibitorum, edito Concilij Trident. iussu, regula nona: habeturq; statuta iure civili; cum in memorata lege Mathematicos dicitur, quod tales homines debeant sub oculis Episcoporum incendio cremare suos libros.

Atque hæc tenus pœnæ iure Canonico statuta: quæ restant omnes iure civili statuta: habentur Cod. De maleficis & Mathematicis. Octaua igitur pœna habetur ibid. leg. 3. quod diuinator qui ad domum alterius accedit, debeat igne cremari. Nona vero habetur ex eadem lege, vt qui accusat magum, non incurrit crimen delatoris, sed potius afficiendus sit præmio. Decima habetur lege 5. vt magi & ceteri malefici capite plectantur. Vndecima habetur lege 7. quod etiam si ille qui accusatur de crimine eius generis sit in dignitate constitutus, & in comitatu Imperatoris, vel Cæsaris versetur; nihilo minus tormentis subiciatur. Duodecima habetur ex lege vltima, quod quiuis potest capere maleficium, & iudici præsentare.

Iustissimas autem esse leges quibus magi puniuntur morte, patet tum ex supra citatis Scripturæ sacre locis; tum ex eo quod magi sæpe sint hæretici, & sæpe proximis nocent in rebus externis & in corpore; & quod deterius est, ordinarie in animata: tum mirum non sit, eiusmodi pœnales leges civiles approbari in cap. Peruenit, & in cap. Contra idolorum cultores 26. quæst. 5. & in bulla Innocentij VIII. quæ extat apud Iacobum Sprengerum in principio sui mallei maleficarum. Quod cum ita sit, non videtur dubium quin iudices, qui maleficos non puniunt, grauitè peccent, & teneantur resarcire omnia damna quæ iidem intulerint. Quamuis autem ius civile non puniat eos qui nulli nocent temporaliter, ex lege 4. Cod. De maleficis & Mathematicis; ius tamen Canonicum tales quoq; condemnat 26. quæst. 7. cap. Admonent; nec ius civile eos tolerat omnino, sed punit cum aliquem seduxerint, aut aliquem docuerint suam magiam, vt deduci potest ex lege 5. tit. citato.

195. Quod attinet ad eos qui diuinatores consulunt, aut peunt à magis remedia secundi generis eorum, quæ propolita sunt in præced. cap. 17. sect. 3. præter eas quas supra memoratis canonibus intelliguntur habere communes cum magis, inueniuntur sex alia ipsi imposita, tres iure Canonico & totidem iure civili. Prima est, quæ habetur 26. quæst. 5. cap. 1. vt is qui obseruat ariolos, aruspices, vel incantatores; vel eorum phylacterijs vitetur, excommunicationi subiaceat. De qua excommunicatione dici perinde potest quod non incuratur ipso facto, ac de lata in ipsos Ariolos, aliosque magos antea dictum est. Secunda pœna est, quæ habetur in ead. quæst. cap. 2. & 3. vt dicti consulentes vel remedium petentes debeant poenitentiam agere per quinquennium: quæ tamen poenitentia iam relicta est arbitrio Confessarij, sicut & alig similes Canonum poenitentialium, prout suo loco in præced. lib. 7. iam annotauimus. Tertia pœna est, quæ habetur in supra cit. cap. Admonent, vt si Clericus sit is cui aliquid tale contingit, degradetur; si laicus, anathematizetur. Quarta, habetur lege 3. Cod. de maleficis & mathem. vt is qui vocat magum aut diuinatorem ad domum suam, deportetur in insulam post ademptionem bonorum omnium. Quinta est, vt qui tales consulit gladio feriendus sit: quod habetur in sequen. lege 5. Postremo habetur eod. tit. leg. 8. vt qui discit magicam scientiam, incurrat eam pœnam quam magus à quo docetur.

196. Hic occurrit monendum præter antedictos, grauitè respectu artium magicarum peccare illos, qui intersunt magorum spectaculis, quæ virtute diaboli exhibent. Nam cara-

tione consentiunt peccato ipsorum graui, & per consequens grauius peccant, ex cap. i. epist. ad Roman. in fin. tuncque maxime & grauius, cum magis ipsos ad talia inducunt precibus vel precio: quia non tantum consentiunt, sed etiam causam dant peccato. Quamquam per ignorantiam excusari possunt a mortali, quando probabiliter putant talia non fieri arte diaboli, vel certe nullo modo id in mentem illis venit: secus si mouerentur a discreto viro, nec propterea desisterent.

TRACTATUS V.

De humilitate, timore Dei, & obedientia, atque vitis contrariis.

HX virtutibus, quas ad i. Dacalogi præceptum pertinere notauimus in principio huius libri, tres restant cum vitis contrariis tractanda: humilitas, timor Dei, & obedientia. Prius autem de humilitate quam de duab. reliquis videtur dicendam duplici nomine: tum quia ex D. August. in epist. 56. ad Diocetorum, est prima post fidem ad Christum via. Quod patet, quia fides directe ac principaliter est principium ambulandi digne Deo, iuxta illud ad Hebr. 11. Impossibile est sine fide placere Deo. Humilitas vero indirecte & dispositiue. Indirecte quidem, quatenus remouet impedimentum virtutum, quod est superbia; dispositiue autem, quatenus facit hominem Deo subditum & paratum ad recipiendum gratie ipsius influxum; quifons est ac seminarium virtutum. Quod vtrumque, prout post dicitur, insinuant verba illa: Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam, Iacob. 4. Tum etiam quia humilitas quadam ratione est virtutis potentissima, prout D. Thom. ostendit 2. 2. q. 161. art. 5. adeo vt merito intelligatur significata nomine omnis iusticia: cum Dominus Matth. 3. D. Ioanni Baptista humiliter recusanti baptizare ipsum, dixit: Sic docet nos implere omnem iustitiam. De ea autem & contraria superbia latius disputant D. Thomas & Caiet. in ead. quest. 161. & in seq. 162. alique plures quos commemorant Sebastianus Medices in Summa de peccatis capitalibus, tit. 2. Quæ ad nostrum institutum sufficere videntur complectemur tribus capitibus: quorum vnum erit de humilitate, alterum de superbia, & reliquum de huius speciebus & filiabus.

CAPVT XX.

De humilitate.

SVMMARIVM.

- 197 Definitio humilitatis. & vnde ea nascatur.
- 198 Qua enus ex humilitate debeat vel non debeat quis se aliis subicere.
- 199 Quæ ratione possit quis sine falsitate credere, & dicere, se peccatorem esse omnium maximum.
- 200 Datur præcep. vni de humilitate obligans sub mortali.
- 201 Tres gradus humilitatis.
- 202 Quando coningat iran gressio præcepti de humilitate.

197.

DEFINIRI potest humilitas congruenter doctrina D. Thomæ in memorata quest. 161. virtus qua quis reprimat seipsum ne eff. rat se super id quod est. Quæ definitione significatur humilitatis rationem in eo consistere, vt per eam homo subdatur, totoque animo subiciat se Deo, & proximo propter Deum. Etenim humilitas de se respicit primo ac præcipue Deum, & præterea proximum propter Deum, iuxta illud i. Petri 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum. Nascitur vero imprimis ex ea cognitione Dei, quæ per doctrinam supernaturalem fidei habetur de maiestatis ipsius, magnitudine, & excellentia. Aliqua ex parte vero ex consideratione nostri coram Deo: ad cuius lumen veritatis constitutus homo; seipsum & sine dissimulatione inspicit, & sine palliatione diiudicat, prout habet D. Bernardus ferm. 42. in Cantica. Ex qua consideratione provenit ea cognitio nostri, cui proprie nostræ infirmitatis, per quam agno-

scimus & periuasum habemus nos imbecillos esse ad omne bonum inchoandum, & perficiendum: nisi nos Dei gratia anteuertat & manu ducat.

198.

Notare autem oportet pro praxi: esse quidem ad humilitatem necessarium semper subdi Deo, non tamen semper subdi proximo. Nam vt *loc. cit. art. 3. D. Thom. docet*, in homine considerari potest, tum id quod est Dei, tum id quod est ipsius hominis atq; humilitatem exigere quidem, vt quilibet homo secundum illud quod suū est, se subiciat cuiuslibet proximo, secundum illud quod Dei est in eo: (ad quod facit illud i. Petri 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum) non tamen vt se subiciat quatenus nouit se Dei donum habere, siue supernaturale, siue naturale; illud vero, minime habere. Nam si se in eo non subicere, esset contra humilitatem, Apost. ad Ephes. 3. non diceret: Aliis generationibus non est agnatum filius hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius. Et ad Galat. 2. Nos natura iudei & non ex gentibus peccatores. Quamquam quibuscumque donis poleat quis, potest se per humilitatem aliis subicere, reputando aliquid boni esse in proximo, quod ipse non habeat; vel aliquid mali in se esse, quod non sit in alio, & ita implere illud quod ad Phil. p. cap. 5. D. Paulus præscribit: In humilitate superiores sibi inuicem arbitrantur.

199.

Inde etiam a falsitate excusari potest quod quis ex humilitate credat & pronunciet se omnibus detiorem esse: siue (vt ipse D. Apostolus dixit in 1. ad Timoth. cap. 1. se esse primum peccatorem; id nimirum vna ex parte, intelligendo secundum eos occultos defectus, quos in se recognoscit; & ex altera, secundum Dei dona quæ latent in aliis, prout intelligendum esse attingit D. Thomas in cit. art. 3. ad 2. & in seq. art. 6. ad 1. Vbi aliam adhuc tangit excusationem a falsitate in eo qui omnibus aliis se per humilitatem subiicit, quod possit credere & confiteri se ad omnia inuicem esse per proprias vires, totam suam sufficientiam referendo in Deum; iuxta illud posterioris ad Corinth. 3. Non quod suffici. nes sumus aliquid cogitare a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est; & illud Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere; & illud Proverb. 16. Cor hominis disponit viam suam, sed Dei est dirigere gressus eius.]

200.

Quod autem humilitas sic in præcepto obligat sub mortali, patet per illud Matth. 16. Qui vult venire post me abneget semetipsum & illud in seq. cap. 8. Nisi conuerſi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum celorum; & illud Iacobi 4. Deus superbis resistit humilibus autem dat gratiam. Quibus auctoritatibus Scripturæ, cum satis significetur ad consecutionem æternæ salutis necessariam esse humiliatorem actum proprium humilitatis: negari non potest quin ea sit in præcepto, quod sub mortali obliget, tanquam datum de re ad salutem necessaria.

201.

Sed notandum est, ex glossa ad illud D. Matth. cap. 3. Sine modo; sic enim docet nos implere omnem iustitiam: tres gradus humiliatōis distingui: Primus est, subdere se maiori & non præferre se aequali: secundus subdere se æquali nec se præferre minori: tertius est subdere se minori: quorum primus, vt additur in eadem glossa, est sufficiens: nimirum ad impletionem memorati præcepti. Secundus est abundans, tanquam opus supererogationis: & in tertio est omnis iustitia: vt pote ratione cuius maxime, humilitas censetur esse quasi peni virtutum (iuxta D. Basilium in const. Monast. cap. 17.) in quo tutissime custodiuntur: quandoquidem ab anima eliminat omnem superbiam, quæ est virtutum impedimentum, cum ex D. Iacobi cap. 4. Deus superbis resistat; nec virtutum studium sine Dei auxilio constare possit: animam item ipsam disponit ad recipiendum diuinæ gratiæ influxum, iuxta illud quod in eodem loco additur: humilibus autem dat gratiam. Is enim influxus semen est & origo conseruatiōis virtutum.

202.

Ceterum prædicti præcepti transgressione peccatur tum per omissionem, quando fit aliquid opus omnino exigens humilitatem sui coram Deo (vt celebratio Missæ exigit) aut quando offert se occasio peccandi mortaliter, ad quam vitandam talis humiliatio est omnino necessaria: vt cum in vehemēti tentatione ad vincendam eam, recurrendum est ad humilem implorationem diuini auxilij. Per commissiōem vero eadem transgressiōe peccatur: tum superbe effe-

rendo

rendo se, prout postea exponetur; tum imprudenter & indecore deiciendo se, non seruat debitis circumstantiis. Debet enim ex recto rationis præscripto id ita fieri, vt dolus absit, qualis cernitur in hæretico, qui animo peruertendi alios omnia bona de se negat, solumque Deo tribuit, vt humilior & diuina gloriæ studiosior appareat. In quo habet locum illud Ecclesiastici 19. Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Item vt non redundet in iniuriam status vel officij quod geritis, qui se deiciit: vel talenti quo præditus est: vel in incommodum eorum quibus prædesse potest & debet. Exemplum est, si sacerdos subiiciat se foro seculari: aut Ericopus præponat sibi Sacerdotem: aut Superior à subdito suo veniam petat flexis genibus.

C A P V T XXI.

De superbia.

S V M M A R I A.

- 203 Definitio superbiae, & de celsitudine qua constituitur eiusdem obiectum proprium.
- 204 Quo modo superbia contingat cum Dei & proximi contemptu.
- 205 Tria genera superbiae.
- 206 Superbia est de se mala idq. mortaliter, nisi excuset defectus deliberationis, aut materia leuitas.
- 207 Hac quædãter contingat in diuersis superbiae generibus.

203: **D**E hac D. Thomas & interpretes ipsius late disserunt 2.2. quæst. 162. Cum autem ex actu innotescat habitus, & de actu superbiae dicat D. Augustinus in lib. 14. De Ciuitate Dei, cap. 13. Quid est superbia, nisi peruersa celsitudinis appetitus: ipsa potest apte definirivium in hominis voluntate, hanc inclinat ad appetendam peruersam celsitudinem. In qua definitione verba, *peruersa celsitudinis*, continent differentiam, qua separatur superbia ab aliis vitiis, sumptam ex obiecto proprio ipsius, quod est peruersa celsitudo. Ad cuius plenam intelligentiam. Notandum est primo, appetere celsitudinem, esse aliquem per voluntatem tendere supra id quod est: prout D. Thom. habet loco cit. art. 1. iuxta illud quod dictum est à D. Isidoro in lib. 10. Etymologiarum cap. 1. superbum dictum esse: quia super vult videri quam est.

Notandum est secundo, superbiae obiectum constitui celsitudinem non modo eam quæ inest in superbiante, vt virtutem, scientiam aut quid similitudine: sed etiam eam quæ extra ipsum est: vt famam, gloriam, possessiones, vestimenta, & similia ex quibus etiam solent homines se efferre. Constitui autem; non quidem consideratam absolute: qua ratione mala non est, vt nec fama vel gloria, immo obiectum est modestiæ, si fuerit de re vera & bona, ac sit merita, neque in finem malum, aut vanum referatur (vt ex D. Thom. habet Nauar. in Enchir. cap. 23. num. 5.) sed constitui quatenus excedit regulam & mensuram à Deo constitutam. Ad quod indicandum, non est in proposito definitione simpliciter dictum, *celsitudinis*, sed cum additione, *celsitudinis peruersæ*, id est, celsitudinis excedentis mensuram positam à Deo, ex doctrina D. Thomæ in seq. art. 5. Bene fundatam in eo quod habetur in posteriori ad Corinth. cap. 10. Nos autem non in immensam gloriamur, sed secundum mensuram, quam mensus est nobis Deus.

Notandum tertio, superbiã posse quidem contingere, etiam si quis nemini se expresse præferat: vt hinc patet; quia superbia est, & quare se maioribus, etiam si quis illis se non præferat. Nihilominus in actu ipsius semper contineri aliquam sui prælatonem: siquidem effertens se supra se, effert quoque simpliciter supra eos qui sunt eiusdem sortis.

204: Quo autem modo superbia ipsa contingat cum Dei contemptu, explicatur distinctione. Nam quidam est contemptus ex parte contemptentis: nempe cum quis aliquid ideo facit, quod vult contemnere Deum, vel proximum: ita ut contemptus ipse sit principium & causa actionis. De quo plenius dictum est in præced. lib. 15. cap. ult. sect. 2. Quidam vero est ex parte rei, nimirum cum quis non agit quidem ex contemptu siue Dei siue proximi, vt ille de quo proxime dictum est, facit tamen actionem quæ natura sua coniunctam habet

iniuriam Dei vel proximi: vt blasphemia, periurium, rapina, adulterium, & id genus alia.

Contemptum igitur prioris modi non esse semper in superbia (quamuis possit ex superbia oriri, sicut & ex infidelitate, aut ex odio Dei, aut ex impatientia) patet ex eo, quod superbus non agat semper vt Deum contemnat; sed sæpe vt satisfaciatur amori proprio, ex quo desiderat sibi nimis magnam excellentiam, quemadmodum primos nostros parentes peccasse notat D. August. in memorat. cap. 13. Contemptum vero posterioris modi esse in omni superbia, probari potest: quia dum superbus appetit celsitudinem supra mensuram à Deo constitutam; eo tendit superbia pñius, vt velit non subesse Deo: cum quilibet superbus velit summum locum tenere. Per quod infinitæ perfectioni diuinæ derogans, merito censetur vt iniuriam Deo inferre, sic & ipsum contemnere.

205: Notandum est quarto, tria distingui genera superbiæ pro triplici modo quo potest quis excedere prædictam mensuram à Deo constitutam. Primum est, cum quis desiderat habere aliquid independenter à Deo, quia excellentius est habere aliquid à se quam ab alio. Huius generis fuit superbia Regis Nabuchodonosor ex Danielis 4. cap. & ea quæ reprehenditur ab Apostol. in priori ad Corinth. cap. 4. cum ait Quid habes quod non accepisti; si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? Vbi aduertit obiter non esse necessarium in hac re: vt quis iudicet se bona sua habere à se, non autem ex Dei munere: quia sic deberet esse hæreticus sed satis est vt illa apprehendat tanquam sua & dependentia à se: non considerando quemadmodum illa obtinuerit. Vnde fieri potest, vt ob ea extollat se animo, ac si haberet illa solum suis meritis, absque Dei gratia: ad modum quo pauper alienis opibus affatim fruens, non minus effert se, quam si essent ei sua industria partæ; quia non aduertit beneficium esse alienum: quantumuis id expresse non neget, nec contrarium iudicet.

Secundum genus est: cum quis agnoscat se quidem illud quod habet, à Deo habere: sed desiderat illud singulari modo habere, cum aliorum despicientia. Cuius generis fuit superbia Pharisei orantis Luc. 18. Qui inquit, Domine gratias ago tibi; ostendit se sua Deo accepta ferre: addens vero; Quia non sum sicut cæteri homines: prodit suam superbiã huius generis.

206: Tertium genus est, cum homo illa quæ habet, nec à se, & independenter à Deo: nec singulariter, & cum aliorum despicientia habere desiderat: at tamen excellentiam maiorem habere desiderat, quam mereatur. Hoc repugnat dicto Apostoli ad Rom. 12. Dico omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem: sicut & duo præcedentia repugnant dicto Dei apud Ierem. cap. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua: & non gloriatur diues in diuitiis suis: sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire & nosse me: quia ego sum Dominus qui facio misericordiam & iudicium & iustitiam in terra: hæc enim placent mihi ait Dominus. Vbi aduertit illum facere contra Dei misericordiam qui putat se aliquid habere à seipso, non à Deo; & contra iudicium facere, qui inter se & proximum non discernit secundum regulam à Deo constitutam: ac demum facere contra iustitiam, qui maiorem excellentiam desiderat quam mereatur.

207: Notandum est quinto, superbiã ex eo, quod pro obiecto habeat celsitudinem peruersam esse malam de se: seu malitia in eam deriuata ex obiecto proprio: nec tantum ex circumstantia: adeoque mala esse mortaliter, prout probat D. Thomas in citata quæst. 162. art. 5. quia peruersitas illa, in quam voluntas consentiens recedit à diuina regula, nec vult Deo subiici, eiusmodi est, vt superbus tanquam pugnans contra Deum (iuxta illud Ecclesiastici 10. Initium superbiæ hominis apostatare à Deo) habeat eum sibi, tanquam infesto hosti, resistentem: iuxta illud Iacobi 4. cap. & i. Petri cap. 5. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quanquam in hoc, sicut & in cæteris, excusatio est à mortali per defectum pleni consensus: & materiæ leuitatem.

Quæ quidem leuitas in primo genere superbiæ contingere censetur, cum aliquis in eo tantum superbus est, quod nimis sibi in sua excellentia complaceat: eam ad Deum non

referendo actu vel habitu: interea tamen exclusis à tali complacencia iis quibus Dei perfectioni derogatur: qualia sunt, velle seu desiderare excellentiam habere à se, aut id ipsum existimari ab aliis, aut dolere de contrario, aut etiam impie se præferre aut æquare Deo. In secundo genere vero, cum quis desiderat excellere præ aliis sine cuiusquam contempione aut infamia, aliaque notabili iniuria. In tertio demum genere, cum quis desiderat excellentiam immeritam, non tamen contra voluntatem Dei: vt faceret ille qui excellentiam suam sic appeteret, vt esset paratus mortaliter peccare potius (quod est contra Dei voluntatem) quam ab eadem excellentia excidere. Addit D. Thomas in sequen. art. sexto, superbia esse gratissimum peccatum, non quidem quod nullum detur grauius: nam odiū Dei esse illa grauius, dubium non est: sed quod pertinet ad genus peccatorum grauisimorum, cum fuerit completa, excludens omnem humilitatem & subiectionem: prout contingit cum quis tantopere effert se vt ne quidem Deo & legi diuinæ velit esse subiectus: prout contingit diabolo, & nonnullis pessimis hominibus, qui ex amore peruersæ excellentiæ affectantes liberi plane, suiq; iuris omnino esse, suam voluntatem auertunt à Dei subiectione & obedientia atq; regimine: tanquam nolentes illum habere superiorem & rectorem. Quod etiam ipsis interdum contingit ex ira, vel odio in Deum. In cæteris autem superbia censetur incompleta hoc nomine, quod quamdiu ipsi volunt manere Deo subiecti, retineant aliquid humilitatis: hacque ratione superbia potest capax esse illius leuitatis, ex qua diximus ipsam à mortali excusari: non item priore illa: quam patet esse non posse absque graui Dei iniuria. Remedia contra tale perniciosissimum peccatum iam alias tradidimus: vt & rationem exerceendi humilitatem saluberrimam virtutem: nempe in lib. 2. præced. num. 175. & aliquot sequentibus.

CAP. XXII.

De superbia speciebus ac filiabus.

SUMMARIA.

- 208 Superbia species quatuor.
- 209 Eiusdem filie duodecim.
- 210 Quid sit presumpcio humilitati opposita, & in quibus casibus sit peccatum mortale.
- 211 Quid sit ambitio, & quando ea iudicari debeat peccatum esse mortale.
- 212 Quid sit vana gloria: & casus in quibus peccatum est mortale.
- 213 Quid sit hypocrisis, & quando peccatum sit mortale.
- 214 Quid sit iactantia, & quando sit peccatum mortale.
- 215 Quid sit pertinacia, & quando peccatum sit mortale.
- 216 Quid sit curiositas, & quibus modis ea contingat, & sit peccatum mortale.

208.

SPECIES superbiæ sic Toletus paucis in tract. de peccatis capitalib. cap. 4. commemorat. Prima est, cum quis sic appetit suam excellentiam, vt bonum quod ab altero habet sibi tribuat, ac si esset à se: aut etiam dolet, nec vult existimari se illud habere ab alio. Qua superbiæ specie peccatur quatuor modis. Primo, cum quis in sua existimatione & iudicio, & id quod ab alio habet tribuit sibi potius, quam ei à quo reuera habet: vt cum discipulus scientiam quam à magistro didicit, non ei, sed existimata ingenij sui excellentiæ tribuit. Secundo modo, cum vult idem quoq; ab aliis existimari, ne se habere à se suam scientiam, quam vere à magistro habet. Tertio, cum vult id opere monstrare, seu cum gerit se, ac si tale bonum à se haberet. Quarto, cum desiderat ac vellet à se non ab alio tale bonum habere. Adde & cum dolet his contraria esse, siue iure, siue in hominum existimatione.

Secunda species superbiæ est, cum quis bonum quod ab alio habet absque vilo suo merito, appetit habere, ac si ex merito suo datum ei esset. Qua etiam superbiæ specie peccatur: tum ita existimando apud se, tum volendo ab aliis existimari, tum opere ostendendo tale bonum, ac si haberet illud suo merito, tum etiam absolute tale quid desiderando. Adde item dolendo rem esse aut existimari prout vere est:

nempe ipsum nullo suo merito habere tale bonum.

Tertia species est, cum quis in sua vel aliorum opinione vult opere, vel desiderio non tribuere excellentiam, quam non habet, aut dolet de contrario.

Quarta est, cum quis appetit excellentiam supra alios, quos præ se contemnens, vult ab ipsis tanquam excellens tractari. In qua specie, vt & in præcedentibus, peruersa celsitudo experta potest contingere: tum propria, tum aliorum existimatione: & tum opere tum desiderio, ac etiam dolendo de contrario.

Quod attinet ad peccata, quæ ex superbia tanquam ex radice oriuntur illiusq; pinde soboles & filie dicuntur. Quamuis ex D. Thom. 2. 2. quæst. 16. art. 2. omni peccato cõueniat, vt possit ex superbia oriri, duodecim tamen sunt, quibus appellatio ea specialiter tribuitur: nempe inobediencia contemptus, præsumptio, ambitio, vana gloria, hypocrisis, iactantia, discordia, curiositas, pertiñacia contentio, & infidelitas. De quibus illud in genere notandum est: quod cum superbia sit amor excellentiæ, hæcque possit esse tum potestatis vel dignitatis, tum bonitatis seu probi actus & iustitiæ: tum etiam sapientiæ seu scientiæ & prudentiæ: quatuor primas versari circa primum genus excellentiæ, quatuor sequentes circa secundum, & quatuor vltimas circa tertium. In particulari vero, quæ ad inobedienciam spectant satis intelliguntur ex dicendis in sequenti cap. vi. De contemptu notata in præced. num. 204. sufficere possunt.

De præsumptione notandum est, dupliciter accipi: vno modo vt opponatur spei: qua acceptione egimus de ea in præced. tract. 3. Altero modo vt opponitur humilitati, sicq; spectatur in præsentiarum, sicut à D. Thom. 2. 2. quæst. 136. Desiniriq; potest appetitus exhibendi se supra propriam potestatem. Et etiam cum homo dicere vel facere vult supra id quod vere potest, perinde ac si verè posset: censetur præsumptuosus. Propriam autem potestatem ex Caiet. in summula verbo præsumptio intellige, quam quis siue in seipso siue etiam in alio paratam habet; quod enim possumus per amicos, censetur & per nos ipsos posse.

Consistit vero talis potestas, vel in facultate naturali, vel in aliqua virtute siue infusa, siue acquisita, vel in aliqua arte, vel in gratia gratis data, vel in potestate ordinis, vel in potestate iurisdictionis: supra quarum vnamquamque, aliquid per eam tentare, peccatum est præsumptionis. Quod iudicari debet mortale in tribus casibus. Primus est, cum habet coniunctum notabile proximi damnum, aut illius periculum; vt cum quis sine debita peritia obit Episcopi vel Parochi vel Confessarij munus: aut ignarus medicinæ, medici officio fungitur: aut ignarus legum patrocinatur: aut nesciens Theologicas veritates, concionatur de rebus arduis: aut sit præuio longo studio & Patrum lætione, interpretatur sacras Scripturas. Secundus est, cum quis usurpat sibi executionem officij publici, siue secularis, siue Ecclesiastici, sine legitima potestate, vt si Sacerdos confessiones audiat sine iurisdictione ordinaria vel delegata. Iudex secularis cognoscat de causis Ecclesiasticis. Tertius est, cum quis exponit se probabili periculo peccandi mortaliter: vt censetur is qui cognoscens se ex allocutione feminarum, frequenter labi in peccatum mortale, nihilominus eas alloquitur consiliis suis viribus: nõ implorato, vt par est, auxilio diuino: nec excitato, vt item par est, non peccandi firmo proposito.

De ambitione de qua D. Thom. 2. 2. quæst. 131. Notandum est esse, inordinatum appetitum honorum vel dignitatum. De quo quando contingat iudicandum est per tradita in præced. lib. 12. cap. 3. & 4. iudicabitur vero peccatum esse mortale. Primo, si de peccato mortali honor appetatur: vt de eo quod repugnet tuo Superiori impudenter. Secundo, si modus quo honor aut dignitas appetitur, peccatum sit mortale: puta simonia per quam quaras Episcopatum, vel homicidium aut bellum iniustum per quod quaras principatum. Tertio, si quis eo sit animo, vt peccatum mortale committere paratus sit ad consequendam dignitatem quam appetit: vt subire onus Episcopale, cum sit eo indignus; indeq; magnum detrimentum accepturus sit populus; & sic de aliis. Quarto, si finem mortalem sibi proponat, vt vindictam de inimico, aut rapinam bonorum alienorū, aut aliud eiusmodi. Reprehenditur hoc genus vitij à Domino nostro Matth. 23. illis verbis:

Amant

Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari rabbi, &c.

212. De vana gloria notandum est, esse inordinatum appetitum gloria: ideoque ab ambitione tantum differre, quod pro obiecto habeat gloriam seu famam cum laude coniunctam, & ambitio habeat honorem seu reuerentiam exhibitam alicui in testimonium excellentiæ ipsius: maxime autem virtutum. Casus vero, in quibus vana gloria peccatum est mortale, coincidunt cum proxime præcedentibus. Primus enim est, cum de peccato mortali gloria appetitur, vt de magia, de adulterio, de homicidio, & alijs: de quibus factis qui gloriatur tanquam approbans eorum perpetrationem, contrahit eorundem malitiam. Non vero, si gloriaretur tantum de modo animoso & industrioso perpetracionis, interea detestando grauitatem facti. Secundus est, cum medium quo quæritur gloria, peccatum est mortale: vt duelum. Tertius, cum quis paratus est peccare mortaliter, ne populi laudem & gloriam amittat: quales fuerunt ille de quibus Ioann. 12. dicitur, Dilixerunt magis gloriam hominum quam gloriam Dei] & esse censendus est quisquis ob eandem causam non vult reuocare errorem perniciosum, quem docuit, ne clara sui nominis fama obscuraretur. Quartus est, cum quis gloriam appetit in finem mortalem; vt ad habendam occasionem fornicandi: vel in notabile damnum proximi: vt si medicus ne populi amittat laudem, nolit socium adhibere in morbo periculoso, quem nequit bene cognoscere.

213. Quod attinet ad hypocrisim, ea definitur potest, simulatio virtutis seu sanctitatis: hoc est factum, quo quis mentitur se virtutem seu sanctitatem habere quam non habet. Cuius duo sunt modi; vnus, quo quis nolens seu contemnens virtutem & sanctitatem, apparere vult eam habere. Quale quid contingit illis, qui cum exterius videri velint Catholici boni & pii, interius Catholicam religionem nihil faciunt.

Alter est, quo non habens virtutem, apparere vult habere eam, simulque vult contrarium vitium, vt qui curat apparere castus cum sit animo impudicus. Cæterum semper est peccatum, *saltem veniale*, cum sit quoddam mendacium facti. De ea vero vt de præcedentibus, certum est peccatum esse mortale, quando habet coniunctum propositum transgrediendi præceptum obligans sub mortali: vt contingit in hæretico, qui simulando se sanctum & doctorem veritatis, seminat falsam doctrinam. De quo genere hominum inuenit Dominus Matth. 7. Attendite à falsis Prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces.] Item cum habet coniunctum notabile damnum proximi, vt cum Medicus, vel Patronus se doctum simulat cum notabili damno eorum, qui opera ipsorum vtuntur. Ac demum cum refertur in finem mortaliter malum: vt cum quis se castum simulat, vt ei committatur puella qua abuti statuit.

214. De iactantia notandum est cum Toletio in citato tractat. cap. 8. eam describi posse; quod sit inordinate facta manifestatio propriæ excellentiæ; supra id quod ea in se est; aut in hominum existimatione. Quod vltimum additur, quia peccatum est iactantia, hominem se inordinate laudare, non modo cum excellens non est in se: sed etiam cum est quidem excellens in se; non existimatur tamen talis ab alijs. Nam & tunc iactare se, nisi boho aliquo sine exigente id fiat, ineptum est: adeo vt ipse iactans, risu excipit fere soleat. Censenda est autem iactantia peccatum mortale in quinque casibus, vt ex D. Thoma 2.2. qu. 112. art. 2. colligit Caietanus. Primus est, si quis se iactet cum iniuria Dei,tribuendo sibi quod Dei est; vt rex ille Tyri, qui ex Ezechiele cap. 18. dicebat, Deus ego sum. Secundus est, si quis se iactet cum iniuria proximi: vt Phariseus Luc. 18. dicens, Non sum sicut cæteri hominum raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Tertius est, si procedat ex superbia mortali, vt cum quis gloriatur de donis diuina liberalitate acceptis, tanquam illis de se dignus.

Quartus, quando iactat se cum intentione nocendi proximo: aut cum periculo aperto ei nocendi; vt accidit ei qui falso prædicat se Medicum insignem, aut Aduocatum, aut in aliqua arte insigniter peritum ad emungendas pecunias.

Quintus est, si quis adeo delectetur iactantia, vt tanquam constituens finem in ea, nihil curet de præceptis Dei; vt fuit in se iactando desiderium explet. De eo qui iactat se de aliquo suo opere mortifero distinguendum est: vt si id faciat approbando, peccet mortaliter consensu in opus mortiferum: non item si solum narret illud, vt appareat ipsius dexteritas, ingenium, virilitas absque approbatione eiusdem operis.

De discordia & de contentione, iam dictum est in fine præcedentibus cap. 12. vt & de infidelitate, in capit. 3. & sequent.

De pertinacia contenti quoque erimus paucis notare, quod ea sit adhesio animi in propria sententia, tenacior quam esse debeat, speciatim præsertim argumentis, in quibus fundatur, non omnino firmis. Esse autem peccatum mortale, in rebus quæ factæ secundum talem sententiam, sunt contra Dei honorem. Quæ ratione peccat mortaliter, is qui non vult mutare falsam religionem quam semel suscepit, ne videatur inconstans. Itemque in rebus quæ vergunt in graue proximi detrimentum. Quæ ratione mortaliter peccat Princeps, qui nullo modo vult reuocare suam legem, quam vltus ostendit esse populo perniciosam. Cæterum maxime periculosa est pertinacia: tum in Theologia practica: tum in medicina: tum etiam suo modo in iurisprudentia.

De curiositate demum restat notandum primo, eam generaliter dici de quacunque superflua diligentia, adhibita circa res inutiles cognoscendas vel efficiendas vel comparandas. Sic enim quis curiosus dicitur esse in vestibus, in suppellectilibus, in rebus peregrinis conquirendis, &c. Specialiter vero dici de inordinato, seu rationis limites excedente, appetitu cognoscendi: sicut gula de inordinato appetitu edendi. Quomodo hic sumitur, locumque habet non tantum in intellectu, sed etiam in sensuum notitia: cum nimirum quis appetit videre, audire, olfacere, gustare, aut tangere ea, quorum notitia nihil ad ipsum attinet: atque appetit cognoscendi ac discernendi tantum causa. Quod addo, quia vltus sensuum ad curiositatem pertinet solum prout ordinatur ad nudam notitiam & discretionem sensibilium. Nudam dico; quia cum aliud per eam quæritur, vt voluptas, quam res curiose inspecta adfert: inde tanquam ex fine, vel obiecto accipit nouam speciem actus moralis.

Notandum est secundo, quando contingat eadem curiositas iudicari posse, tum ex parte subiecti, tum ex parte obiecti, tum ex parte finis, tum etiam ex parte circumstantiæ. Atque ex parte subiecti contingit, cum homo vult scire quæ ad ipsum non pertinent: & ita curiosus censetur Religiosus, qui appetit manifestari sibi militaria negotia, aut alia læcularia: nisi Dei honor aut proximi vtilitas tale quid fieri exigat. Item cum homo appetit scire quæ superant captum ipsius, vt contingit volenti scrutari ingenio suo mysteria fidei, & de illis ita iudicium ferre, vt nihil velit credere nisi quod deprehenderit conforme suis fantasijs. A qua curiositate reuocatur Sapiens Ecclesiastici 3. dicens, Altiora te ne quæseris & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit Deus cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.] Reuocatur etiam Apostolus ad Rom. 12. præcipiens non plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique sicut Deus dimisit mensuram fidei.] Reuocatur & ratio, cum consistet Deum lucem inhabitare inaccessibilem: ac proinde is qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria eius cap. 25. Proverb.

Ex parte obiecti vero curiositas contingit primo, cum res quæ desiderantur sciri, inutiles sunt, seu nihil faciunt ad propriam vel proximi vtilitatem: aut Dei honorem. Quæ ratione cognitio nostra, quæ in sola speculatione manet, nec adhibetur ad vitæ necessaria, aut ad virtutem capeffendam: aut ad Deum cognoscendum & colendum, rationem habet curiositatis tunc maxime vitiosæ, cum talis cognitio ita appetitur & quæritur, ac si magna ex parte felicitas humana consisteret in ea: aut ita, vt rerum ad salutem pertinentium cognitio, & cura negligatur.

Cæterum tam de huius, quam præcedentis modi curiositate, quale peccatum sit, mortale an tantum veniale, iudicandum est ex iniuria, quam quis per eam censetur

inferre siue Deo, siue proximo, siue sibi met. Si enim arbitrio prudentis hæc fuerit notabilis, illa censetur peccatum mortale: alias, minime. Contingit secundo ex parte obiecti curiositas, cum res scita, occasio est probabilis peccandi: quod peccatum erit mortale, si mortale fuerit illud cuius probabilis periculo se quis exponit. Sic qui nouit se procliuem ad luxuriam, curiose puellas tripudiantes intuetur, aut libros de rebus amatorijs curiose legit, peccat mortaliter tanquam exponens se probabilis periculo peccati mortalis. Contingit eadem tertio, si sit de rebus quarum cognitio prohibetur: sic enim peccare censentur qui addiscunt curiosa: prout Actor. 19. appellantur: specialiter autem res magicæ tanquam plenæ superuacaneis, curis ac vanis imaginationibus. Item qui libros prohibitos legunt, aut qui duella vel ludos veritosis spectant: aut ea que dicuntur in confessione audire absque consensu penitentis. Peccant autem mortaliter quando sub mortali prohibita est cognitio eorum, que ipsi cognoscere appetunt.

Ex parte porro finis, curiositatem inordinatam esse contingit, cum cognitio appetitur ad perpetrationem peccati: quod si sit mortale, erit etiam illa mortalis: ut cum quis appetit defectus alterius cognoscere ut infamet ipsum. Contingit denique ex parte circumstantiæ: tum quando vteretur quis arte dæmonis ad comparandam cognitionem: tum quando alium induceret ad peccandum mortaliter: ut si vellet scire ab eo illud quod sub mortali tenetur seruare secretum ratione iuramenti vel ratione pœnæ excommunicationis impositæ reuelanti: tum etiam quando sic se occuparet in ad discendis non necessarijs, ut omitteret adimpletionem præcepti obligantis ipsum sub mortali: quale est de audienda Missa in die festo: aut daret alijs graue scandalum, ut accedere potest Sacerdoti vacanti studio rerum à suo statu alienarum: & interea ignorans quæ sunt eiusdem status propria. Atque de curiositate huiusmodi sitne peccatum mortale an solummodo veniale, eadem ratione iudicandum est, quæ de curiositate primi & secundi modi ante traditum est iudicandum esse.

CAP. XXIII.

De timore Dei & vitijs contrarijs.

SUMMARIUM.

- 217 *Definitio timoris Dei, ac quing, actus appellati eodem timore Dei nomine.*
 218 *Quis dicatur amor mundanus, & quod is sit peccatum mortale in tribus casibus.*
 219 *Amor mundanus reuocatur ex sola intentione actus non efficitur mortale.*
 220 *Aliquot casus in quibus ex accidenti censetur peccatum mortale.*
 221 *Timor malus quid, & quotuplex sit.*
 222 *Quando timor, non malus sed bonus, censeri possit.*
 223 *Malus, est peccatum mortale in tribus casibus.*
 224 *Ex timore malo transgrediens præceptum, quod obseruare tenetur, aggregat suum peccatum secus sicut ex alijs malis circumstantijs.*
 225 *Tentatio Dei opponitur diuersis virtutibus.*
 226 *Quædam est expressa, quædam tacita.*
 227 *Quando sit & quando non sit peccatum mortale.*
 228 *Duo casus in quibus non est peccatum.*
 229 *Prudentia seruanda in petendo miraculum à Deo.*

Merito prius de timore Dei quam de obedientia dicitur, propter coniunctionem quam habet cum fide & spe primo loco expositis. Nam ex fide ortum habet, sicut & spes, cum quis conuenit, quod circa futura per fidem proposita, verletur: etsi cum hoc discrimine, quod spes sit bonorum quibus homines excitantur ad virtutem; & Dei timor sit malorum quibus reuocantur à peccato. Solet autem timor sumi tripliciter apud Theologos, primo, pro passione consistente in fuga mali futuri, apprehensi sensu vel intellectu: in qua acceptione consideratur à D. Thoma 1. 2. quæst. 41. 42. & 43. Deinde pro virtute quæ est circa Deum, de qua vt valde

coniuncta cum spe, D. quog. Thom. agit 2. 2. quæst. 19. Postremo, pro vno ex donis Spiritus sancti, de quo idem adhuc agit ibidem art. 9. Atque in præsentiarum occurrit considerandus acceptione secunda. Primo vero loco, dicendum est quid sit: deinde; sigillatim de vitijs illi oppositis dicendum: quæ sunt amor mundanus, timor malus, & tentatio Dei.

De ipso timore Dei.

SECTIO I.

Atque vt ad primam accedamus: Timor Dei definitur potest: virtus qua timetur tum malum pœnæ, & cum eo Deus, tanquam is à quo ipsum infligi potest: tum etiã malum culpæ, & cum eo, tam ipsemet qui timet, tanquam is à quo principaliter, quam alij homines tanquam ij à quibus minus principaliter & occasionaliter, idem malum prouenire potest. Cui definitioni congruenter, quing; actus distinguuntur eiusdem virtutis, appellati ipso timoris nomine. Primus, dicitur timor criminalis, quo quis timet malum culpæ, & simul seipsum quatenus ipse est ille à quo sibi idemmet malum inferri potest. Secundus dicitur seruilis, quo quis (ad instar seruorum videlicet, qui verberum formid. ne obsequantur dominis) timet pœnã siue temporalem siue æternam, à Deo iudice infligendam: eaq; de causa abstinere à culpa, & de ea dolet si commissã sit. Tertius dicitur initialis, quo quis partim ob culpam timet, partim ob pœnã, partim ex amore, seu ex inchoatã charitate quæ nondum est perfecta, ita vt necesse foras mittat timorem seruilem, quod proprium est perfectæ charitatis: dicente D. Ioann. in 1. sua Canonica cap. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem.] Vnde sumptam esse ipsam timoris initialis appellationem habetur ex D. Thoma in cit. quæst. 19. art. 8.

Quartus timor dicitur filialis, quo quis magis timet culpam tanquam Dei communis parentis amantissimi offensam, quam pœnã: ad instar nimirum boni filij, omnino timens patri displicere. Quintus dicitur reuerentialis, quo quis considerans summam maiestatem Dei & propriam vilitatem horret tanquam summum malum, se cõparare Deo. Quos omnes esse de se bonos consentiunt Catholici: quodque hæretici nostri temporis id negent de timore seruili Gregorius à Valentia 2. 2. disput. 2. quæst. 2. puncto tertio bene refutat, & damnatur à Concilio Trident. sess. sexta, canone octauo. In quo hæere non est nostri instituti. Eosdem autem timores possumus inter se distinguere, quod timor criminalis pro obiecto habeat propriam imperfectionem & propensionem ad malum: seruilis vero habeat pœnã, & initialis culpam prout separat à Deo, eumque; prouocat ad iram, filialis autem habeat culpam, prout est Dei offensa seu iniuria ei illata. Quod attinet ad reuerentialem, is non est proprie timor, sed potius pietas & religio erga Deum. Quanquam vt de omnium optimo, & nobis cum beatis communi, intelligi potest illud Psal. 18. Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi.

Porro timorem Dei quoad actum timendi esse in præcepto constat de filiali ex verbis Deuteronomij 10. Quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius & diligas eum, &c.] De seruili vero ex verbis Domini nostri Matth. 10. & Luca 12. Eum time, qui postquam occiderit corpus, habet potestatem & corpus & animam perdere in gehennam.] Quorum duorum timorum potissimum ratio habetur in praxi nobis proposita, tanquam annexorum contritioni sacramentali. Iam talis præcepti obligationem esse sub mortali, patet ex rei quæ præcipit necessitate ad salutem; aperte significata illis verbis Ecclesiastici. Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est non poterit iustificari. Sicut igitur peccati expulso ac iustificatione necessaria est ad salutem, ita est & timor, sine quo hæc non prouenit.

Si quæras pro quibus temporibus obliget tale præceptum: ita vt vi illius compellamur ad eliciendum talis timoris actum. Respondetur, quod cum is actus necessarius sit ad exeundum à peccato, & ad iustificationem, vt habetur ex verbis scripturæ ante relatis: tunc obligationem illius contingere cum ex præcepto penitentis, tenemur commissa peccata detestari ad remissionem illorum consequendam; nempe in probabili

bili mortis articulo, aut cum suscipiendum est aut admittendum aliquid Ecclesiæ sacramentum, prout dictum est suo loco in præced. lib. 5.

Si rursus quæras, An homo post obtentam peccatorum veniam & Dei gratiam, teneatur adhuc in memoriam præcepti certo tempore elicere actum timoris Dei? Respondetur quod cum id ipsum præceptum datum sit tanquam remedium ad consequendam peccatorum veniam, difficile esse definire quibus alijs temporibus obliget, quâ ips quibus oportet nos reconciliari Deo, à cuius gratia & amicitia excidimus per peccatum mortale: nisi quod dici possit tunc obligare, quando contigerit quem sic tentari, ut ne succumbat, necesse sit ei actum timoris Dei corroborari.

De timore mundano.

SECTIO II.

118.

Amor mundanus dicitur amor creaturarum seu rerum temporalium: qui aliquando quidem bonus est & licitus: ut is de quo dicitur Proverb. 29. Qui amat sapientiam lætificat patrem suum sed plerumque est, malus & illicitus: quoties nimirum ordinatus non est secundum rectæ rationis regulam, nimis uel est, prout D. August. docet lib. 21. De ciuit. Dei cap. 26. Atque aliquando peccatum mortale esse patet per illud Ecclesiastici 10. Nihil iniquius est, quam amare pecuniam & illud 1. Ioannis 2. Nolite diligere mundum, nec ea quæ mundi sunt: nam qui diligit mundum, non est charitas patris in eo. & illud Iacobi 4. Adulteri nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Dei.]

Tres autem casus dantur in quibus tale peccatum mortale esse contingit. Primus est, quando amor est rei mortaliter illicitæ, ut amor infortunij proximi, uel uxoris alienæ, uel aliarum rerum alienarum, contra charitatem uel iustitiam. Secundus est, quando est res sine aliquo licitæ & honestæ, tamen medium mortaliter illicitum, ad eas cõsequendas usurpatur, ut si quis ob amorem sanitatis conseruandæ ueteretur illicito concubitu, aut pollutione, aut ieiunium ab Ecclesia indictum violaret temere. Tertius est, cum eiusmodi amor adeo excrescit, ut propter eum uiolatur aliquod præceptum obligans ad mortale: ut si quis ob amorem diuitiarum furaretur, aut peccaret. Quibus tribus modis finem ultimam constituit in creatura D. Thom. significat. 2. 2. quæst. 19. art. 3. cum ait: Amorem mundanum esse, quo quis dicitur in modo tanquam sine. Sed intelligendum est constitui tantum indirecte: nimirum quod sic peccans, auertendo se à creatore ad creaturam, hanc præferat illi. Alioquin enim eum id possit de omni peccato mortaliter similitur dici, ex ipso D. Thoma & Caiet. 1. 2. quæst. 88. art. 4. & 5. concedendum esset omne peccatum in mortale esse duplex: utpote habens rationem amoris mundani, præter suam propriam & specificam. Quod ut absurdum referens Nauarr. in Enchir. prælud. 9. num. 16. addit in confirmationem; quod multi peccant mortaliter cognoſcentes se nõ ponere finem ultimam in eo, quod taliter agunt.

219.

Difficultas est autem, num amor mundanus possit adeo intensus esse rei alioqui licitæ, ut peccatum sit mortale. Quæ de re differens Adrianus quodlibeto 7. quæst. 2. affirmat posse, iuxta illud quod ex D. Hieronymo habetur 32. quæstio. 4. cap. Origo, his uerbis: Adulter est in suam uxorem amator ardentior; in aliena quippe uxore omnis amator turpis est; in propria nimis. Sed hæc authoritas illud nõ euincit. Nam responderi potest, D. Hieronymum uel loqui de peccato ueniali; uel si loquatur de mortali intelligendum esse, quando sic diligitur uxor ut omnibus alijs rebus præponatur: uel quod probabilius est quando quis ita accedit ad uxorem, ac si aliena esset & non uxor. Adde quod quando primus intensiõnis gradus ueniale tantum malitiam constituit, nec 1. aut 3. aut 4. aut quemcumque alium, utpote illi, læue simile, mortalem constituit. Quia igitur ex uenialibus quantumlibet multis non constituitur mortale, quantumcumque intensio amoris fuerit, ea non erit de se plusquam uenialis, utpote confurgens ex multiplicatione graduum, quorum singuli de se tantum sunt malitiam uenialis.

220.

Ex accidenti tamen mortalis esse potest in his casibus. Primus est, quando quis ob talem amorem exponit se certo probabili periculo alicuius peccati mortalis: ut si quis ob ni-

mium amorem diuitiarum, uel liberorum aut amicorum exponat se tali periculo; puta inferendi alicui grauem iniuriam: aut negandi fidem uel prolabendi in hæresim. Hinc Apostolus 1. ad Timoth. 6. Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, desideria multa nocua, quæ mergunt hominem in interitum. Secundus casus est, quando quis ob eundem amorem negligit præstare ea ad quæ ex officio tenetur sub mortali: ut audire sacrum uel recitare horas canonicas attente & deuote. Tertius est, cum quis est paratus animo, habet uel formale propositum peccandi mortaliter potius, quam amittere rem amatam: ut si quis ita sit affectus ad diuitias, sanitatem, uirgam, &c. ut malit peccare mortaliter, quam talia perdere. Quartus casus est, quando creatura etiam de se bona appetitiue plus aut tantum diligitur, quam Deus: ut contingit ei qui sic diligit creaturam aliquam, ut paratus sit transgredi potius Dei mandata omnia, quam ab ea separari, quod proprie est finem ultimam in creatura constitueret; & scelus nefandum, tanquam diuinæ maiestatis enormiter iniuriosum.

De timore malo.

SECTIO III.

Timor malus est, quo timetur id quod timeri non debet: & ex obiecto diuiditur in uanum, humanum, & mundanum. Quorum uanum, est timor amittendi fauorem hominum: qui etiam dicitur amor sæculi. Humanus timor uero, est nocuumenti corporalis uel mortis. Mundanus demum timor, est amissionis bonorum, uel perpeſſionis damni alicuius temporalis.

221.

Quæquam negandum non est, quin possit quilibet eorum bonus esse, tanquam ordinatus secundum rectæ rationis regulam, cum homini naturale sit timere homines, & iacturam fauoris atque gratiæ ipsorum: itemque timere læsionem corporis & mortem; ac demum timere amissionem & iacturam bonorum. Et certe cum Iudex iniquus Lucæ 18. ex eo reprehendatur, quod nec Deum timeret nec hominem reuereretur, consequens est licitum aliquando esse homines reuereri, & culpabile esse non reuereri eos, prout exegerit existens in eis bonum siue gratiæ, siue uirtutis, siue alterius perfectionis: Imo naturalis imaginis ac similitudinis Dei, illis à Deo ipso impressæ. Itaque timor siue uanus siue humanus, siue mundanus, tunc malus ac peccatum censeri debet, cum inordinatus nimis; fuerit: quod tunc maxime contingit, cum aduersatur Deo. In quo casu oportet sollicite illum cauere, exemplo Elisæi qui Ecclesiastici 48. laudatur, quod in diebus suis, non pertimuerit Principem.

222.

In tribus autem casibus timor malus, peccatum est mortale: quorum primus est, quando huiusmodi timore transgreditur quis præceptum diuinum aut Ecclesiasticum obligans ad peccatum mortale: ut si quis ob aliquem eiusmodi timorem, negaret fidem, aut ederet cibos uentis in ignominiam Christianæ religionis, aut in grate aliorum scandalum. Secundus est, quando ob huiusmodi timorem paratus est quis transgredi quodcumque mandatum obligans ad mortale, licet nullum re ipsa transgredatur: ut si quis transiens per terras hæreticorum paratus est eadem quæ illi facere: ut immunis sit ab ipsorum manibus & pericula euadat: etiam si nihil tallium quæ sub mortali prohibita sint, faciat. Tertius casus est, quando huiusmodi timore magis timetur detrimentum quodcumque, quam præcepti transgressio qua mortaliter peccatur: ut si quis magis timeat penas inferni: mortem aut amissionem bonorum, quam transgredi præceptum quod sub mortali feruare tenetur.

223.

Porro quando timor est ex se malus, transgressio præcepti ex eo proueniens aggrauatur per illius malitiam. Exemplum est, si quis timeret amittere rem alienam quam iniuste possidet, ac ob eum timorem peccaret: uel si timeret amittere concubinam; & ex eo timore furaretur ad eam apud se retinendam. Caterum præter bonum & malum timorem datur quidam indifferens, nempe naturalis ille, quo malum seu nocuum naturaliter timetur, & proprie dicitur timoritas: de qua dicere, nihil refert ad nostrum institutum.

224.

De tentatione Dei.

SECTIO IV.

225. **N**Otandum est, tentationem Dei peccatum esse, non tamen oppositum timori Dei, sed etiam alijs virtutibus: puta religioni, fidei, spei & simplicitati; diuersa tamen ratione. Timori enim Dei opponitur, vt est nimia quædam & impudens audacia. Religioni vero, quatenus est Dei irreuerentia: & fidei quatenus prouenit ex incredulitate, spei porro quatenus est temeraria quædam præsumptio: simplicitati demum, quatenus est nimia quædam curiositas. Igitur tentatio Dei, de qua hic sermo est (& de qua cum D. Thoma 2. 2. qu. 97. agunt tum ipsius interpretes, tum Summularij in verbo Tentare, tum etiam tractantes de peccato contra istud præceptum vt Nauarrus in Enchir. cap. 11. num. 40. & 41. & alij satis obuij) definitur potest vitium quo aliquis dicit vel facit; aut dicere vel facere vult aliquid ad capiendum sibi, vel præbendum alijs experimentum de aliquo attributo seu perfectione Dei: nimirum de ipsius potentia, sapientia, scientia, prouidentia, bonitate, voluntate, patientia, &c. Qua descriptione significatur, quod Deus ab hominibus possit dupliciter tentari: vno modo, cum illi volunt sibi explorare, an perfectio aliqua sit in Deo; altero modo, cum idem alijs explorare volunt. Tentat quoque Deus hominem, non quidem inducendo ad malum sicut diabolus, quia id repugnat illi, qui *ideo inuentor malorum dicitur à D. Iacobo in sua Epist. cap. 1.* sed ostendendo alijs seu patefaciendo virtutem, perfectionemque ipsius. Sic dicitur tentasse Abrahamum Genes. cap. 22. itemq; Iobum & Tobiam, prout habetur ex eorum historijs.

226. Porro Deus à nobis tentari potest; tum expresse, vt cum aliquid directa intentione dicimus aut facimus eo fine, vt exploremus vtrum ipse possit aut velit aliquid facere: vt si quis petat miraculum fieri pro se vel pro alio. Quo pertinet purgationes vulgares solite fieri ferro cadente vel aqua feruente, quas sacri canones reprobant, vt habetur notatum 2. quæst. quinta, cap. Consultuisti: pertinet et duella reprobata ibidem cap. Monomachiam, & in capit. 1. & 2. De purgatione vulgari, & in Concil. Trid. sess. 25. cap. 19. De reform. Pertinent nonnulla alia de quibus Thom. Sanchez alijs citatis in opere morali lib. 2. cap. 34. à num. 6. Tum etiam tacite: vt cum quis talem finem non proponit quidem sibi, tamen id quod facere conatur, eiusmodi est, vt fieri non possit, *eo saltem modo, sine miraculo, seu sine supernaturali Dei virtute: vt si quis vellet viuere sine vilo cibo vel bene docere aut cõcionari, sine vilo studio: sanitatem recuperare in graui morbo, sine vilo remedio: trajcere latum fluium sine nauicula, aut arte natandi.*

227. Atque nonnunquam tentatio Dei est peccatum mortale, nonnunquam solummodo veniale, nonnunquam etiam nullum peccatum. Nam in tribus casibus peccatum est mortale, prohibutum illis verbis Deut. 6. & Matth. 4. Non tentabis Dominum Deum tuum. Primus casus est, quando expresse tentatur diuina potentia vel scientia, id est, quando quis expresse aliquid facit, vt experimentum capiat de diuina potentia vel scientia. Nam præterquam quod, id est contra reuerentiam quæ Deo debetur, & nimis magna curiositas, est etiam species infidelitatis, cum talis ex parte dubitet, An Deus aliquid possit vel sciat. Hoc modo videtur diabolus tentasse Christum Matth. 4. in prima tentatione, Dic vt lapides isti panes fiant, & in tertia, Hæc omnia tibi dabo si cadēs adoraueris me. In illa enim voluit explorare Christi potentiam, & in hac scientiam.

Secundus casus est, quando expresse tentatur voluntas Dei, hoc est, quando quis facit aliquid vt exploret an Deus velit aliquid facere, neque adest explorandi necessitas: siue ex parte finis, neque ex parte mediij. Ex parte finis quidem vt cum talis exploratio necessaria non est ad propriam vel alienam salutem, aut ad Dei voluntatem implendam: nec admodum conueniens est ad aliquod commune bonum. Ex parte mediij vero, vt quando media ordinaria à Deo instruta non omnino desunt. Qua ratione diabolus tentauit Christum in secunda tentatione: cum voluit vt mitteret se deorsum cum posset per gradus descendere. Merito vero talis tenta-

tio peccatum mortale censetur, tum ob notabilem Dei irreuerentiam: tum ob quandam temerariam præsumptionem quam includit.

Tertius casus est, cum quis ex curiositate videndi insolita petit à Deo miraculum. Nam id quoque est notabiliter contra reuerentiam Deo debitam: quia in eo agitur cum illo vt cum ludione & curiosorum fautore. De hoc quid diuerse sentiant refert Sanchez in opere Morali lib. 2. cap. 34. num. 5. sed ratio allata illi sufficenter confirmat. Cum autem Dei tentatio fuerit tacita (tunc contingens vt D. Thom. 2. 2. quæst. 97. art. 1. declarat, cum neglectis modis à diuina prouidentia constitutis, aliquid agitur expectato effectu à solo Deo sine necessitate aut vtilitate) peccatum est tantum veniale, vt Caietan. & Armilla notant in verbo Tentare, cum quis ex simplicitate vel inconsideratione non crassa, negligit remedia humana: præsertim aeterna si id faciat ex magna spe quam concepit de diuina bonitate. Per accidens nihilominus talis quoque tentatio potest peccatum esse mortale: scilicet, cum quis graue detrimentum, quod præuidere potuit & debuit sibi aut alteri per eam inferri.

Denique duo sunt casus in quibus nullum peccatum, imo licitum sanctumque est tentare Deum. Prior, quando Deus extraordinario modo per reuelationem, seu interiore inspiratione, aut per Prophetam loquitur, si aliqua noua proponat edenda. Nam tunc bonum est explorare an velle Deus sit qui loquitur: & ita Abraham tentauit Deum Gen. 15. dicens, Domine Deus meus vnde scire possum quod possessurus sim eam? Tentauit etiam Gedon Iudic. 6. cap. per velus positum in arena, vno die plenū rore, & altero die siccum. Tentauit quoque Ezech. 4. Reg. cap. 20. per regressum vmbra decem gradibus. Et pater ipsius Achaz grauitè peccauit, quod incredulus Prophetæ verbis, Deum tentare noluerit ex cap. 7. Ezech. vers. 12.

Posterior casus est, quando necessitas exigit aut pia vtilitas, ex D. Thoma 2. 2. quæst. 97. art. 2. habet. Censetur autem necessitas exigere, quando nullum aliud superest remedium humanum iuxta illud 2. Paral. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Pia vtilitas vero, quando ex opere extraordinario & supernaturali speratur conuersio multorum ad fidem. Qua ratione Apostoli. Act. 4. petierunt à Deo miracula fieri per nomen Christi: vt scilicet virtus illius manifestaretur ad fidelium confirmationem, & infidelium conuersionem. Et libro tertio Regum cap. 18. Elias obtinuit à Deo descensum ignis de caelo in suum holocaustum, precatu eū his verbis. Exaudi Domine, exaudi Domine, vt discat populus iste quia tu es dominus Deus, & conuertit cor eorum. Verumtamen in tali re opus est magna prudentia: quia nullus debet facile miracula vel prodigia attentare, nisi ex diuina reuelatione vel interiore, eoque forti, impulsu Spiritus sancti; cuius cooperatione à nobis perfici potest aliquid perfectius, quam nostra ars & industria ferat, quemad. D. Thomas 2. 2. quæst. 178. art. 1. ad 1. declarat.

Cæterum ad talem prudentiam pertinet maxime summissio animi, per quam homo fidem & petitionem suam non determinat ad aliquod signum particulare: quia talis modus petendi temerarius esset, & contra subordinationem Deo debitam: sed solum petat vt necessitati occurrenti misericorditer prouideat secundum dispositione diuinæ suæ prouidentia. Cuiusmodi conditionem talis petitio debet semper habere coniuncta: alioqui enim censeretur tentatio Dei, per quam irreuerenter illi certum quid præscriberetur tanquam signum vnicum manifestatiuum suæ voluntatis aut potentia vel scientia suæ diuinæ. Sic itaq; procedendum est in eiusmodi negotio; vt credendo firmiter Dei infinitam potentiam & prouidentiam paternam, totum committamus suæ sanctissimæ voluntati: imitatione trium puerorum, qui ex cap. 2. Danielis, regi Nabuchodonosor dixerunt: Ecce Deus noster, quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis & de manu tua o rex liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi o rex, quia deos tuos non colimus, &c. Quod si aliquando Sancti aliqui legantur certum signum publicum petiisse ad confundendos hæreticos, credendum est id non fecisse absq; speciali Spiritus sancti impulsu: cum tam excellens & supernaturalis sit talis petitio, vt videatur non

posse

posse recte fieri sine speciali Dei monitione, quemadmodum notat Suarez in opere de religionibus tract. 3. lib. 1. cap. 2. num. 13. in quo cap. & in sequenti tertio persequitur de hac re quæ sunt spe. ulationis scholasticæ.

CAP. VLTIMVM.

De obedientia & inobedientia.

SVMMARIVM.

- 230 Definitio obedientie specialis cum explicatione rationis, qua distinguitur ab obedientia generali.
- 231 Inobedientia quedam est generalis, & quedam specialis, ac vtriusq. differentia.
- 232 Deo obediendum est in omnibus.
- 233 Quatenus obediendum homini, qui superior noster est.
- 234 Dubium subditi non liberat eum ab obligatione obediendi.
- 235 Deus potest de omnibus præceptum dare, non item homo.
- 236 Non est obligatio obediendi in eo, quod constat peccatum esse, etiam tantum veniale.
- 237 Hinc Superiori minori obediendum non est, contra præceptum maioris, nec cum scandalo proximi.
- 238 Ut obligatio sit obediendi, voluntas Superioris debet exterius expressa esse mandato.
- 239 In quibus rebus sit obediendi obligatio; & cum æquales diuersa præcipiunt, quid agendum.
- 240 Inobedientia specialis aperienda est in confessione, non item generalis.
- 241 Inobedientie specialis diuersi modi, & quatenus ex exprimi debent in confessione.

230. **V**Ltima virtus earum, quæ ad primum Decalogi præceptum pertinent, est obedientia: de qua D. Thom. 2. 2. quæst. 104. & Summiltz in verbo Obedientia. Ea vero definitur potest: virtus quæ facit hominem promptum ad implendum Superioris mandatum, vt mandatum est. Vbi aduerte Superioris mandatum impleri dupliciter: primo materialiter; nempe faciendo simpliciter quod Superior ipse iniungit. Secundo formaliter; nempe idem faciendo ex motu, quod à Superiore mandatum sit. Quorum modorum priore, constituitur generalis obedientia; completens sub se omnes virtutes; quatenus per eas implemus Dei & aliorum Superiorum nostrorum mandata: vt per fidem, mandatum de credendo; per spem, de sperando; per charitatem, de diligendo per iustitiam, de non inferendo proximo iniuriam, & sic de reliquis. Posteriore modo vero, constituitur obedientia prout est specialis virtus ab alijs distincta: cuius munus est vt homo; tum illa quæ caterarum virtutum sunt; tum alia de se indifferentia velit facere hoc nomine, quod sint à Deo, aut ab alio suo Superiore mandata: ita vt facere aliqua, siue ad alias virtutes pertineant, siue nullius virtutis, sed indifferentia de se sint, non spectet ad obedientiam: nisi eo intuitu facias, quod sint à Superiore mandata. Vnde in tradita definitione (vt propria esset specialis obedientie) addita est illa reduplicatio vt mandatum est.

231. Sicut autem obedientia ita inobedientia quædam est materialis ac generalis; & quædam formalis & specialis. Nam dupliciter potest quis esse inobediens: vno modo materialiter, quando scilicet simpliciter negligit facere ea quæ præcipiuntur: siq; constituitur generalis inobedientia completens in se omnia vitia, quibus contra Superiorum mandata peccatur. Quod peccatum in re leui veniale est; in graui autem mortale, non tamen distinctum ab alijs: sed idem cum vnoquoque eorum quæ per petrantur singulorum præceptorum transgressione. Altero modo potest quis inobediens esse formaliter; vt censetur esse quando non præstat illud quod à Superiore mandatur, quia non vult mandato ipsius subesse; & ita constituitur inobedientia formalis: quæ est speciale vitium, distinctum ab alijs, & oppositum obedientie formalis; semperque censetur esse grauisimum peccatum mortale, cum semper habeat annexum formalem & expressum Dei contemptum in mandatis ipsius: aut in mandatis aliorum Superiorum, qui ab ipso authoritatem habent: iuxta illud Lucæ cap. 10. Qui vos audit, me audit; & qui vos

spernit, me spernit.] Item illud ad Rom. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Vnde ea solet quoq; dici inobedientia ex contemptu: indeque peccatum esse mortale constat per postremam regulam earum quas tradidimus in præcedenti lib. 13. cap. 7. De eadem autem differunt plenius D. Thom. & Caiet. 2. quæstio. 105. & Summularij in verbo Obedientia, atq; alij qui tractationem instituerunt de peccatis capitalibus eam facientes superbie filiam. Sed sufficere vt ad damus al quod documenta vtilia ad cognoscendum in quibus teneamur vel non teneamur ex obligatione obedire nostris Superioribus. Alia vero quæ magis propria sunt speculationis scholasticæ, quam nostri instituti, ei qui nosse vult suppeditabit Leonar. Lessius De iust. & iure lib. 2. cap. 46. dubit. 4. 5. & 6.

Primum igitur documentum est: In omnibus obediendum esse Deo. Nam impossibile est aliquid iniquum à Deo præcipi: cum aliquid eo ipso bonum sit, quod cadat sub diuinam voluntatem, quæ est prima rectitudinis regula: neq; de hoc quisquam dubitat.

232. Secundum est: Subditum teneri homini Superiori suo, obedire in ijs omnibus & solis, de quibus non constat euidenter, quod sint contra præceptum Dei aut alterius Superioris, eo qui præceptum dat maioris, & cui obediendum sit; vel certe quod sint talia, quæ excedant limites potestatis, & authoritatis in subditum ipsum. Hoc D. Thom. in cit. qu. 104. art. 5. tangit. Et confirmatur: quia quod in omnibus ijs, subditus teneatur suo Superiori obedire, constat aperte per Christi mandatum Matth. 23. Omnia quæcumq; dixerint vobis, seruate, & facite. Quod solis vero; quia id ipsum Christi mandatum, & quoduis simile (quale est illud ad Coloss. 3. Filij obedite parentibus, per omnia) sic intelligendum est, vt retineatur illud Act. 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Quo quidem significatur non esse obediendum in ijs quæ constat esse contra voluntatem Superioris præminentioris.

Aduertendum autem est circa hoc documentum: vt subditus obedere teneatur, non esse necessarium vt videat intelligatq; bonum esse, & intra limites authoritatis sui Superioris contineri illud; quod sibi præcipitur; sed sufficere, vt non fiat euidenter illud esse malum, aut contineri intra dictos limites. Nec enim ad officium ipsius pertinet tale quid inquirere: sed potius, vt motus sola authoritate Superioris sui, persuadeat sibi bonum expediensque esse facere id quod præcipitur: edam si non videat quare & quo modo bonum expediensque sit. Quia in re consistit obedientia cæca in spiritali vita tantopere commendata. Pro qua aliquot Sanctorum Patrum authoritates adfert Gregor. à Valen. 2. 2. disput. 7. quæstio. 3. puncto 2. Pro eaque facit illud ad Hebræos 13. Obedite præpositis vestris & subiacete eis: ipsi enim perurgulant, tanquam rationem pro animabus vestris reddaturi. Quibus verbis Apostolus indicat ad Superiores maxime spectare, vt perurgilent seu videant quid nos agere expediat, bonumque sit: tanquam ij qui in die iudicij redduri sunt pro nobis rationem de ijs, quæ ex ipsorum præscripto fecerimus.

234. Tertium documentum est: subditi dubium de eo quod præcipitur, an sit malum, aut extra limites authoritatis, quæ præcipiens habet in ipsum, non impedire quominus ille teneatur obedire. Ratio est, quia ipse potest dubium deponere, persuadendo sibi rectum esse præceptum Superioris: quod quidem non constat ei euidenter de contrario: nihilque obstat, quin statuere possit se non peccare, imo potius se teneri satisfactere obligationi obediendi, quam illud imponit: cum iuxta præcedens documentum, Superior habeat ius imperandi omne id quod malum esse, aut extra limites authoritatis ipsius esse non constat euidenter: atque in casu dubij, melior sit conditio Superioris tanquam constituti in possessione suæ authoritatis: ipseque existimari debeat recte præcepisse, quamdiu non constat de contrario, iuxta capit. Quid culpatur. 23. quæst. 7.

235. Quartum documentum est: Nihil esse extra limites diuinæ authoritatis & prouidentie: ideoque simpliciter in omnibus obediendum esse Deo. Extra limites vero humanæ authoritatis generaliter esse (quod recte explicat D. Thom. in eadem quæstio. 104. art. 5.) tum ea quæ sunt contra Superioris

perioris

perioris eminentioris mandatum: tum ea quæ perineant ad animam, vt actus pure interiores: tum intellectus, velut credere aliquid, aut sibi persuadere aliquam opinionem: tum etiam voluntatis, velut amare hunc vel illum: hanc vel illam intentionem habere. Itemq; ea quæ pertinent ad naturam corporis: siue quoad speciem propagationem vt generatio prolis: siue quoad conseruationem individui, vt sumptio cibi, vel potus. Ratio est, quia in his natura tanquam eminentior potestas, tollit subiectionem; in illis vero alijs, eandem tollit improportio humanæ potestatis ad talia bona. Quæ improportio quoad pertinet ad animam, patet ex eo quod secundum illa perficere hominem, potestatis sit Dei, intima illius penetrantis ac possidentis pleno iure.

Aduerte tamen hominem posse subditum suum obligare ad actum interiore qui non fuerit purus sed exteriori admixtus: hunc enim præcipiendo, consequenter & secundario actum eiusmodi præcipere potest. Sic in cap. Dolentes de celebr. Missarum, Ecclesia cum recitatione horarum canonicarum, præcipit interiore deuotionem & attentionem in illa seruandam. Aduerte etiam dictis non obfcurare, quod Religiosi teneantur suis Prælati obedire in materia castitatis: & quod Ecclesia præceptum det de ieiunio. Illud enim fit ex accidenti propter emissum à religiosis votum castitatis. Istud vero non est, quod Ecclesia simpliciter prohibeat esum & potum ad individui conseruationem necessarium; sed quod comedendi modum præscribat: quod non excedit limites humanæ potestatis, intra quos, vt loco cit. habet D. Thom. continentur omnia quæ per corpus agenda sunt: hoc excepto, quod secundum ea quæ ad naturam corporis pertinent, homo soli Deo subijciatur.

236. Quintum documentum est: Si id quod præcipitur peccatum esse etiam tantummodo veniale, subdito constiterit, nullatenus esse obediendum: quod patet ex cap. Literas, De restitutione spoliatorum §. Porro & ex cap. Quid ergo, in qu. 3. quod procedit etiam si Superior ipse putet nullum peccatum esse, ex Sylu. in verbo Obedientia num. 5.

237. Similiter cum duo Superiores præcipiant opposita, non esse parendum minori contra præceptum maioris: sed prætermisso minore Superiore, parendum esse maiori. Sic in rebus Ecclesiasticis contra præceptum Papæ, non est alteri Superiori parendum. Hoc satis patet ex secundo documento: & traditur à Panormit. ad cap. Inquisitioni De sent. ex com. num. 5.

Sextum documentum est, quod ex eodem Panormit. refert Sylu. loco cit. non esse obediendum Superiori præcipienti aliquid quod constat cessurum in scandalum aut detrimentum notabile aliorum innocentium, etiam si præcipiat sub excommunicatione. Nam tunc peccaretur in proximum.

238. Septimum documentum (quod ex D. Thoma habet Syluester in eodem verbo Obedientia quæst. vltima) est hominem non teneri obedire voluntati sui Superioris, nisi ea exterius expresse vel tacite illi per mandatum manifestetur, etiam si inferior sciat Superioris sui voluntatem esse, vt sine

mandato obediat. Ratio est, quia voluntati Superioris, etiam Dei, non obligamur nostram conformare nisi cum fuerit præcipiens vel prohibens, vt declarauimus in præced. lib. 13. cap. 7. Non est tamen negandum quin sit perfectior obedientia facere voluntatem Superioris antequam manifestetur mandato, quam expectare donec mandatum det de eo quod fieri vult.

239. Octauum documentum est: Inferiorem in omnibus & solis teneri suo Superiori obedire, in quibus illi subest, inferiorve est; vt seruus domino in ministerijs seruilibus: filius patri in rebus domesticis, miles duci in rebus bellicis, & sic de alijs: de quibus in particulari dicendum est in seq. libr. 19. Istud D. Thom. habet 2. 2. quæst. 104. art. 5. Ex quo idem referens Syluester in verbo Obedientia num. 10. adiungit dubium. Quid agendum sit in casu quo duo superiores æquales præcipiunt eidem subdito res oppositas: vt si militi qui subditus est suo duci, & suo patri; dux aliquid præcipiat quod non potest impleri simul cum eo quod pater præcipit. At ergo tunc cæteris paribus obediendum esse ei qui præcipit in ordine ad nobiliorem finem: ideoque si æquale detrimentum oriatur in re domestica & in re militari, potius esse obediendum duci quam patri: quia ille præcipit in ordine ad bonum commune, quod nobilius est bono particulari vnius domus.

240. Nonum documentum est: In confessione exprimendam esse inobedientiam formalem, non item materialem. Illa enim peccatum est à cæteris distinctum: ea; aggrauans mutando speciem, hæc non item: cum tantum sit conditio quædam inclusa in omni peccato, hoc ipso, quod est contra præceptum Superioris.

241. Cum autem vt obedientia sic inobedientia formalis quædam sit erga Deum & quædam erga homines: hæcque adhuc sit varia pro varietate Superiorum (quædam enim est omnium qui sunt de Ecclesia, erga Summum Pontificem; quædam eorum qui sunt de diocesi, erga suum Episcopum, quædam eorum qui sunt de Parochia, erga suum Curatum: quædam religiosorum erga suos Prælatos: quædam vasallorum, erga dominos, quædam filiorum erga parentes) dubitari potest. An necesse sit in confessione expresse declarare, cuiusmodi ea fuerit: an vero sufficiat absolute se de inobedientia accusare. Qua de re approbandum videtur quod habet Gregorius à Valen. 2. 2. disput. 7. quæst. 3. sub finem, quamuis necessarium non sit id declarare tanquam circumstantiam, quæ mutet speciem: exprimendam esse tamen, quando sic notabiliter aggrauat malitiam inobedientiæ intra suam speciem: vt nisi aperiatur, Confessarius non videbitur sufficienter intelligere statum animæ Pœnitentis, ad fungendum debite suo munere: siue in imponenda pœnitentia, siue in remedijs aduersus peccata futura adhibendis. Atque hæc hæcenus de ijs quæ faciunt ad declarationem rationis iudicandi de peccatis in ordine ad 1. Decalogi præceptum.